

Keski-Pohjanmaan ammattiopisto

Opetussuunnitelma 2015

Yhteiset tutkinnon osat

laadittu: 30.5.2015

päivitetty: 30.5.2016

Erkki Juola

hyväksytty: 26.6.2015 § 96

hyväksytty: 30.6.2016 § 96

Sirkku Purontaus
rehtori

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Sirkku Purontaus', written over a horizontal line.

Sisällys

Johdanto.....	4
2 Yhteisten tutkinnon osien toteuttaminen ja arviointi.....	4
3 Yhteiset tutkinnon osat	5
3.1 Viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen, 11 osp	8
3.1.1 Äidinkieli	12
3.1.1.1.p Äidinkieli, suomi, 5 osp (pakollinen)	12
3.1.1.5.p Äidinkieli, suomi toisena kielenä, 5 osp	16
3.1.1.1.v Mediaviestinnän perusteet, 2 osp (valinnainen)	20
3.1.1.2.v Lukunurkka, 1 osp (valinnainen).....	23
3.1.2 Toinen kotimainen kieli, ruotsi.....	25
3.1.2.p Toinen kotimainen kieli, ruotsi, 1 osp (pakollinen)	25
3.1.3 Vieraat kielet	30
3.1.3.1.p Vieras kieli, A-kieli, Englanti, 2 osp (pakollinen)	30
3.1.3.1.v English PRO, Vieras kieli, A – kieli, 2 osp (Valinnainen)	32
3.1.2.2.v Italiano per tutti! Italiaa kaikille! 1 osp (valinnainen).....	34
3.1.2.3.v Eins, zwei, drei! Saksan perusteet, 1 osp (valinnainen)	36
3.1.2.4.v Privet! Venäjän perusteet, 1 osp (valinnainen)	39
3.2 Matemaattis-luonnontieteellinen osaaminen, 9 osp.....	41
3.2.1 Matematiikka.....	44
3.2.1.p Matematiikka, 3 osp (pakollinen)	44
3.2.1.1.v Talous- ja tilastomatematiikka, 2 osp (valinnainen)	47
3.2.1.2.v Lausekkeet ja yhtälöt, 1 osp (valinnainen).....	50
3.2.1.3.v Matemaattiset menetelmät, 2 osp (valinnainen)	52
3.2.2 Fysiikka ja kemia.....	54

3.2.2.p Fysiikka ja kemia, 2 osp (pakollinen)	54
3.2.2.1.v Energia ja ympäristö, 2 osp (valinnainen)	59
3.2.2.2 .v Kestävä kehitys, 2 osp (valinnainen)	62
3.2.3 Tieto- ja viestintätekniikka sekä sen hyödyntäminen	66
3.2.3.p Tieto- ja viestintätekniikka sekä sen hyödyntäminen, 1 osp (pakollinen)	66
3.2.3.1.v Suunnitteluohjelmat, 2 osp (valinnainen)	69
3.2.3.2.v Sovellusohjelmat, 2 osp (valinnainen)	70
3.2.3.3.v Viestintälaitteet, 1osp (valinnainen)	72
3.3 Yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittava osaaminen, 8 osp	74
3.3.1 Yhteiskuntataidot	77
3.3.1.p Yhteiskuntataidot, 1 osp (pakollinen)	77
3.3.1.1.v Oma talous, 2 osp (valinnainen)	80
3.3.1.2.v Kansalaisen lakitieto, 2 osp (valinnainen)	83
3.3.2 Työelämätaidot	90
3.3.2.p Työelämätaidot, 1 osp (pakollinen)	90
3.3.2.1.v Työelämän pelisäännöt, 2 osp (valinnainen)	94
3.3.3 Yrittäjyys ja yritystoiminta	97
3.3.3.p Yrittäjyys ja yritystoiminta, 1 osp (pakollinen)	97
3.3.3.1.v Yritystoiminnan suunnittelu, 2 osp (valinnainen)	100
3.3.4 Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto	102
3.3.4.p Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto, 2 osp (pakollinen)	102
3.3.4.1.v Liikunta 2, 2 osp (valinnainen)	107
3.3.4.2.v Liikunta 3, 2 osp (valinnainen)	111
3.3.4.3.v Liikunta 4, 1 osp (valinnainen)	114
3.3.4.4.v Terveystieto 2, 2 osp (valinnainen)	117
3.4 Sosiaalinen ja kulttuurinen osaaminen, 7 osp	120
3.4.1.v Kulttuurien tuntemus, 2 osp (valinnainen)	123
3.4.2.v Taide ja kulttuuri, 2 osp (valinnainen)	126
3.4.3.v Etiikka, 1 osp (valinnainen)	129
3.4.4.v Psykologia, 2 osp (valinnainen)	131
3.4.5.v Ympäristöosaaminen, 2 osp (valinnainen)	134

Johdanto

KPEDUn opetussuunnitelma jakautuu kolmeen osaan:

- opetussuunnitelman yhteinen osa,
- opetussuunnitelman tutkintokohtainen/osaamisalakohtainen osa ja
- henkilökohtainen opiskelusuunnitelma.

Koska edellä mainituissa opetussuunnitelmissa ei ole kuitenkaan esitelty yhteisten tutkinnon osien opetussuunnitelmia, niin ne on koottu tähän asiakirjaan. Jokaisesta tutkinnon osasta esitellään

- osaamistavoitteet
- osaamisen tunnistaminen
- arvioinnin kohteet ja arviointikriteerit
- opiskeltava sisältö ja toteutus
- oppimisen seuranta-kohteet
- arviointimenetelmät
- osaamisen arviointi

2 Yhteisten tutkinnon osien toteuttaminen ja arviointi

Yhteisten tutkinnon osien osa-alueiden osaamistavoitteet on kirjoitettu osaamisena ja ne ovat samansisältöisiä kaikissa perustutkinnoissa. Yhteiset tutkinnon osat muodostavat neljä temaattista kokonaisuutta, joiden arvosanat kirjataan tutkintotodistukseen ja osa-alueiden arvosanat kirjataan opiskelijan opintosuoritusrekisteriin. (Arvioinnin opas 2015, 44.) ”Tutkinnon osan arvosanaa määritettäessä on otettava huomioon se osaamispistemäärä, jonka opiskelija on osaamisellaan hankkinut kullekin tutkinnon osa-alueelle. Arvosanasta päättävät yhdessä ne opettajat, jotka ovat antaneet osa-alueiden arvosanat.” (Todistusmallit 2015, 53.)

Yhteisten tutkinnon osien osa-alueissa osaamisen arviointi suunnitellaan niin, että opiskelija voi osoittaa hallitsevansa mahdollisimman laajasti osa-alueen kokonaisuuden, vaikka asiat olisi opeteltu pienempinä osina. ”Yhteisten tutkinnon osien osa-alueissa osaamisen arviointi on hyvä liittää ammatillisten tutkinnon osien sisältämän osaamisen arvioinnin yhteyteen silloin, kun se on luontevaa. Tällöin osaamisen arviointi kytkeytyy siihen työhön, missä opiskelijat tulevassa työssään näitä tietoja ja taitoja joutuvat käyttämään.” ”Arvioinnin yhteydessä on tehtävä yhteistyötä ammatillisten opettajien kanssa, jotta osaamisen arviointi ammattitaidon osoittamisen yhteydessä onnistuisi.” (Arvioinnin opas 2015, 47-48.)

Opiskelijan aikaisemmin muualla suorittamat opinnot tunnustetaan, mikäli osaaminen vastaa perustutkinnon osaamistavoitteita. Opiskelija voi saada osaamisen tunnustamisella suoritettua perustutkintoon sisältyviä yhteisten tutkinnon osien osa-alueita. Aikaisemmin hankittu osaaminen voi kattaa myös vain osia tutkinnon osasta. Osaamisen tunnustamisesta päättävät yhteisten tutkinnon osien osa-alueiden opettajat. ”Opettajan arviointitehtävää ei voi delegoida muulle henkilöstölle, vaan kyseessä olevan opettajan tulee päättää osaamisen vastaavuudesta.” Osaamisen tunnustamisella suoritetuksi saatujen yhteisten tutkinnon osien osa-alueiden arvosanoja voi korottaa opiskelun aikana. Korotukset voivat tulla kyseeseen, kun osaamista on tunnustettu esimerkiksi lukion päättötodistuksen pohjalta. (Arvioinnin opas 2015, 17-19.)

Opiskelijan tulee suorittaa yhteisiä tutkinnon osia vähintään 35 osp, joista 19 osp on pakollisia ja loput 16 osp valinnaisia. Pisteitä voi olla opiskelijan suoritusten mukaisesti enemmänkin kuin 35 osp.

Opiskelija valitsee valinnaiset tutkinnon osat wilman kautta. Valinta on kaksivaiheinen: ensimmäisessä vaiheessa kaikki valinnaiset tutkinnon osat ovat valintalistalla, joka on avoinna tietyn ajan. Valinnan tulosten perusteella päätetään, mitkä valinnat toteutuvat. Jos jotakin tutkinnon osaa valitaan vähän, se pudotetaan seuraavasta vaiheesta pois. Toinen vaihe ei ole tarpeellinen, jos opiskelijoita on toimipaikassa vähän. Tämän jälkeen toteutuvat valinnat sijoitetaan jaksoittain työjärjestyspohjaan ja opiskelijat valitsevat sen ryhmän, jossa opiskelevat.

3 Yhteiset tutkinnon osat

Yhteiset tutkinnon osat muodostuvat neljästä tutkinnon osasta. Viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen sisältää äidinkielen, toisen kotimaisen ja vieraan kielen osaamistavoitteet. Matemaattis-luonnontieteellinen osaaminen rakentuu matematiikan, kemian, fysiikan ja tieto- ja viestintätekniikan sekä sen hyödyntämisen osaamistavoitteista. Yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavan osaamisen osa-alueet ovat yhteiskuntataidot, työelämätaidot, yrittäjyys ja yritystoiminta sekä työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto. Sosiaalinen ja kulttuurinen osaaminen sisältää kulttuurien tuntemusta, taidetta ja kulttuuria, etiikkaa, psykologiaa ja ympäristöosaamista.

3 Kpedussa toteutettavat Yhteiset tutkinnon osat, 35 osp		
	Pakolliset	Valinnaiset
3.1 Viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen, 11 osp	8 osp	3 osp
3.1.1. Äidinkieli	5	
3.1.1.1.p Äidinkieli	(5)	
3.1.1.4. p Äidinkieli, opiskelijan oma äidin kieli	(5)	
3.1.1.5.p Äidinkieli, suomi toisena kielenä	(5)	
3.1.1.v Äidinkieli, suomi valinnaiset os.tavoitt.		
3.1.1.1.v Mediaviestinnän perusteet		2
3.1.1.2.v Lukunurkka		1
3.1.2.p Toinen kotimainen kieli, ruotsi	1	
3.1.2.1.v Svenska PRO		2
3.1.3. p Vieraat kielet, englanti	2	
3.1.3.1.v English PRO		2
3.1.2.2 v Italiano per tutti, italiaa kaikille		1
3.1.2.3.v Eins-zwei-drei! Saksan perusteet		1
3.1.2.4.v Privet! Venäjän perusteet		1
3.2 Matemaattis-luonnontieteellinen osaaminen, 9 osp	6 osp	3 osp
3.2.1. p Matematiikka	3	
3.2.1.v Matematiikka valinnaiset os.tavoitteet		
3.2.1.1.v Talous- ja tilastomatematiikka		2
3.2.1.2.v Lausekkeet ja yhtälöt		1
3.2.1.3.v Matemaattiset menetelmät		2
3.2.2.p Fysiikka ja kemia	2	
3.2.2.1.v Energia ja ympäristö		2
3.2.2.2.v Kestävä kehitys		2
3.2.3. Tieto- ja viestintätekniikka sekä sen hyödyntäminen	1	
3.2.3.1.v Suunnitteluohjelmat		2
3.2.3.2.v Sovellusohjelmat		2
3.2.3.3.v Viestintälaitteet		1
3.3 Yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittava osaaminen, 8 osp	5 osp	3 osp

3.3.1. p Yhteiskuntataidot	1	
3.3.1.v Yhteiskuntataidot, valinnaiset os.tav.		
3.3.1.1.v Oma talous		2
3.3.1.2.v Kansalaisen lakitieto		2
3.3.1.3.v Kuluttajatieto		1
3.3.2.p Työelämätaidot	1	
3.3.2.1.v Työelämän pelisäännöt		2
3.3.3.p Yrittäjyys ja yritystoiminta	1	
3.3.3.1.v Yritystoiminnan suunnittelu		2
3.3.4.p Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto	2	
3.3.4.1.v Liikunta 2		2
3.3.4.2.v Liikunta 3		2
3.3.4.3.v Liikunta 4		1
3.3.4.4.v Terveystieto 2		2
3.4 Sosiaalinen ja kulttuurinen osaaminen, 7 osp		7 osp
3.4.1.v Kulttuurien tuntemus		2
3.4.2.v Taide ja kulttuuri		2
3.4.3.v Etiikka		1
3.4.4.v Psykologia		2
3.4.5.v Ympäristöosaaminen		2
3.4.6.v Osa-alueita kohdista 3.1.1–3.3.4		
	19 osp	16 osp
Tutkinnon perusteissa määrättyjen osa-alueiden (3.1.1–3.4.6) valinnaisten osaamistavoitteiden lisäksi tai niiden sijaan koulutuksen järjestäjä voi päättää erilaajuisia muita valinnaisia osaamistavoitteita. Koulutuksen järjestäjän itse päättämille valinnaisille osaamistavoitteille määritellään osaamisen arviointi ja laajuus osaamispisteinä. Tutkinnon osien valinnaiset osaamistavoitteet voivat olla myös opiskelijan aikaisemmin hankkimaa osaamista, joka tukee kyseisen tutkinnon osan ja sen osa-alueiden osaamistavoitteita.		

3.1 Viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen, 11 osp

ARVIOINNIN KESKEISET ASIAT	Toteutus
1. Kuvaus osaamisen tunnustamisen toteuttamisesta	Ennen uuden tutkinnon osan tai sen osa-alueen aloittamista opettaja selvittää opiskelijoille osaamistavoitteet, jotta opiskelija saisi käsityksen siitä, onko tutkinnon osassa sellaista osaamista, jota hänellä jo on. Tämän perusteella opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista ja tunnustamista koko tutkinnon osasta, sen osa-alueesta tai osa-alueen osasta. Osaamisen tunnustamisesta ja tunnustamisesta vastaava opettaja tekee osaamisen tunnustamisen ja tunnustamisen. Hän haastattelee opiskelijaa osaamistavoitteisiin perustuvan olemassa olevan osaamisen selvittämiseksi. Tarvittaessa opiskelijalle annetaan mahdollisuus näyttää vaadittava osaaminen. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisen arviointipäätöksen Wilmaan tai tutkinnon osan tai sen osa-alueen oppimisen seuranta-kohteisiin ja tekee osaamisen tunnustamispäätöksen. 3.1.1 Äidinkieli, 5 osp, pakollinen osa-alue: Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion kurssit <i>Kieli, tekstit ja vuorovaikutus</i> (ÄI 1), <i>Tekstien rakenteita ja merkityksiä</i> (ÄI2), <i>Tekstit ja vaikuttaminen</i> (ÄI4) sekä jokin seuraavista <i>Kirjallisuuden keinoja ja tulkintaa</i> (ÄI3), <i>Teksti, tyyli ja konteksti</i> (ÄI5), <i>Kieli, kirjallisuus ja identiteetti</i> (ÄI6) tai <i>Puheviestinnän taitojen syventäminen</i> (ÄI7) vastaavat tavoitteiltaan <i>Äidinkieli, suomi</i> –osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. 3.1.1.5 Suomi toisena kielenä, 5 osp, pakollinen osa-alue: Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: <i>Perusteet hallintaan</i> (S21), <i>Kieli käyttöön</i> (S22), <i>Syvemmat tekstitaidot</i> (S24) ja <i>Suomalainen kulttuuri</i> (S25) vastaavat tavoitteiltaan <i>Äidinkieli, suomi toisena kielenä</i> pakollisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.

ARVIOINNIN KESKEISET ASIAT	Toteutus
	Valinnaiset osa-alueet: 3.1.1.1 Mediaviestinnän perusteet, 2 osp Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion kurssit <i>Kieli, tekstit ja vuorovaikutus</i> (ÄI 1), <i>Tekstien rakenteita ja merkityksiä</i> (ÄI2), <i>Tekstit ja vaikuttaminen</i> (ÄI4) sekä jokin seuraavista <i>Kirjallisuuden keinoja ja tulkintaa</i> (ÄI3), <i>Teksti, tyyli ja konteksti</i> (ÄI5), <i>Kieli, kirjallisuus ja identiteetti</i> (ÄI6) tai <i>Puheviestinnän taitojen syventäminen</i> (ÄI7) vastaavat tavoitteiltaan <i>Äidinkieli, suomi</i> –osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. 3.1.1.2 Lukunurkka, 1 osp Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: osaamisen tunnustamisessa lukion kurssi <i>Kirjallisuuden keinoja ja tulkintaa</i> (ÄI3) vastaa tavoitteiltaan <i>Lukunurkka</i> -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. 3.1.2 Toinen kotimainen kieli, ruotsi, 1 osp, pakollinen osa-alue: Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion kurssi <i>Arkielämää Pohjoismaissa</i> (RUA1) tai <i>Koulu ja vapaa-aika</i> (RUB1) vastaa tavoitteiltaan <i>Toinen kotimainen kieli, ruotsi</i> –osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. 3.1. Valinnaiset osa-alueet: 3.2.2.1 Svenska PRO, 2 osp Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion B1-kurssit <i>Nuori ja hänen maailmansa</i> ja <i>Opiskelu, työ ja yhteiskunta</i> vastaavat <i>Svenska PRO</i> - osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

ARVIOINNIN KESKEISET ASIAT	Toteutus
	- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. 3 Vieraat kielet, englanti, 2 osp, pakollinen osa-alue: Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion A-kielen kurssi <i>Viestintä ja vapaa-aika</i> (ENA2) vastaa tavoitteiltaan <i>Vieras kieli, A-kieli</i> -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. 3.1. Valinnaiset osa-alueet: 3.1.3.1 English PRO, 1 osp Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion A-kielen kurssit <i>Nuori ja hänen maailmansa</i> ja <i>Opiskelu ja työ</i> vastaavat <i>English PRO</i> –osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. 3.1.2.2 Italiano per tutti, italiaa kaikille, 1 osp Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion B-kielen kurssi IAB31 <i>Hyvää päivää, hauska tutustua</i> vastaa tavoitteiltaan <i>Vieras kieli, A-kieli</i> -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. 3.1.2.3 Eins-zwei-drei! Saksan perusteet, 1 osp Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: osaamisen tunnustamisessa lukion valinnaisen Saksan kieli kurssi SAB3 1, <i>Hyvää päivää, hauska</i>

ARVIOINNIN KESKEISET ASIAT	Toteutus
	tutustua vastaavat <i>Eins-zwei-drei! Saksan perusteet</i>- osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. 3.1.2.4 Privet! Venäjän perusteet, 1 osp Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion valinnaisen venäjän kieli kurssin VEB31, <i>Hyvää päivää, hauska tutustua</i> vastaavat <i>Privet! Venäjän perusteet</i> - osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.
2. Oppimisen arviointi	Oppimisen arviointi on opiskelijan tukemista ja ohjaamista ammattitaitovaatimusten ja tavoitteiden saavuttamisessa (ohjaava ja kannustava arviointi), oppimisen etenemisen seuraamista sekä opiskelijan itsearviointitaidon kehittämistä. Tähän tutkinnon osaan kuuluvat alla mainitut osa-alueet, joista on laadittu erilliset oppimisen suunnitelmat. Pakolliset osa-alueet: • Äidinkieli, 5 osp • Toinen kotimainen kieli, ruotsi, 1 osp • Vieraat kielet, englanti, 2 osp Valinnaiset osa-alueet: • Mediaviestinnän perusteet, 2 osp • Lukunurkka, 1 osp • Svenska PRO, 2 osp • English PRO, 1 osp • Italiano per tutti, italiaa kaikille, 1 osp • Eins-zwei-drei! Saksan perusteet, 1 osp • Privet! Venäjän perusteet, 1 osp Opettaja kirjaa oppimisen seuranta-kohteiden arviointipäätöksen tutkinnonosittain / osa-alueittain Wilmaan ennen opiskelijan osaamisen arviointia.
3. Työssäoppimisen /työpaikalla tapahtuvan opiskelun arviointi	Opiskelijalla on mahdollisuus opiskella tutkinnon osa, tutkinnon osan osa-alue tai osa-alueen osa työssäoppimisen yhteydessä, jos asiasta sovitaan erikseen tutkinnon osan osa-alueen opettajan tai opettajien ja opiskelijan kesken.

ARVIOINNIN KESKEISET ASIAT	Toteutus
	Oppimisen tavoitteet/seurantakohteet käydään yhdessä läpi opiskelijan ja osa-alueen opettajan kanssa työssäoppimisesta sovittaessa. Työssäoppimista ohjaavaa opettajaa informoidaan asiasta. Osa-alueen opettaja on yhteydessä työssäoppimista ohjaavaan opettajaan ja opiskelijaan työssäoppimisjakson aikana ja varmistaa opiskelijan tavoitteiden mukaisen oppimisen. Oppimisen arviointipäätöksen tekee osa-alueen opettaja ja merkitsee sen Wilmaan.
4. Tutkinnon osan arvosanan muodostaminen	3.1.1 Äidinkieli 3.1.1.5 Suomi toisena kielenä 3.1.2 Toinen kotimainen kieli, ruotsi 3.1.3 Vieraat kielet, englanti Osa-alueen opettaja päättää osa-alueen arvosanasta ja kirjaa osaamisen arvioinnin Wilmaan. Kun kaikki tutkinnon osan osa-alueiden arvosanat on annettu, määritetään tutkinnon osan arvosana osaamispisteiden perusteella painottaen. Tutkinnon osan arvosanasta päättävät ne opettajat, jotka ovat antaneet osa-alueiden arvosanat. Osa-alueen arvosana dokumentoidaan Wilmaan.

3.1.1 Äidinkieli

3.1.1.1.p Äidinkieli, suomi, 5 osp (pakollinen)

Pakolliset osaamistavoitteet, 5 osp

Opiskelija

- osaa viestiä ja toimia erilaisissa vuorovaikutustilanteissa
- ymmärtää *omaan alaan* liittyvien tärkeimpien tekstilajien käytänteet, olennaisen sisällön ja tarkoituksen
- osaa hakea tietoa eri tietolähteistä ja käyttää tietoa sekä noudattaa lähteiden käytön periaatteita
- osaa hyödyntää mediaa ja verkon tarjoamia viestintä- ja vuorovaikutusvälineitä opiskelussaan sekä tehdä ammattiosaamistaan näkyväksi
- osaa laatia *alaan liittyviä* kirjallisia töitä

- osaa hyödyntää äidinkielen oppimisen luku- ja opiskelustrategioita
- ymmärtää äidinkielen sekä kirjallisuuden ja muun kulttuurin merkityksen *alan* ja ammatin kannalta
- osaa arvioida ja kehittää omaa äidinkielen taitoaan.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	ilmaisee asiallisesti mielipiteensä yhteistyö- ja ryhmätilanteissa	perustelee monipuolisesti mielipiteensä ja väitteensä yhteistyö- ja ryhmätilanteissa	perustelee monipuolisesti näkemyksiään ja toimii erilaisissa vuorovaikutustilanteissa asiakaslähtöisesti, joustavasti ja vakuuttavasti
	osallistuu keskusteluun käyttämällä puheenvuoroja	osallistuu keskusteluun, vie keskustelua tavoitteen suunnassa eteenpäin	osallistuu aktiivisesti ja rakentavasti keskusteluun ja kantaa osaltaan vastuuta ryhmätilanteissa viestintäilmapiiiristä
	toimii tarkoituksenmukaisella tavalla työelämän vuorovaikutustilanteissa	toimii asiallisesti ja kohteliaasti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja työhön liittyvissä asiakas- ja ryhmätilanteissa	toimii joustavasti ja rakentavasti erilaisissa työhön liittyvissä asiakas- ja ryhmätilanteissa
	pitää lyhyen esityksen käyttäen tilanteen vaatimaa kieltä ja asiatyylä	pitää erilaisia esityksiä käyttäen tilanteen vaatimaa asiatyylä ja alan termistöä	toimii oman alansa viestintätilanteissa joustavasti ja pitää erilaisia esityksiä tilanteen ja oman alan edellyttämällä tavalla
Tekstien ja tekstilajien ymmärtäminen	tuntee työelämän tekstilajeja ja vertailee niitä	ymmärtää ammattitaidon kannalta keskeisten tekstien päätarkoituksen ja	ymmärtää sekä tekstin tarkoituksen ja sanoman että yksityiskohtien merkityksen, tekee

		tulkitsi tekstien merkityksiä	johtopäätöksiä ja arvioi tekstin sisältöä ja ilmaisutapaa
Tiedon hankkiminen	hakee ammattialansa kannalta keskeistä tietoa selkeistä teksteistä	hankkii ammattialaansa liittyvää tietoa erilaisista lähteistä ja arvioi lähteiden luotettavuutta	hakee tietoa erilaisista lähteistä ja vaikeaselkoisistakin teksteistä sekä arvioi kriittisesti niiden luotettavuutta
	noudattaa tekijänoikeuksia, mutta tarvitsee joskus ohjausta	tuntee tekijänoikeudet oikeutena ja velvoitteena, noudattaa tekijänoikeuksia mm. ilmoittamalla lähteensä	osaa viitata käyttämiinsä lähteisiin ja tarvittaessa pyytää niihin käyttöluvan
Mediataidot ja verkkoviestinnän hyödyntäminen	käyttää oman alansa ammattijulkaisuja ja mediatekstejä	käyttää keskeisiä viestintävälineitä ja osaa arvioida mediatekstejä	käyttää monipuolisesti viestintävälineitä ja arvioi kriittisesti mediatekstejä
	käyttää ohjattuna eri medioita ammattitaitonsa esittelyyn	tekee ammattiosaamistaan näkyväksi eri medioiden avulla	dokumentoi ja kuvaa oppimistaan ja osaamistaan eri medioiden avulla
	viestii digitaalisissa ympäristöissä sovittujen periaatteiden mukaisesti	viestii digitaalisissa ympäristöissä sopivaa kieltä käyttäen	viestii ammatillisuutta osoittaen digitaalisen ympäristön vuorovaikutustilanteissa
Alan kirjallisten töiden laatiminen	kirjoittaa oikeinkirjoituksen perussääntöjen mukaisesti	käyttää sujuvaa lause- ja virkerakennetta ja jaksottaa tekstiä	hallitsee kielenkäytön perusnormit sekä hioo tuottamiensa tekstien kieli- ja ulkoasua
	tuottaa ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	tuottaa ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä	tuottaa tavoitteellisesti ja työstää tekstejään oman arvion ja palautteen pohjalta
	laatii mallin mukaan asiakirjoja	laatii asianmukaiset asiakirjat	laatii asianmukaisia asiakirjoja ja osaa

			soveltaa asiakirjamalleja
Luku- ja opiskelustrategioiden hyödyntäminen	tekee muistiinpanoja ja tiivistää ydinasioita kuullun, luetun ja nähdyn pohjalta	tekee muistiinpanoja, tiivistää hankkimaansa tietoa ja käyttää lähteitä omassa tekstissään	arvioi omaa luku- ja opiskelustrategiaansa ja parantaa sitä palautteen pohjalta
Äidinkielen sekä kirjallisuuden ja muun kulttuurin merkityksen ymmärtäminen	tiedostaa äidinkielen taidon merkityksen omalla alallaan	ymmärtää äidinkielen merkitystä omalla alallaan ja monikielisessä työelämässä	osaa arvioida äidinkielen merkitystä omalla alallaan ja sen asemaa monikielisessä yhteiskunnassa sekä työelämän että yksilön kannalta
	tuntee esimerkkejä omaan alaan liittyvästä kirjallisuudesta tai muusta kulttuurista	tietää, mihin kirjallisuutta tai muuta kulttuuria voi alalla käyttää	ymmärtää kirjallisuuden tai muun kulttuurin merkityksen alalla toimimisessa
Oman äidinkielen taidon arvioiminen	arvioi äidinkielen taitoaan ja lukutaitoaan saamansa palautteen pohjalta ja kertoo, mitä siinä voisi parantaa.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan ja kehittämiskohteitaan.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan, kehittämiskohteitaan ja kehittää taitojaan palautteen pohjalta.

Oppimisympäristö:

Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista lukio-opintojensa perusteella.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit:

- *Kieli, tekstit ja vuorovaikutus (ÄI1),*
- *Tekstien rakenteita ja merkityksiä (ÄI2)*
- *Tekstit ja vaikuttaminen (ÄI4)*

sekä jokin seuraavista:

- *Kirjallisuuden keinoja ja tulkintaa (ÄI3),*
- *Teksti, tyyli ja konteksti (ÄI5),*
- *Kieli, kirjallisuus ja identiteetti (ÄI6) tai*
- *Puheviestinnän taitojen syventäminen (ÄI7)*

vastaavat tavoitteiltaan *Äidinkieli, suomi* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet/
- osaa viestiä ja toimia erilaisissa vuorovaikutustilanteissa - ymmärtää omaan alaansa liittyvien tärkeimpien tekstilajien käytänteet, olennaisen sisällön ja tarkoituksen - osaa hakea tietoa eri tietolähteistä ja käyttää tietoa lähdekriittisesti sekä noudattaa lähteiden käytön periaatteita - osaa hyödyntää keskeisiä verkkoyhteisöjä opiskelussaan sekä tehdä ammattiosaamistaan näkyväksi hyödyntäen erilaisia medioita - osaa laatia alaansa liittyviä kirjallisia töitä - osaa hyödyntää äidinkielen oppimisen luku- ja opiskelustrategioita.	Opetus toteutetaan kahden ensimmäisen opiskeluvuoden aikana kahtena 3 ja 2 osp:n kurssina. Opiskeltava sisältö: - ammattilliset tekstilajit - kriittinen median käyttö, tiedonhankinta ja lähteiden käyttö - kirjalliset ja suulliset viestintätilanteet - kielenhuolto ja -hallinta - opiskelutaidot Opetusmenetelmät: - lähiopetus - monimuoto-opetus Opiskelu toteutetaan lähtökohtaisesti lähiopetuksena ja sovitusti monimuoto-opetuksena. Osa erilaisista vuorovaikutustilanteista ja alaan liittyvistä kirjallisista töistä voidaan mahdollisuuksien mukaan integroida ammatillisiin opintoihin (esim. asiakaspalvelutilanteet ja raportit).	- Oman ammattialan tekstilajeihin perehtyminen ja tekstien laatiminen - Kielen huoltaminen ja kielenhuollon tehtävien tekeminen - Tutkielman tekeminen - Työelämän asiakirjojen laatiminen - Oman alan ammatillisen työn esittäminen Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät.		

3.1.1.5.p Äidinkieli, suomi toisena kielenä, 5 osp

Opiskelija voi opiskella äidinkielen sovellusta suomi toisena kielenä, jos hänen äidinkieltensä ei ole suomi, ruotsi tai saame tai hänellä on muutoin monikielinen tausta.

Pakolliset osaamistavoitteet, 5 osp

Opiskelija

- osaa viestiä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa
- ymmärtää ja tulkitsee *omaan alaan* liittyviä erilaisia tekstilajeja ja laajentaa sana- ja ilmaisuvarantoaan
- osaa hyödyntää mediaa ja verkon tarjoamia viestintä- ja vuorovaikutusvälineitä
- osaa hakea tietoa eri tietolähteistä sekä noudattaa lähteiden käytön periaatteita
- osaa laatia *alaan* liittyviä kirjallisia töitä
- osaa toimia kielellisesti ja kulttuurisesti monimuotoisessa ympäristössä
- osaa arvioida ja kehittää suomi toisena kielenä -taitoaan.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	ymmärtää alan puhetilanteisiin liittyvää viestintää	ymmärtää alan puhetilanteisiin liittyvää erilaista viestintää	ymmärtää monipuolisesti alan puhetilanteisiin liittyvää viestintää
	osallistuu keskusteluun käyttämällä puheenvuoroja	osallistuu keskusteluun, käyttää puheenvuoroja ja perustelee näkemyksiään	osallistuu keskusteluun aktiivisesti ja perustelee monipuolisesti näkemyksiään
	toimii ryhmä- ja kokoustilanteissa sovitun käytännön mukaisesti, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	noudattaa kokous- ja neuvottelukäytäntöjä	hallitsee ammatin kannalta keskeiset kokous- ja neuvottelukäytännöt
Tekstien ja tekstilajien ymmärtäminen	ymmärtää ammattitaidon kannalta keskeisten tekstien pääsisällön ja tuntee eri tekstilajeja	ymmärtää ammattitaidon kannalta keskeisten tekstien pääsisällön ja tarkoituksen sekä tulkitsee tekstien merkityksiä	ymmärtää ammattitaidon kannalta keskeisten tekstien sisällön ja yksityiskohdat, tekee johtopäätöksiä sekä arvioi tekstien

			sisältöä ja ilmaisutapaa
Tiedon hankkiminen	hakee ohjattuna ammattialansa kannalta keskeistä tietoa selkeistä teksteistä	hankkii ammattialaansa liittyvää tietoa erilaisista lähteistä ja arvioi lähteiden luotettavuutta	hankkii itsenäisesti tietoa erilaisista lähteistä ja arvioi niiden luotettavuutta
	noudattaa tekijänoikeuksia, mutta tarvitsee joskus ohjausta	tuntee tekijänoikeudet oikeutena ja velvoitteena, noudattaa tekijänoikeuksia mm. ilmoittamalla lähteensä	osaa viitata käyttämiinsä lähteisiin ja tarvittaessa pyytää niihin käyttöluvan
Mediataidot ja verkkoviestinnän hyödyntäminen	käyttää ohjattuna oman alansa ammattijulkaisuja ja mediatekstejä	käyttää keskeisiä viestintävälineitä ja arvioi mediatekstejä	käyttää viestintävälineitä ja arvioi kriittisesti mediatekstejä
Alan kirjallisten töiden laatiminen	kirjoittaa ohjattuna ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä	kirjoittaa ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä	kirjoittaa tavoitteellisesti ja työstää tekstejään palautteen pohjalta
	käyttää ohjattuna kirjoitetun suomen kielen perussääntöjä sanavarantoon laajentaen	käyttää kirjoitetun suomen kielen perussääntöjä sana- ja ilmaisuvantoon laajentaen	käyttää itsenäisesti ja monipuolisesti kirjoitetun suomen kielen perussääntöjä sana- ja ilmaisuvantoon laajentaen
Kielellisesti ja kulttuurisesti monimuotoisessa ympäristössä toimiminen	tuntee omaa kielellistä ja kulttuurista taustaansa ja suomalaisen yhteiskunnan monimuotoisuutta	tuntee oman kielellisen ja kulttuurisen taustansa pääpiirteet sekä suomalaisen yhteiskunnan monimuotoisuutta	tuntee monipuolisesti omaa kielellistä ja kulttuurista taustaansa ja suomalaisen yhteiskunnan kielellistä ja kulttuurista monimuotoisuutta

	toimii kielellistä ja kulttuurista osaamistaan hyödyntäen ammattialan eri tilanteissa	ottaa huomioon kulttuurien välisen viestinnän toimiessaan ammattialan tehtävissä	hyödyntää aktiivisesti kielellistä ja kulttuurista osaamistaan ammattialan tehtävissä
Oman suomi toisena kielenä taidon arvioiminen	arvioi suomen kielen taitoaan ja lukutaitoaan saamansa palautteen pohjalta ja kertoo, mitä siinä voisi parantaa.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan ja kehittämiskohteitaan.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan, kehittämiskohteitaan ja kehittää taitojaan palautteen pohjalta.

Oppimisympäristö:

Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista lukio-opintojensa perusteella. Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit: • <i>Perusteet hallintaan (S21)</i> • <i>Kieli käyttöön (S22)</i> • <i>Syvämmät tekstitaidot (S24)</i> • <i>Suomalainen kulttuuri (S25)</i> vastaavat tavoitteiltaan Äidinkieli, suomi toisena kielenä -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. Oppimisen ohjaus: Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu. Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.		
Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet/

- osaa viestiä ja toimia erilaisissa vuorovaikutustilanteissa - ymmärtää ja tulkitsee omaan alaan liittyviä erilaisia tekstilajeja ja laajentaa sana- ja ilmaisuvarantoaan - osaa hyödyntää mediaa ja verkon tarjoamia viestintä- ja vuorovaikutusvälineitä - osaa hakea tietoa eri tietolähteistä sekä noudattaa lähteiden käytön periaatteita - osaa laatia alaan liittyviä kirjallisia töitä - osaa toimia kielellisesti ja kulttuurisesti monimuotoisessa ympäristössä - osaa arvioida ja kehittää suomi toisena kielenä taitoaan	Opetus toteutetaan kahden ensimmäisen opiskeluvuoden aikana kahtena 3 ja 2 osp:n kurssina. Opiskeltava sisältö: - ammatilliset tekstilajit - kriittinen median käyttö, tiedonhankinta ja lähteiden käyttö - kirjalliset ja suulliset viestintätilanteet - kielenhuolto ja -hallinta - opiskelutaidot Opetusmenetelmät: - lähiopetus - monimuoto-opetus Opiskelu toteutetaan lähtökohtaisesti lähiopetuksena ja sovitusti monimuoto-opetuksena. Osa erilaisista vuorovaikutustilanteista ja alaan liittyvistä kirjallisista töistä voidaan mahdollisuuksien mukaan integroida ammatillisiin opintoihin (esim. asiakaspalvelutilanteet ja raportit).	- Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen - Tekstien ymmärtäminen - Tiedon hankkiminen - Verkkoyhteisöjen hyödyntäminen - Alan kirjallisten töiden laatiminen - Luku- ja opiskelustrategioiden hyödyntäminen Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
---	---	--

3.1.1.1.v Mediaviestinnän perusteet, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa kehittää viestintä- ja vuorovaikutustaitojaan
- osaa käyttää ja tulkita erilaisia medioita ja mediaviestinnän tekstilajeja
- osaa hyödyntää viestintää omassa elämässään ja omalla alallaan.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
	ilmaisee asiallisesti mielipiteensä ja	toimii kohteliaasti ja joustavasti	ylläpitää puhuessaan vuorovaikutusta,

Viestintä- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen	perustelee ne vakuuttavasti	vuorovaikutustilanteissa erilaisissa ympäristöissä	havainnollistaa puheenvuoroaan ja rakentaa sen sisällön loogiseksi
	ottaa vuorovaikutuksessa toisten näkemykset huomioon	ottaa viestinnässään huomioon vastaanottajan, tilanteen ja alansa vaatimukset	viestii rakentavasti myös ristiriita- ja ongelmatilanteissa
	ymmärtää henkilöiden sanattoman viestinnän merkityksen ja vaikutuksia sanoman vastaanottoon	ottaa huomioon sanattoman viestinnän vaikutuksia omassa ilmaisussaan	soveltaa sanattoman viestinnän sääntöjä vuorovaikutuksessaan ja vertailee merkityksiä myös eri kulttuurien välillä
	toimii ryhmätyötilanteessa yhteistyöhakuisesti osana ryhmää	vie ryhmän työskentelyä eteenpäin aktiivisesti ja arvostaa muiden näkökantoja	tunnistaa oman toimintansa vaikutukset ryhmän toimintaan ja kannustaa ryhmän muita jäseniä toimimaan
Medialukutaito	tuntee median tekstilajeja ja erilaisia medioita	tarkastelee median tekstilajeja ja eri medioita kriittisesti	osaa käyttää, tulkita ja soveltaa erilaisia medioita ja mediaviestinnän tekstilajeja
	käyttää mallin mukaan eri median tekstilajeja	muokkaa tuottamiaan mediatekstejä palautteen perusteella	tekee havaintoja median tekstilajeista, muokkaa niitä ja arvioi kielellisten valintojen vaikutuksia
Mediataitojen hyödyntäminen	osaa hyödyntää viestintää omassa elämässään ja omalla alallaan	osaa hyödyntää viestintää omassa elämässään ja omalla alallaan	osaa hyödyntää ja soveltaa viestintää monipuolisesti omassa

		alallaan ja ymmärtää sen vaikutukset	elämässään ja omalla alallaan
--	--	--------------------------------------	-------------------------------

Oppimisympäristö: Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista

- lukio-opintojensa perusteella:

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit:

- *Kieli, tekstit ja vuorovaikutus (ÄI 1),*
- *Tekstien rakenteita ja merkityksiä (ÄI2)*
- *Tekstit ja vaikuttaminen (ÄI4)*

sekä jokin seuraavista:

- *Kirjallisuuden keinoja ja tulkintaa (ÄI3),*
- *Teksti, tyyli ja konteksti (ÄI5),*
- *Kieli, kirjallisuus ja identiteetti (ÄI6) tai*
- *Puheviestinnän taitojen syventäminen (ÄI7)*

vastaavat tavoitteiltaan **Äidinkieli, suomi** -osa-alueen pakollisia ja valinnaisia osaamistavoitteita.

- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
• osaa kehittää viestintä- ja vuorovaikutustaitojaan • osaa käyttää ja tulkita erilaisia medioita ja mediaviestinnän tekstilajeja	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - tutustuminen ja syventyminen eri viestinnän muotoihin ja perusteisiin	12. Omien mediataitojen ja -tottumusten pohtiminen 13. Mediavälineisiin tutustuminen

osaa hyödyntää viestintää omassa elämässään ja omalla alallaan	- oman mediakäyttötymisen havainnointi ja sen kehittäminen - mediaviestintä osana työelämää Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	14. Mediaviestien tulkitseminen Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: kurssitehtävät ja jatkuva näyttö.		

3.1.1.2.v Lukunurkka, 1 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- tutustuu kaunokirjallisuuteen
- kokee lukuelämyksiä
- asettaa itselleen lukutavoitteita ja pitää niistä kiinni
- osaa eritellä lukukokemuksiaan tehtävien avulla

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintätaitojen kehittäminen	ilmaisee itseään asiallisesti ja osaa perustella mielipiteensä	osaa ilmaista itseään ja perustella mielipiteensä itsenäisesti	ilmaisee itseään monipuolisesti ja luovasti
	tuntee tekstilajien tilanteenmukaisen käytön vaatimuksia	tarkastelee tekstilajien eri ilmaisutapoja kriittisesti	soveltaa vaihdellen eri ilmaisutapoja ja tekstilajeja omissa teksteissään ja erilaisissa kieliympäristöissä

	tuottaa tekstiä ohjatusti lukemansa pohjalta	tuottaa tekstiä itsenäisesti lukemansa pohjalta	tuottaa tekstiä luovasti lukemansa pohjalta
Kielen ja kulttuurin tunteminen	tutustuu kirjallisuuden merkitykseen osana yleissivistystä ja identiteettiä	ymmärtää kirjallisuuden merkitykseen osana yleissivistystä ja identiteettiä	syventyy kirjallisuuden merkitykseen osana yleissivistystä ja identiteettiä
	tutustuu kirjallisuuden eri lajeihin ja muihin taidemuotoihin.	arvioi lukemiaan kirjoja ja kokemiaan muita taidemuotoja.	hankkii monipuolisia lukukokemuksia sekä arvioi kirjallisuuden ja muiden taidemuotojen merkitystä.

Oppimisympäristö: Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista

- lukio-opintojensa perusteella:

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssi:

- *Kirjallisuuden keinoja ja tulkintaa (ÄI3)*

vastaa tavoitteiltaan valinnaisen tai vapaasti valittavan *Lukunurkka* -osa-alueen osaamistavoitteita.

- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.		
Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
Opiskelija - tutustuu kaunokirjallisuuteen - kokee lukuelämyksiä - asettaa itselleen lukutavoitteita ja pitää niistä kiinni - osaa eritellä lukukokemuksiaan tehtävien avulla	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: kahden kaunokirjallisen teoksen lukeminen ja niiden käsittely Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	- Teosten lukeminen - Teoksiin pohjautuvien kirjallisten tehtävien tekeminen Em. seurannassa käytetään erilaisia menetelmiä ja tapoja. Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: kirjalliset kurssitehtävät		

3.1.2 Toinen kotimainen kieli, ruotsi

3.1.2.p Toinen kotimainen kieli, ruotsi, 1 osp (pakollinen)

Pakolliset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa käyttää toista kotimaista kieltä *työtehtävissään* ja työhön liittyvissä vuorovaikutustilanteissa
- ymmärtää molempien kansalliskielten ja kulttuurien merkityksen monikulttuurisessa Suomessa.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		

Työelämän kielenkäyttötilanteissa toimiminen	ymmärtää lyhyiden omaan työhön ja työturvallisuuteen liittyvien kirjallisten viestien sisällön	tulkitsee työhön liittyviä perustekstejä, kuten työ- ja turvallisuusohjeita sekä tuottaa lyhyitä viestejä käyttäen alan ammattisanastoa	tulkitsee erityyppisiä työhön liittyviä tekstejä ja tuottaa ammatillisia viestejä, ohjeita tai tilauksia
	kertoo suullisesti ja kirjallisesti lyhyesti itsestään ja tutuista asioista omassa työssään ja selviytyy tuttuihin aiheisiin liittyvistä vuorovaikutustilanteista	selviytyy rutiininomaisista päivittäiseen elämään liittyvistä puhetilanteista, jos puhekumppani puhuu hitaasti ja käyttää selkeää kieltä	toimii tavanomaisimmissa viestintätilanteissa sekä kasvotusten että puhelimesta ja tarvittaessa pyytää tarkennusta tai selvennystä
Kielen ja kulttuurin merkityksen ymmärtäminen	on tietoinen ruotsin kielen ja kulttuurin merkityksestä Suomessa.	ymmärtää ruotsin kielen ja kulttuurin merkityksen pohjoismaisessa yhteistyössä.	tuntee Suomen kansalliskieliin liittyvät oikeudet ja velvoitteet.

Oppimisympäristö: Oppilaitos

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- lukio-opintojen perusteella: osaamisen tunnustamisessa lukion kurssi *Arkielämää Pohjoismaissa* (RUA1) tai *Koulu ja vapaa-aika* (RUB1) vastaa tavoitteiltaan *Toinen kotimainen kieli, ruotsi* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita
- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella (kaksikieliset)

Arvosana hyvä H2 vastaa Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteisen eurooppalaisen viitekehyksen kuvausasteikolla kuullun ja tekstin ymmärtämisessä kielitaidon taitotasoa A2.2 ja puhumisessa ja kirjoittamisessa taitotasoa A2.1.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- osaa käyttää toista kotimaista kieltä <i>työtehtävissään</i> ja työhön liittyvissä vuorovaikutustilanteissa - ymmärtää molempien kansalliskielten ja kulttuurien merkityksen monikulttuurisessa Suomessa.	Osa-alueen opinnot toteutetaan ensimmäisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - työelämän kielenkäyttötilanteet; omaan työhön ja työturvallisuuteen liittyvä viestintä - ruotsin kielen ja kulttuurin merkityksen ymmärtäminen Suomessa ja Pohjoismaisessa yhteistyössä - Suomen kansalliskieliin liittyvät oikeudet ja velvollisuudet Integroinnin mahdollisuudet/kuvaus Mahdollisuuksien mukaan kontekstista riippuen Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	Opiskelija - Osoittaa pyrkivänsä käyttämään toista kotimaista kieltä <i>työtehtävissään</i> ja työhön liittyvissä vuorovaikutustilanteissa. - Osoittaa ymmärtävänsä molempien kansalliskielten ja kulttuurien merkityksen monikulttuurisessa Suomessa. Em. seurannassa käytetään erilaisia menetelmiä ja tapoja. Opiskelija saa kannustavaa. palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: - kirjalliset ja / tai suulliset kokeet, harjoitustehtävät		

3.1.2.1.v Svenska PRO, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa käyttää ruotsin kieltä *työtehtävissään* ja työhön liittyvissä suullisissa ja kirjallisissa vuorovaikutustilanteissa

- ymmärtää ruotsin kielen merkityksen Pohjanmaan ja muilla ruotsin- tai kaksikielisillä alueilla sekä pohjoismaisissa työelämäyhteyksissä toimittaessa

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN	ARVIOINTIKRITEERIT		
KOHDE	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	kertoo lyhyesti itsestään ja työstään, esim. tunnistaa työkaluja, ammattinimikkeitä ja työtehtäviä	vastaa yksinkertaisiin kysymyksiin käsiteltäessä omaa työympäristöä ja häntä itseään, kun puhekumppani puhuu hitaasti ja selkeästi	esittää yksinkertaisia kysymyksiä ja vastaa käsiteltäessä omaa työympäristöä ja häntä itseään, kun puhekumppani puhuu selkeästi
	viestii suullisesti esimerkiksi esittäytyessään arkipäivän ja työelämän tutuissa tilanteissa	osallistuu keskusteluun, kun keskustelukumppani puhuu hitaasti ja käyttää selkeitä rakenteita	selviytyy työelämän tavanomaisissa palvelutilanteissa
Tekstien tuottaminen	kirjoittaa ohjattuna työhönsä liittyviä lyhyitä tekstejä	kirjoittaa työhönsä liittyviä lyhyitä tekstejä	kirjoittaa sujuvasti tavanomaisia viestejä ja työhönsä liittyviä tekstejä sekä täyttää työhönsä liittyviä asiakirjoja
Monikielisessä ja -kulttuurisessa ympäristössä toimiminen	on tietoinen opiskelemansa kielen ja sen edustaman kulttuurin merkityksestä	käyttää kieltä monikielisessä tai –kulttuurisessa ympäristössä	soveltaa työssään vieraan kielen ja kulttuurin tietojaan ja taitojaan
Kielen oppimisen kehittäminen	tunnistaa omat kielen oppimisstrategiansa.	arvioi kielen oppimisen tapojaan, niiden vahvuuksia ja heikkouksia	vahvistaa oppimistaan kokeilemalla uusia kielen oppimisen tapoja.

Oppimisympäristö:

Oppilaitos ja osittain verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- lukio-opintojensa perusteella: osaamisen tunnustamisessa lukion kurssi *Arkielämää Pohjoismaissa* (RUA1) tai *Koulu ja vapaa-aika* (RUB1) vastaa tavoitteiltaan *Toinen kotimainen kieli, ruotsi* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita

- aiempien opintojensa tai muun todetun osaamisensa perusteella.

- Arvosana hyvä H2 vastaa Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteisen eurooppalaisen viitekehyksen kuvausasteikolla kuullun ja tekstin ymmärtämisessä kielitaidon taitotasoa A2.2 ja puhumisessa ja kirjoittamisessa taitotasoa A2.1.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta.

Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- osaa käyttää ruotsin kieltä työtehtävissään ja työhön liittyvissä suullisissa ja kirjallisissa vuorovaikutustilanteissa - ymmärtää ruotsin kielen merkityksen Pohjanmaan ja muilla ruotsin- tai kaksikielisillä alueilla sekä pohjoismaisissa työelämäyhteyksissä toimittaessa	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - oman alan suulliset ja kirjalliset vuorovaikutustilanteet - oman alan perus- ja erityissanastot sekä sanonnat - hakee itsenäisesti tietoa työhönsä ja ammattiinsa liittyvistä lähteistä - saa valmiuksia toimia omassa ammatissaan pohjoismaisessa ympäristössä. integroinnin mahdollisuudet/kuvaus Integrointi kontekstista riippuen Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	Opiskelija 1. Viesti itsenäisesti ruotsiksi oman ammattinsa suullisissa ja kirjallisissa vuorovaikutustilanteissa. 2.. Hyödyntää erilaisia ruotsinkielisiä, omaan alaansa liittyviä tietolähteitä, mukaan lukien sähköiset materiaalit. Kaikkia oppimisen osa-alueita seurataan monimuotoisesti eri tasoilla. Opiskelija saa kannustavaa. palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.

Osaamisen arviointi: -

- kirjalliset ja / tai suulliset kokeet, oppimistehtävät

3.1.3 Vieraat kielet**3.1.3.1.p Vieras kieli, A-kieli, Englanti, 2 osp (pakollinen)****Pakolliset osaamistavoitteet, 2 osp**

Opiskelija

- osaa viestiä ja toimia vuorovaikutustilanteissa siten, että hän kykenee harjoittamaan *ammattiaan*
- osaa käyttää *oman alan* työtehtävissä tarvittavaa vierasta kieltä
- osaa hakea tietoa erilaisista vieraskielisistä lähteistä
- osaa toimia monikielisessä ja -kulttuurisessa ympäristössä.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	ymmärtää oman alansa työhön liittyviä suullisia ohjeita ja osaa toimia niiden mukaan	ymmärtää työhönsä ja alansa tuotteisiin ja prosesseihin liittyvät suulliset viestit ja osaa toimia niiden mukaan	ymmärtää alaansa liittyvää tavanomaista, normaalitempoista puhetta ja toimii vuorovaikutustilanteissa luontevasti kieltä käyttäen
	kertoo itsestään ja työtehtävistään vastaamalla hänelle esitettyihin kysymyksiin ennakoitavissa olevissa ja tutuissa työtilanteissa	kertoo itsestään ja alan työtehtävistä siten, että tulee ymmärretyksi ja osallistuu keskusteluun, mikäli keskustelukumppani puhuu selkeästi	kertoo tutuissa tilanteissa työpaikastaan ja työstään ja siihen liittyvistä normeista ja tavoista sekä hankkii kysymällä työhönsä liittyviä lisäohjeita

Tekstien ymmärtäminen ja tuottaminen	ymmärtää tavallista sanastoa ja oman alansa työhön liittyviä kirjallisia viestejä ja työ- ja turvallisuusohjeita	ymmärtää työhönsä ja alansa tuotteisiin ja prosesseihin liittyviä tekstejä, kirjallisia ohjeita ja tekee tarkentavia kysymyksiä sekä osaa toimia niiden mukaan	ymmärtää työhönsä ja alansa tuotteisiin ja prosesseihin liittyviä tekstejä, kirjallisia ohjeita sekä työstä annettua palautetta
	tuottaa työhönsä liittyviä lyhyitä tekstejä	tuottaa työhönsä liittyviä tekstejä ja tarkoituksenmukaista sanastoa	tuottaa sujuvasti tavanomaisia viestejä ja tekstejä sekä täyttää työhönsä liittyviä asiakirjoja
Tiedon hankkiminen	hakee tietoa ohjattuna työhönsä liittyvistä materiaaleista ja ohjeista myös sähköisiä tiedonlähteitä käyttäen	hakee monipuolisesti omaa alaa koskevaa tietoa mukaan lukien sähköiset tietolähteet	hakee itsenäisesti omaa alaa koskevaa tietoa, soveltaa tietoaan ja taitojaan sekä perustelee ratkaisunsa
Monikielisessä ja -kulttuurisessa ympäristössä toimiminen	on tietoinen opiskelemaansa kielen ja sen edustaman kulttuurin merkityksestä.	käyttää kieltä monikielisessä tai -kulttuurisessa ympäristössä.	soveltaa työssään vieraan kielen ja kulttuurin tietoaan ja taitojaan joustavasti.

Oppimisympäristö: Oppilaitos ja osittain verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- lukio-opintojensa perusteella: A-kielen kurssit *Nuori ja hänen maailmansa* ja *Opiskelu ja työ* vastaavat tavoitteiltaan *Vieras kieli, A-kieli* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita
- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella (esim. kaksikielinen siten, että englanti toinen kieli)

Arvosana hyvä H2 vastaa Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteisen eurooppalaisen viitekehyksen kuvausasteikolla kuullun ja tekstin ymmärtämisessä kielitaidon taitotasoa B1.1. ja puhumisessa ja kirjoittamisessa taitotasoa B1.1.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- osaa viestiä ja toimia vuorovaikutustilanteissa siten, että hän kykenee harjoittamaan <i>ammattiaan</i> - osaa käyttää <i>oman alan</i> työtehtävissä tarvittavaa vierasta kieltä - osaa hakea tietoa erilaisista vieraskielisistä lähteistä - osaa toimia monikielisessä ja -kulttuurisessa ympäristössä.	Osa-alueen opinnot toteutetaan ensimmäisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - kertoo itsestään ja työtehtävistään sekä työhönsä ja alaansa liittyvistä asioista - toimii työhönsä ja alaansa liittyvissä vuorovaikutustilanteissa - ymmärtää työhönsä ja alaansa liittyviä ohjeita ja tekstiä, erityisesti työturvallisuuden huomioiden - hakee tietoa työhönsä ja ammattiinsa liittyvistä lähteistä - ymmärtää englannin kielen merkityksen toimittaessa monikulttuurisessa ja – kielisessä ympäristössä. Integraatio opinnoissa Laajahko kansainvälinen työssäoppiminen tai muu työskentely englannin kielisellä kielialueella. Muu integraatio kontekstista riippuen. Opiskelu toteutetaan pääsääntöisesti lähiopetuksena, osittain verkko- ja/tai monimuoto-opetuksena.	Opiskelija - Viestii suullisesti ja kirjallisesti englanniksi sekä toimii omaan ammattiinsa liittyvissä vuorovaikutustilanteissa. - Käyttää oman alan työtehtävissä tarvittavaa englannin kieltä. - Hyödyntää erilaisia englanninkielisiä, omaan alaansa liittyviä tietolähteitä, mukaan lukien sähköiset materiaalit. - Toimii monikielisessä ja -kulttuurisessa ympäristössä, jossa yhteisenä kielenä on englanti. Opiskelija saa kannustavaa. palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: - kirjallinen ja/tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät.		

3.1.3.1.v English PRO, Vieras kieli, A – kieli, 2 osp (Valinnainen)

Osaamistavoitteet 2 osp

Opiskelija

- osaa viestiä ja toimia kirjallisesti ja suullisesti englanninkielisissä vuorovaikutustilanteissa kulttuurin erityispiirteitä ymmärtäen
- osaa käyttää englannin kieltä osana omaa ammattitaitoaan
- ymmärtää jatkuvan kielitaidon kehittämisen merkityksen elämänsä eri vaiheissa

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	Kertoo arjestaan, itsestään ja työstään yksinkertaisin lausein, esim. esittäytyessään tai työelämän ennakoitavissa olevissa ja tutuissa tilanteissa.	Esittää ja vastaa kysymyksiin tilanteeseen sopivalla ja tyypillisellä tavalla, kun käsitellään omaa työympäristöä ja häntä itseään, ja kun puhekumppani puhuu hitaasti ja selkeästi	Esittää ja vastaa kysymyksiin luontevasti ja luovasti käyttäen omaksumaansa kielitaitoa tilanteissa joissa käsitellään omaa työympäristöä ja häntä itseään, sekä pyytää tarvittaessa selvennystä esim. palvelutilanteissa.
Tekstien tuottaminen	Kirjoittaa ohjattuna työhönsä liittyviä lyhyitä tekstejä.	Kirjoittaa kohtalaisen sujuvasti ja itsenäisesti työhönsä liittyviä lyhyitä ja tyypillisiä tekstejä.	Kirjoittaa sujuvasti ja itsenäisesti tavanomaisia viestejä ja työssä tarvittavia tekstejä sekä täyttää
Monikielisessä ja -kulttuurisessa ympäristössä toimiminen	On tietoinen opiskelemaansa kielen ja sen edustaman kulttuurin merkityksestä	Käyttää kieltä monikielisessä tai -kulttuurisessa ympäristössä	Soveltaa aktiivisesti työssään vieraan kielen ja kulttuurin tietojaan ja
Kielen oppimisen kehittäminen	Tunnistaa omat kielen oppimisstrategiansa.	Arvioi kielen oppimisen tapojaan, niiden vahvuuksia ja heikkouksia.	Vahvistaa oppimistaan kokeilemalla uusia kielen oppimisen tapoja.

Oppimisympäristö: Oppilaitos ja osittain verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista

- lukio-opintojensa perusteella: osaamisen tunnustamisessa lukion A-kielen kurssi *Viestintä ja vapaa-aika* (ENA2) vastaa tavoitteiltaan *Vieras kieli, A-kieli* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.

Arvosana hyvä H2 vastaa Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteisen eurooppalaisen viitekehyksen kuvausasteikolla kuullun ja tekstin ymmärtämisessä kielitaidon taitotasoa B1.1. ja puhumisessa ja kirjoittamisessa taitotasoa B1.1.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- osaa viestiä ja toimia kirjallisesti ja suullisesti englanninkielisissä vuorovaikutustilanteissa kulttuurin erityispiirteitä ymmärtäen - osaa käyttää englannin kieltä osana omaa ammattitaitoaan - ymmärtää jatkuvan kielitaidon kehittämisen merkityksen elämänsä eri vaiheissa	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - monipuoliset oman alan suulliset ja kirjalliset vuorovaikutustilanteet - oman alan perus- ja erityissanastot, termit ja fraasit - itsenäinen tiedonhaku työhön ja ammattiin liittyvistä lähteistä - toimiminen omassa ammatissa monikulttuurisessa ja monikielisessä ympäristössä. Opiskelu toteutetaan pääsääntöisesti lähiopetuksena, osittain verkko- ja/tai monimuoto-opetuksena.	Opiskelija - Viestii itsenäisesti ja aloitteellisesti englanniksi oman ammattinsa suullisissa ja kirjallisissa vuorovaikutustilanteissa. - Hyödyntää itsenäisesti erilaisia englanninkielisiä, omaan alaansa liittyviä tietolähteitä, mukaan lukien sähköiset materiaalit. - Toimii itsenäisesti monikielisessä ja monikulttuurisessa ympäristössä, jossa yhteisenä kielenä on englanti. Em. seurannassa käytetään erilaisia menetelmiä ja tapoja.
Osaamisen arviointi: kirjallinen ja/tai suullinen koe ja/tai oppimistehtävät.		

3.1.2.2.v Italiano per tutti! Italiaa kaikille! 1 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa italian kielellä tarvittavat sanastot ja fraasit perusvuorovaikutustilanteisiin arkipäivän viestinnässä
- osaa kertoa italian kielellä jonkin verran lähilämänpöirinsä asioista ja tapahtumista

- osaa soveltaa hankkimaansa kielitaitoa helppoissa oman ammattialansa työskentely- ja viestintätilanteissa
- osaa käyttää sanakirjaa ja sähköisiä tietolähteitä apuvälineinä oman ammattialansa tiedonetsinnässä
- ymmärtää jonkin verran italialaisen kielialueen kulttuurisia erityispiirteitä

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Italian kielen suullinen ja kirjallinen yksinkertainen perusviestintä arkipäivässä ja työtehtävissä	Viestii sanatasolla erittäin lyhyesti arki- ja työelämän tilanteissa. Osaa esim. tervehtiä ja kertoa tärkeimmät henkilötiedot.	Kysyy ja vastaa lausetasolla yksinkertaisimpiin ja tavanomaisiin kysymyksiin kun käsitellään omaa arkielämää ja työympäristöä.	Kykenee ylläpitämään lyhyttä keskustelua keskustelukumppanin kanssa, joka puhuu selkeästi ja hitaasti ennakoitavissa olevissa työelämän ja arkielämän tilanteissa.
Työhön ja työturvallisuuteen liittyvien perussanojen omaksuminen	Hallitsee lähinnä yksittäiset sanat itsestä ja työstä, esim. tärkeimmät työkalut, varoitukset ja ammattinimikkeet.	Hallitsee tyypilliset, työn toiminnalliset ja työtä kuvaavat lyhyehköt lauseet, esim. aivan tyypillisimmät asiakaspalvelufraasit tai muutaman sanan viestit työtovereille.	Kykenee osallistumaan lausetasolla ammatissa tarvittaviin pidempiin mutta tavanomaisiin vuorovaikutustilanteisiin, ja soveltamaan oppimaansa muuttuvissa tilanteissa. Hakee tarvittaessa tietoa eri tietolähteistä.
Italialaisen kielialueen kulttuuristen erityispiirteiden havainnointi ja omaksuminen	Tunnistaa joitakin aivan selvimpiä piirteitä italialaisen kielialueen kulttuurista.	Tunnistaa jonkin verran enemmän eroja italialaisen kielialueen kulttuurin ja oman kielialueensa kulttuurin välillä.	Käyttää italian kieltä arki- ja työympäristössä oman osaamisensa laajuudessa kielen kulttuurin edellyttämällä tavalla.

Oppimisympäristö: Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- lukio-opintojensa perusteella: Osaamisen tunnustamisessa lukion B-kielen kurssi IAB31 *Hyvää päivää, hauska tutustua* vastaa tavoitteiltaan *Vieras kieli, A-kieli* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita

- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.
- Arvosana hyvä H2 vastaa Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteisen eurooppalaisen viitekehyksen kuvausasteikolla kuullun ja tekstin ymmärtämisessä kielitaidon taitotasoa A.1.2. ja puhumisessa ja kirjoittamisessa taitotasoa A.1.1

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta.

Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seuranta-kohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seuranta-kohteet
- osaa italian kielellä tarvittavat sanastot ja fraasit perusvuorovaikutustilanteisiin arkipäivän viestinnässä - osaa kertoa italian kielellä jonkin verran lähielämänpiirinsä asioista ja tapahtumista - osaa soveltaa hankkimaansa kielitaitoa helppoissa oman ammattialansa työskentely- ja viestintätilanteissa - osaa käyttää sanakirjaa ja sähköisiä tietolähteitä apuvälineinä oman ammattialansa tiedonetsinnässä - ymmärtää jonkin verran italialaisen kielialueen kulttuurisia erityispiirteitä	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - italian kielen ääntämisen perusteita - italian kielen peruskieliopin rakenteita - omasta lähielämänpiiristä kertominen - omaan ammattiin liittyviä kaikkein keskeisimpiä sanoja integroinnin mahdollisuudet/kuvaus Laajahko kansainvälinen työssäoppiminen tai muu oleskelu italiantielisellä kielialueella. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	1. Italian kielen suullinen ja kirjallinen yksinkertainen perusviestintä arkipäivässä ja työtehtävissä. 2. Työhön ja työturvallisuuteen liittyvien perussanojen omaksuminen. 3. Italialaisen kielialueen kulttuuristen erityispiirteiden havainnointi ja omaksuminen. Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.

Osaamisen arviointi:

- kirjallinen ja/tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät

3.1.2.3.v Eins, zwei, drei! Saksan perusteet, 1 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa saksan kielen peruskäsitteitä kuten lukusanat ja kellonajat
- osaa viestiä saksan kielellä yksinkertaisissa arkipäivän vuorovaikutustilanteissa kuten tervehtiminen, hyvästely, esittäytyminen
- osaa kertoa saksan kielellä jonkin verran itsestään ja perheestään

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Saksan kielen peruskäsitteiden kuten lukusanojen ja kellonaikojen tunteminen	-tuntee saksan kielen peruskäsitteitä kuten lukusanat ja kellonajat.	-käyttää saksan kielen peruskäsitteitä kuten lukusanat ja kellonajat.	-käyttää sujuvasti saksan kielen peruskäsitteitä kuten lukusanat ja kellonajat ja osaa myös soveltaa oppimaansa muuttuvissa tilanteissa.
Viestiminen saksan kielellä yksinkertaisissa arkipäivän vuorovaikutustilanteissa	- pystyy lyhyesti vastaamaan keskustelukumppanilleen, pystyy auttavasti kommunikoimaan suullisesti yksinkertaisissa arkielämän vuorovaikutustilanteissa, jos puhelukumppani puhuu hitaasti ja käyttää yksinkertaista, keskeistä sanastoa.	- pystyy vastaamaan keskustelukumppanilleen ja kommunikoimaan suullisesti yksinkertaisissa arkielämän vuorovaikutustilanteissa.	- viestii sujuvasti saksan kielellä yksinkertaisissa arkipäivän vuorovaikutustilanteissa, osaa myös soveltaa oppimaansa keskeistä arkipäivän sanastoa muuttuvissa tilanteissa.
Itsestään ja perheestään kertominen	- pystyy lyhyesti kertomaan itsestään ja perheestään saksan kielellä.	-pystyy kertomaan itsestään ja perheestään saksan kielellä.	-kertoo sujuvasti itsestään ja perheestään saksan kielellä ja osaa soveltaa oppimaansa sanastoa muuttuvissa tilanteissa

Oman alan perussanaston tunteminen	-pystyy auttavasti tunnistamaan alansa perussanastoa	-pystyy auttavasti ymmärtämään alansa perussanastoa	-ymmärtää jonkin verran alansa perussanastoa
------------------------------------	--	---	--

Oppimisympäristö: Oppilaitos

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista: - lukio-opintojensa perusteella: osaamisen tunnustamisessa lukion valinnaisen Saksan kieli kurssi SAB3 1, Hyvää päivää, hauska tutustua –kurssi vastaa valinnaisia tai vapaasti valittavia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. Oppimisen ohjaus: Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu. Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.		
Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
• osaa saksan kielen peruskäsitteitä kuten lukusanat ja kellonajat • osaa viestiä saksan kielellä yksinkertaisissa arkipäivän vuorovaikutustilanteissa kuten tervehtiminen, hyvästely, esittäytyminen • osaa kertoa saksan kielellä jonkin verran itsestään ja perheestään • osaa jonkin verran oman alansa perussanastoa saksan kielellä	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - saksan kielen peruskäsitteet - saksan kielen ääntäminen - itsestään kertominen Opiskelu toteutetaan lähiopetuksena, tai monimuoto-opetuksena Oppimisen arviointi: - työskentelyn aktiivisuus ja säännöllisyys - lähiopetuksessa läsnäolo. integroinnin mahdollisuudet/kuvaus Laajahko kansainvälinen työssäoppiminen tai muu oleskelu saksalaisella kielialueella. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai	1. Ymmärtää ja ilmaisee saksaksi lukusanoja ja kellonaikoja. 2. Viestii saksan kielellä yksinkertaisissa arkipäivän vuorovaikutustilanteissa. 3. Kertoo itsestään ja perheestään. 4. Ymmärtää jonkin verran oman alansa perussanastoa. Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.

	monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	
Osaamisen arviointi: - kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät.		

3.1.2.4.v Privet! Venäjän perusteet, 1 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa venäjän kielen peruskäsitteitä kuten kyrilliset aakkoset, lukusanat ja kellonajat
- osaa viestiä venäjän kielellä yksinkertaisissa arkipäivän vuorovaikutustilanteissa kuten tervehtiminen, hyvästely, esittäytyminen
- osaa kertoa venäjän kielellä jonkin verran itsestään ja perheestään

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Venäjän kielen peruskäsitteiden kuten kyrillisten aakkosten, lukusanojen ja kellonaikojen tunteminen	-tuntee venäjän kielen peruskäsitteitä kuten lukusanat ja kellonajat. - osaa lukea ja tuettuna kirjoittaa kyrillisillä aakkosilla kirjoitettua tekstiä	-käyttää venäjän kielen peruskäsitteitä kuten lukusanat ja kellonajat. - osaa lukea ja kirjoittaa kyrillisillä aakkosilla kirjoitettua tekstiä	-käyttää sujuvasti venäjän kielen peruskäsitteitä kuten lukusanat ja kellonajat ja osaa myös soveltaa oppimaansa muuttuvissa tilanteissa. - osaa sujuvasti lukea ja kirjoittaa kyrillisillä aakkosilla kirjoitettua tekstiä

Viestiminen venäjän kielellä yksinkertaisissa arkipäivän vuorovaikutustilanteissa	- pystyy lyhyesti vastaamaan keskustelukumppanilleen, pystyy auttavasti kommunikoimaan suullisesti yksinkertaisissa arkielämän vuorovaikutustilanteissa, jos puhekumppani puhuu hitaasti ja käyttää yksinkertaista, keskeistä sanastoa.	- pystyy vastaamaan keskustelukumppanilleen ja kommunikoimaan suullisesti yksinkertaisissa arkielämän vuorovaikutustilanteissa.	- viestii sujuvasti venäjän kielellä yksinkertaisissa arkipäivän vuorovaikutustilanteissa, osaa myös soveltaa oppimaansa keskeistä arkipäivän sanastoa muuttuvissa tilanteissa.
Itsestään ja perheestään kertominen	- pystyy lyhyesti kertomaan itsestään ja perheestään venäjän kielellä.	-pystyy kertomaan itsestään ja perheestään venäjän kielellä.	-kertoo sujuvasti itsestään ja perheestään venäjän kielellä ja osaa soveltaa oppimaansa sanastoa muuttuvissa tilanteissa.
Oman alan perussanaston tunteminen	-pystyy auttavasti tuettuna tunnistamaan alansa perussanastoa	-pystyy auttavasti ymmärtämään alansa perussanastoa	-ymmärtää jonkin verran alansa perussanastoa

Oppimisympäristö: Oppilaitos

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista: - lukio-opintojensa perusteella: lukion valinnaisen venäjän kieli kurssin VEB31, <i>Hyvää päivää, hauska tutustua</i> osa-alueen valinnaisia tai vapaasti valittavia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu. Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.		
Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet

- osaa tunnistaa venäjän kielen erot verrattuna omaan äidinkieleensä - osaa lukea ja kirjoittaa kyrillisillä aakkosilla - osaa venäjän kielen peruskäsitteitä kuten tervehdykset, esittäytyminen, kuulumiset, lukusanat, viikonpäivät ja kuukaudet - osaa venäjän kielen ääntämisen perusteet - osaa lyhyesti kertoa itsestään ja ammattialastaan venäjäksi - osaa jonkin verran oman alansa peruskäsitteitä venäjäksi	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - venäjän kielen peruskäsitteet - venäjän kielen ääntäminen - itsestään ja ammatistaan kertominen - oman alan peruskäsitteitä venäjäksi Integrointi mahdollisuuksien mukaan Laajahko kansainvälinen työssäoppiminen tai muu oleskelu venäjänkielisellä kielialueella. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	- Osaa lukea kyrillisillä aakkosilla kirjoitettua tekstiä - Tietää venäjän kielen ääntämisen perusteet - Osaa kirjoittaa kyrillisillä aakkosilla perusasioita, kuten oman nimensä ja tervehdyksiä - Osaa venäjän kielen peruskäsitteitä kuten tervehdykset, kuulumiset, lukusanat, viikonpäivät ja kuukaudet Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät.		

3.2 Matemaattis-luonnontieteellinen osaaminen, 9 osp

ARVIOINNIN KESKEISET ASIAT	Toteutus
1. Kuvaus osaamisen tunnustamisen toteuttamisesta	Ennen uuden tutkinnon osan tai sen osa-alueen aloittamista opettaja selvittää opiskelijoille sen tavoitteet ja osaamistavoitteet, jotta opiskelija saisi käsityksen siitä, onko tutkinnon osassa sellaista osaamista, jota hänellä jo on. Tämän perusteella opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista ja tunnustamista koko tutkinnon osasta, sen osa-alueesta tai osa-alueen osasta. Osaamisen tunnustamisesta ja tunnustamisesta vastaava opettaja tekee osaamisen tunnustamisen ja tunnustamisen. Hän haastattelee opiskelijaa olemassa olevan osaamisen selvittämiseksi. Tarvittaessa opiskelijalle annetaan mahdollisuus näyttää vaadittava osaaminen. Opettaja

ARVIOINNIN KESKEISET ASIAT	Toteutus
	merkitsee osaamisen tunnistamisen arviointipäätöksen Wilmaan tai tutkinnon osan tai sen osa-alueen oppimisen seurantakohteisiin ja tekee osaamisen tunnustamispäätöksen. 3.2.1. Matematiikka, 3 osp, pakollinen osa-alue: Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion kurssit <i>Lausekkeet ja yhtälöt</i> (MAB1), <i>Geometria</i> (MAB2) ja <i>Talousmatematiikka</i> (MAB7), tai <i>Funktiot ja yhtälöt</i> (MAA1) ja toinen seuraavista lukion kursseista <i>Polynomifunktiot</i> (MAA2) tai <i>Geometria</i> (MAA3) vastaavat tavoitteiltaan <i>Matematiikka</i> –osa-alueen pakollisia ja valinnaisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. Valinnaiset osa-alueet: 3.2.1.1 Talous- ja tilastomatematiikka, 2 osp 3.2.1.2 Lausekkeet ja yhtälöt, 1 osp 3.2.1.3 Matemaattiset menetelmät, 2 osp 3.2.2. Fysiikka ja kemia, 2 osp, pakollinen osa-alue: Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion kurssit <i>Fysiikka luonnontieteenä</i> (FY1) ja <i>Ihmisen ja elinympäristön kemia</i> (KE1) vastaavat tavoitteiltaan <i>Fysiikka ja kemia</i> –osa-alueen pakollisia ja valinnaisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. Valinnaiset osa-alueet: 3.2.2.1 Energia ja ympäristö, 2 osp 3.2.2.2 Kestävä kehitys, 2 osp 3.2.3. Tieto- ja viestintätekniikka sekä sen hyödyntäminen, 1 osp, pakollinen osa-alue: Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole pakollista kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan <i>Tieto- ja</i>

ARVIOINNIN KESKEISET ASIAT	Toteutus
	<i>viestintätekniikka ja sen hyödyntäminen</i> –osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. Valinnaiset osa-alueet: 3.2.3.1 Suunnitteluohjelmat, 2 osp 3.2.3.2 Sovellusohjelmat, 2 osp 1.2.3.3 Viestintälaitteet, 1 osp
2. Oppimisen arviointi	Oppimisen arviointi on opiskelijan tukemista ja ohjaamista ammattitaitovaatimusten ja tavoitteiden saavuttamisessa (ohjaava ja kannustava arviointi), oppimisen etenemisen seuraamista sekä opiskelijan itsearviointitaidon kehittämistä. Tähän tutkinnon osaan kuuluvat alla mainitut osa-alueet, joista on laadittu erilliset oppimisen suunnitelmat. Pakolliset osa-alueet: • Matematiikka, 3 osp • Fysiikka ja kemia, 2 osp • Tieto- ja viestintätekniikka sekä sen hyödyntäminen, 1 osp Valinnaiset osa-alueet: • Talous- ja tilastomatematiikka, 2 osp • Lausekkeet ja yhtälöt, 1 osp • Matemaattiset menetelmät, 2 osp • Energia ja ympäristö, 2 osp • Kestävä kehitys, 2 osp • Suunnitteluohjelmat, 2 osp • Sovellusohjelmat, 2 osp • Viestintälaitteet, 1 osp Opettaja kirjaa oppimisen seurantakohteiden arviointipäätöksen tutkinnonosittain / osa-alueittain Wilmaan ennen opiskelijan osaamisen arviointia.
3. Työssäoppimisen /työpaikalla tapahtuvan opiskelun arviointi	Opiskelijalla on mahdollisuus opiskella tutkinnon osa, tutkinnon osan osa-alue tai osa-alueen osa työssäoppimisen yhteydessä, jos asiasta sovitaan erikseen tutkinnon osan osa-alueen opettajan tai opettajien ja opiskelijan kesken.

ARVIOINNIN KESKEISET ASIAT	Toteutus
	Oppimisen tavoitteet/seurantakohteet käydään yhdessä läpi opiskelijan ja osa-alueen opettajan kanssa työssäoppimisesta sovittaessa. Työssäoppimista ohjaavaa opettajaa informoidaan asiasta. Osa-alueen opettaja on yhteydessä työssäoppimista ohjaavaan opettajaan ja opiskelijaan työssäoppimisjakson aikana ja varmistaa opiskelijan tavoitteiden mukaisen oppimisen. Oppimisen arviointipäätöksen tekee osa-alueen opettaja ja merkitsee sen Wilmaan.
4. Tutkinnon osan arvosanan muodostaminen	3.2.1. Matematiikka 3.2.2. Fysiikka ja kemia 3.2.3. Tieto- ja viestintätekniikka sekä sen hyödyntäminen Osa-alueen opettaja päättää osa-alueen arvosanasta ja kirjaa osaamisen arvioinnin Wilmaan. Kun kaikki tutkinnon osan osa-alueiden arvosanat on annettu, määritetään tutkinnon osan arvosana osaamispisteiden perusteella painottaen. Tutkinnon osan arvosanasta päättävät ne opettajat, jotka ovat antaneet osa-alueiden arvosanat. Osa-alueen arvosana dokumentoidaan Wilmaan.

3.2.1 Matematiikka

3.2.1.p Matematiikka, 3 osp (pakollinen)

Pakolliset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa peruslaskutoimitukset, prosenttilaskennan ja mittayksiköiden muunnokset *oman alan* ja arkielämän edellyttämässä laajuudessa
- osaa laskea pinta-aloja ja tilavuuksia
- osaa soveltaa geometriaa *oman alan* tehtävien vaatimassa laajuudessa ja hahmottaa tilaa ja muotoja kolmiulotteisesti
- osaa käyttää sopivia matemaattisia menetelmiä *oman alan* ongelmien ratkaisussa
- osaa arvioida tulosten oikeellisuutta ja suuruusluokkaa
- osaa käyttää matemaattisten ongelmien ratkaisussa apuna laskinta, tietokonetta ja tarvittaessa muita matematiikan apuvälineitä.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Peruslaskutoimituksien ja prosenttilaskujen toteuttaminen sekä mittayksiköiden muuntaminen	laskee tavanomaisimmat työtehtäviin ja arkielämään liittyvät laskutoimitukset	suorittaa sujuvasti ammattiin ja arkielämään liittyvät laskutoimitukset	soveltaa ammattialalla ja arkielämään tarvittavia laskutoimituksia ja arvioi tulosten tarkkuustasoa
Pinta-alojen ja tilavuuksien laskeminen, geometrian soveltaminen	laskee tavanomaisimmat pinta-ala- ja tilavuuslaskutoimitukset	laskee sujuvasti tavanomaisimmat pinta-ala- ja tilavuuslaskutoimitukset	soveltaa työtehtäviin pinta-ala- ja tilavuuslaskutoimituksia ja arvioi tuloksia
Matemaattisten ongelmien ratkaiseminen	ratkaisee työtehtäviin liittyvät keskeiset matemaattiset ongelmat hyödyntäen yksinkertaisia laskutoimituksia	ratkaisee ammattiin liittyviä ongelmia matemaattisten menetelmien avulla	soveltaa matemaattisia menetelmiä ammattialaan liittyvien ongelmien ratkaisussa ja asettelussa sekä arvioi tulosten luotettavuutta ja tarkkuustasoa
Matemaattisten tulosten oikeellisuuden varmistaminen	varmistaa yksinkertaisten laskelmien oikeellisuuden	varmistaa laskelmien oikeellisuuden	varmistaa monipuolisten laskelmien oikeellisuuden ja suuruusluokan

Laskimen ja muiden apuvälineiden käyttäminen	käyttää laskinta ja muita apuvälineitä työtehtäviin liittyvien matemaattisten perustehtävien ratkaisemiseen.	käyttää sujuvasti laskinta ja muita apuvälineitä ammattialaan liittyvien ongelmien ratkaisemiseen.	hyödyntää monipuolisesti ja tehokkaasti laskimen ja muiden apuvälineiden ominaisuuksia ammattialaan liittyvien ongelmien ratkaisemiseen.
--	--	--	--

Oppimisympäristö: Oppilaitos/Verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista lukio-opintojensa, aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella: Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit • <i>Lausekkeet ja yhtälöt</i> (MAB1), • <i>Geometria</i> (MAB2), • <i>Talousmatematiikka</i> (MAB7), tai • <i>Funktiot ja yhtälöt</i> (MAA1) ja toinen seuraavista lukion kursseista • <i>Polynomifunktiot</i> (MAA2) tai • <i>Geometria</i> (MAA3) vastaavat tavoitteiltaan <i>Matematiikka</i>-osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita. Oppimisen ohjaus: Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu. Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.		
Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
• osaa peruslaskutoimitukset, prosenttilaskennan ja	Osa-alueen opinnot toteutetaan ensimmäisen opiskeluvuoden aikana.	1. Peruslaskutoimitusten hallitseminen

mittayksiköiden muunnokset oman alan ja arkielämän edellyttämässä laajuudessa • osaa laskea pinta-aloja ja tilavuuksia • osaa soveltaa geometriaa oman alan tehtävien vaatimassa laajuudessa ja hahmottaa tilaa ja muotoja kolmiulotteisesti • osaa käyttää sopivia matemaattisia menetelmiä oman alan ongelmien ratkaisussa • osaa arvioida tulosten oikeellisuutta ja suuruusluokkaa • osaa käyttää matemaattisten ongelmien ratkaisussa apuna laskinta, tietokonetta ja tarvittaessa muita matematiikan apuvälineitä	Sisältöalueet: - peruslaskutoimitukset, - prosenttilaskenta, - mittayksiköt, - geometria. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	2. Prosenttilaskennan hallitseminen 3. Mittayksiköiden muunnosten hallitseminen 4. Geometrian soveltaminen 5. Laskimen ja/tai tietokoneen ja/tai jonkin mobiililaitteen käyttö ongelmien ratkaisussa Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: - Kirjallinen koe		

3.2.1.1.v Talous- ja tilastomatematiikka, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet

Opiskelija

- osaa muodostaa ja laatii *omaan alaan liittyviä* yhtälöitä, lausekkeita, taulukoita ja piirroksia
- osaa ratkaista *työssä* tarpeellisia matemaattisia tehtäviä yhtälöillä, pääättelemällä tai kuvaajien avulla
- osaa arvioida tulosten oikeellisuutta ja suuruusluokkaa
- osaa soveltaa arki- ja työelämässä tarvittavaa talousmatematiikkaa, kuten kannattavuus-, kustannus-, verotus- ja lainalaskelmia
- osaa kerätä ja ryhmitellä *omaan alaan* liittyvää tietoa.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Yhtälöiden, lausekkeiden, taulukoiden ja piirrosten käyttäminen alakohtaisissa tehtävissä	käyttää ohjeen mukaan yhtälöitä, lausekkeitä, taulukoita ja piirroksia alakohtaisissa tehtävissä	käyttää yhtälöitä, lausekkeitä, taulukoita ja piirroksia alakohtaisissa tehtävissä	käyttää soveltaen yhtälöitä, lausekkeitä, taulukoita ja piirroksia alakohtaisissa tehtävissä
Talousmatematiikan soveltaminen	tekee yksinkertaisia kustannus- ja kannattavuusvertailuja käyttäen talousmatematiikkaa	tekee kustannus- ja kannattavuusvertailuja käyttäen talousmatematiikkaa	tekee kustannus- ja kannattavuusvertailuja käyttäen talousmatematiikkaa ja tekee vertailujen pohjalta perusteltuja johtopäätöksiä
Matemaattisten tulosten oikeellisuuden varmistaminen	varmistaa yksinkertaisten laskelmien oikeellisuuden	varmistaa laskelmien oikeellisuuden	varmistaa monipuolisten laskelmien oikeellisuuden ja suuruusluokan
Tiedon kerääminen ja ryhmitteleminen	kerää graafista ja taulukoitua tietoa eri lähteistä.	kerää ja ryhmittelee tietoa tarpeen mukaan, käyttäen lähteenä tilastoja, taulukoita ja graafisia esityksiä.	kerää tietoa monipuolisesti ja soveltaen ja käyttäen tiedonlähteenä tilastoja, taulukoita ja graafisia esityksiä ja ryhmittelee niiden pohjalta tietoa erilaisiin tarpeisiin.

Oppimisympäristö: Oppilaitos/Verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista lukio-opintojensa, aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella:

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit

- *Lausekkeet ja yhtälöt* (MAB1),
- *Geometria* (MAB2),
- *Talousmatematiikka* (MAB7),

tai

- *Funktiot ja yhtälöt* (MAA1)

ja toinen seuraavista lukion kursseista

- *Polynomifunktiot* (MAA2) tai
- *Geometria* (MAA3)

vastaavat tavoitteiltaan *Matematiikka*-osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
• osaa muodostaa ja laatii omaan alaan liittyviä yhtälöitä, lausekkeita, taulukoita ja piirroksia • osaa ratkaista työssä tarpeellisia matemaattisia tehtäviä yhtälöillä, pääättelemällä tai kuvaajien avulla • osaa arvioida tulosten oikeellisuutta ja suuruusluokkaa • osaa soveltaa arki- ja työelämässä tarvittavaa talousmatematiikkaa, kuten kannattavuus-, kustannus-, verotus- ja lainalaskelmia • osaa kerätä ja ryhmitellä omaan alaan liittyvää tietoa	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - talousmatematiikka - indeksit - valuutat - korkolaskut - osamaksukauppa - kulutusluotot - verotus - tilastot - peruskäsitteet - taulukointi ja luokittelu - tunnusluvut - graafinen esittäminen Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	1. Talouslaskelmien tuottaminen 2. Tilastollisen aineiston analysointi 3. Laskimen ja tietokoneen käyttö ongelmien ratkaisussa Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.

Osaamisen arviointi:

- Kirjallinen koe ja/tai kirjallinen koe

3.2.1.2.v Lausekkeet ja yhtälöt, 1 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet

Opiskelija

- osaa ilmaista muuttujien välisiä riippuvuuksia matemaattisilla lausekkeilla
- osaa muodostaa ja laatii *omaan alaan liittyviä* yhtälöitä, lausekkeita, taulukoita ja piirroksia
- osaa ratkaista *työssä* tarpeellisia matemaattisia tehtäviä yhtälöillä, päättelämällä tai kuvaajien avulla
- osaa arvioida tulosten oikeellisuutta ja suuruusluokkaa

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Matemaattisten lausekkeiden käyttäminen	käyttää yksinkertaisia matemaattisia lausekkeita	muodostaa ja käyttää yksinkertaisia matemaattisia lausekkeita	muodostaa ja käyttää matemaattisia lausekkeita
Yhtälöiden, lausekkeiden, taulukoiden ja piirrosten käyttäminen alakohtaisissa tehtävissä	käyttää ohjeen mukaan yhtälöitä, lausekkeita, taulukoita ja piirroksia alakohtaisissa tehtävissä	käyttää yhtälöitä, lausekkeita, taulukoita ja piirroksia alakohtaisissa tehtävissä	käyttää soveltaen yhtälöitä, lausekkeita, taulukoita ja piirroksia alakohtaisissa tehtävissä
Matemaattisten tulosten	varmistaa yksinkertaisten	varmistaa laskelmien oikeellisuuden	varmistaa monipuolisten laskelmien oikeellisuuden ja suuruusluokan

oikeellisuuden varmistaminen	laskelmien oikeellisuuden		
---------------------------------	------------------------------	--	--

Oppimisympäristö: Oppilaitos/Verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista lukio-opintojensa, aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella:

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit

- *Lausekkeet ja yhtälöt* (MAB1),
- *Geometria* (MAB2),
- *Talousmatematiikka* (MAB7),

tai

- *Funktiot ja yhtälöt* (MAA1)

ja toinen seuraavista lukion kursseista

- *Polynomifunktiot* (MAA2) tai
- *Geometria* (MAA3)

vastaavat tavoitteiltaan *Matematiikka*-osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
• osaa ilmaista muuttujien välisiä riippuvuuksia matemaattisilla lausekkeilla	Osa-alueen opinnot toteutetaan ensimmäisen tai toisen opiskeluvuoden aikana.	1. Lausekkeiden muodostaminen ja käsittely 2. Yhtälöiden ratkaiseminen

- osaa muodostaa ja laatia omaan alaan liittyviä yhtälöitä, lausekkeita, taulukoita ja piirroksia - osaa ratkaista työssä tarpeellisia matemaattisia tehtäviä yhtälöillä, pääättelemällä tai kuvaajien avulla - osaa arvioida tulosten oikeellisuutta ja suuruusluokkaa.	Sisältöalueet: - algebran perusteet - yhtälöt ja niiden soveltaminen omalla alalla 1. asteen yhtälö - epäyhtälö - yhtälöpari 2. asteen yhtälö Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: Kirjallinen koe		

3.2.1.3.v Matemaattiset menetelmät, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet

Opiskelija

- osaa muodostaa reaalimaailman ilmiöistä säännönmukaisuuksia ja riippuvuuksia sekä kuvata niitä matemaattisilla malleilla
- osaa ratkaista erilaisin menetelmin yhtälöitä
- osaa arvioida tulosten oikeellisuutta ja suuruusluokkaa
- osaa käyttää matemaattisten ongelmien ratkaisussa apuna laskinta, tietokonetta ja tarvittaessa muita matematiikan apuvälineitä.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Reaalimaailman ilmiöiden säännönmukaisuuksien ja riippuvuuksien	muodostaa yksinkertaisia lausekkeita ja yhtälöitä reaalimaailman	muodostaa lausekkeita ja yhtälöitä reaalimaailman säännönmukaisuuksista ja riippuvuuksista	muodostaa monipuolisesti lausekkeita ja yhtälöitä reaalimaailman säännönmukaisuuksista ja riippuvuuksista sekä

tunnistaminen ja mallintaminen	säännönmukaisuuksista ja riippuvuuksista		laajentaa käsitystään yhteiskunnassa tarvittavasta matematiikasta
Yhtälöiden ratkaiseminen	ratkaisee yksinkertaisia yhtälöitä joillakin tuntemillaan menetelmillä	ratkaisee erilaisia yhtälöitä tuntemillaan menetelmillä	täydentää kattavasti yhtälöiden ratkaisutaitojaan ja soveltaa taitojaan erilaisiin ongelmiin
Matemaattisten tulosten oikeellisuuden varmistaminen	varmistaa yksinkertaisten laskelmien oikeellisuuden	varmistaa laskelmien oikeellisuuden	varmistaa monipuolisten laskelmien oikeellisuuden ja suuruusluokan
Laskimen ja muiden apuvälineiden käyttäminen	käyttää laskinta ja muita apuvälineitä ongelmien ratkaisemiseen.	käyttää sujuvasti laskinta ja muita apuvälineitä ongelmien ratkaisemiseen.	hyödyntää monipuolisesti ja tehokkaasti laskimen ja muiden apuvälineiden ominaisuuksia ongelmien ratkaisemiseen.

Oppimisympäristö: Oppilaitos/Verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista lukio-opintojensa, aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella:

Osaamisen tunnustamisessa jokin seuraavista lukion kursseista

*Matemaattisia malleja I (MAB3),
Matemaattinen analyysi (MAB4),
Tilastot ja todennäköisyys (MAB5),
Matemaattisia malleja II (MAB6),
Matemaattisia malleja III (MAB8)*

tai

*Analyttinen geometria (MAA4),
Vektorit (MAA5),
Todennäköisyys ja tilastot (MAA6),
Derivaatta (MAA7),
Juuri- ja logaritmifunktiot (MAA8),
Trigonometriset funktiot ja lukujonot (MAA9),
Integraalilaskenta (MAA10),
Lukuteoria ja logiikka (MAA11) tai
Numeerisia ja algebrallisia menetelmiä (MAA12)*

vastaa tavoitteiltaan *Matematiikka*-osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

Oppimisen ohjaus: Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu. Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.		
Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- osaa muodostaa reaalimaailman ilmiöistä säännönmukaisuuksia ja riippuvuuksia sekä kuvata niitä matemaattisilla malleilla - osaa ratkaista erilaisin menetelmin yhtälöitä - osaa arvioida tulosten oikeellisuutta ja suuruusluokkaa - osaa käyttää matemaattisten ongelmien ratkaisussa apuna laskinta, tietokonetta ja tarvittaessa muita matematiikan apuvälineitä	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen tai kolmannen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - matemaattisten mallien muodostaminen reaalimaailman ilmiöistä, - erilaisten yhtälöiden ratkaisumenetelmät. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	- Matemaattisten mallien muodostaminen - Yhtälöiden ratkaiseminen - Laskimen ja/tai tietokoneen ja/tai mobiililaitteen käyttö ongelmien ratkaisussa Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: Kirjallinen koe		

3.2.2 Fysiikka ja kemia

3.2.2.p Fysiikka ja kemia, 2 osp (pakollinen)

Pakolliset osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa soveltaa *oman alan* kannalta keskeisiä fysiikan käsitteitä, ilmiöitä ja lainalaisuuksia
- osaa ottaa työssään huomioon *oman alan* kannalta keskeisiä kemian ilmiöitä ja aineiden erityisominaisuuksia
- osaa säilyttää, käyttää ja hävittää *omalla alalla* tarvittavia aineita.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Fysiikan käsitteiden, ilmiöiden ja lainalaisuuksien soveltaminen	tuntee fysiikan käsitteitä ja lainalaisuuksia niin, että pystyy työtehtävissään ottamaan huomioon niihin liittyvät ilmiöt, mutta tarvitsee joissakin kohdin ohjausta	tuntee fysiikan käsitteitä ja lainalaisuuksia niin, että pystyy työtehtävissään ottamaan huomioon niihin liittyvät ilmiöt	tuntee fysiikan käsitteitä ja lainalaisuuksia niin, että pystyy työtehtävissään itsenäisesti ottamaan huomioon niihin liittyvät ilmiöt
Kemiallisten aineiden ja niiden ominaisuuksien huomioon ottaminen työssä	ottaa huomioon työssään käytettävien tavallisimpien kemiallisten aineiden ominaisuudet, reaktiot ja ympäristöriskit niin, ettei vaaranna omaa, muiden eikä ympäristön turvallisuutta, mutta tarvitsee jonkin verran ohjausta	ottaa huomioon työssään käytettävien tavallisimpien kemiallisten aineiden ominaisuudet, reaktiot ja ympäristöriskit niin, ettei vaaranna omaa, muiden eikä ympäristön turvallisuutta	ottaa omatoimisesti huomioon työssään käytettävien tavallisimpien kemiallisten aineiden ominaisuudet, reaktiot ja ympäristöriskit niin, ettei vaaranna omaa, muiden eikä ympäristön turvallisuutta ja opastaa muitakin turvalliseen työskentelyyn
Kemikaalien säilyttäminen, käsittely ja hävittäminen	käsittelee, säilyttää ja hävittää oikein työtehtävissään tarvittavia kemikaaleja, mutta tarvitsee osin ohjausta.	käsittelee, säilyttää ja hävittää oikein työtehtävissään tarvittavia kemikaaleja.	käsittelee, säilyttää ja hävittää oikein työtehtävissään tarvittavia kemikaaleja toimien itsenäisesti ja sujuvasti.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Fysiikka luonnontieteenä* (FY1) ja *Ihmissen ja elinympäristön kemia* (KE1) korvaavat *Fysiikka ja kemia* -tutkinnon osan osaamistavoitteet yhteisissä tutkinnon osissa.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa soveltaa *oman alan* kannalta keskeisiä mekaniikan, lämpöopin ja sähköopin peruskäsitteitä ja lainalaisuuksia ja ottaa ne huomioon työssään
- osaa valmistaa *alalla* tarvittavia ainesosia

- osaa tehdä kokeellisia havaintoja ja mittauksia *oman alan* kannalta keskeisistä fysikaalisista ja kemiallisista ilmiöistä
- osaa kerätä, käsitellä ja analysoida tekemiään kokeellisia havaintoja ja mittauksia
- osaa arvioida saamiensa kokeellisten havaintojen ja mittaustulosten luotettavuutta, tarkkuutta ja mielekkyyttä.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Lämpöopin, mekaniikan ja sähköopin lainalaisuuksien tunteminen ja huomioon ottaminen työssä	tuntee lämpöopin, mekaniikan ja sähköopin lainalaisuuksia niin, että ottaa työtehtävissään huomioon niihin liittyvät ilmiöt, mutta tarvitsee joissakin kohdin ohjausta	tuntee lämpöopin, mekaniikan ja sähköopin lainalaisuuksia niin, että ottaa työtehtävissään huomioon niihin liittyvät ilmiöt	tuntee lämpöopin, mekaniikan ja sähköopin lainalaisuuksia niin, että ottaa työtehtävissään itsenäisesti huomioon niihin liittyvät ilmiöt
Aineeseosten valmistaminen	laskee ohjattuna pitoisuuksia ja aineiden määriä myös reaktioyhtälöiden avulla sekä hankkii ohjeen mukaan tietoa kemikaalien käyttöturvallisuustiedotteista	laskee pitoisuuksia ja aineiden määriä myös reaktioyhtälöiden avulla sekä hankkii tietoa kemikaalien käyttöturvallisuustiedotteista	laskee itsenäisesti ja joustavasti pitoisuuksia ja aineiden määriä myös reaktioyhtälöiden avulla erilaisissa työtilanteissa eri tietolähteistä hankkimansa tiedon mukaan
Havainnointi ja mittaaminen	toteuttaa mittaukset ja kokeellisen havainnoinnin käyttäen tavallisimpia menetelmiä ja -välineitä ohjatussa työtilanteessa	toteuttaa mittaukset ja kokeellisen havainnoinnin käyttäen tavallisimpia menetelmiä ja -välineitä omatoimisesti	käyttää mittauksiin ja kokeelliseen havainnointiin sopivimpia menetelmiä ja välineitä sujuvasti ja toteuttaa työnsä

			järjestelmällisesti ja huolellisesti
Mittaustulosten kerääminen, käsittely ja analysointi	kerää mittaus- ja kokeellisen työskentelyn tulokset, esittää ne mahdollisilla kuvaajilla ja taulukoilla ja laskee niistä lopullisen tuloksen, mutta tarvitsee joissakin asioissa ohjausta	kerää mittaus- ja kokeellisen työskentelyn tulokset, esittää ne kuvaajilla ja taulukoilla ja laskee niistä lopullisen tuloksen analysoinnin jälkeen	kerää itsenäisesti mittaus- ja kokeellisen työskentelyn tulokset, esittää ne kuvaajilla ja taulukoilla ja laskee niistä lopullisen tuloksen analysoinnin jälkeen
Mittaustulosten luotettavuuden, tarkkuuden ja mielekkyyden arviointi	arvioi mitaustulosten luotettavuutta ja määrittelee joitakin virhetekijöitä sekä ilmoittaa tuloksen oikealla tarkkuudella, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta.	arvioi mitaustulosten luotettavuutta ja määrittelee virhetekijöitä sekä ilmoittaa tuloksen oikealla tarkkuudella.	arvioi itsenäisesti mitaustulosten luotettavuutta ja määrittelee virhetekijät sekä ilmoittaa tuloksen oikealla tarkkuudella.

Oppimisympäristö: Oppilaitos/Verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- lukio-opintojensa perusteella: osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Fysiikka luonnontieteenä* (FY1) ja *Ihmissen ja elinympäristön kemia* (KE1) korvaavat *Fysiikka ja kemia* -tutkinnon osan osaamistavoitteet yhteisissä tutkinnon osissa.

- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta.

Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seuranta-kohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- osaa soveltaa oman alan kannalta keskeisiä fysiikan käsitteitä, ilmiöitä ja lainalaisuuksia - osaa ottaa työssään huomioon oman alan kannalta keskeisiä kemian ilmiöitä ja aineiden erityisominaisuuksia - osaa säilyttää, käyttää ja hävittää omalla alalla tarvittavia aineita.	Osa-alueen opinnot toteutetaan ensimmäisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - mekaniikka - lämpöoppi - sähköoppi - mittaukset - ympäristöasiat - valo-oppi - aineiden luokittelu - atomin rakenne - alkuaineet, jaksollinen järjestelmä - kemialliset sidokset - kemialliset reaktiot - kemiallisten aineiden turvallinen käsittely ja hävittäminen - kemian ja fysiikan perusilmiöiden soveltaminen arjessa ja omassa ammatissa Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	1. Mekaniikan lainalaisuuksien ymmärtäminen 2. Lämpötilan vaikutus aineiden ominaisuuksiin ja lämmön siirtyminen 3. Sähköisten ilmiöiden ymmärtäminen ja sähköturvallisuus. 4. Aineiden luokittelu ja jaksollinen järjestelmä 5. Kemialliset reaktiot 6. Aineiden varoitusmerkit sekä kemiallisten aineiden turvallinen käsittely ja hävittäminen Em. seurannassa käytetään erilaisia menetelmiä ja tapoja. Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: - Kirjallinen koe tai kurssin lopputyö		

3.2.2.1.v Energia ja ympäristö, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 2osp

Opiskelija

- tietää energiantuotannon ja- siirron ympäristövaikutuksia paikallisella sekä globaalisella tasolla
- tuntee uusiutuvien energialähteiden varat ja potentiaalit sekä muut vaikutukset
- osaa toimia oikein tekemällä energiaan liittyviä päätöksiä mm. lämmitysmuodon kodinkoneiden valinnassa valinnan osalta
- ymmärtää miten energian käyttö ja kulutus eri teollisuuden sektoreilla vaikuttavat ympäristöön
- tuntee energiankulutuksen koskevia haasteita omassa elämässään sekä pystyy vaikuttamaan energian asialliseen kulutukseen päästöjen vähentämiseksi
- tietää, miten voisi vähentää energiankulutusta asumisessa, liikkumisessa sekä työssä
- tietää mitä on energiantodistuksen kriteerit ja miten ne savutetaan

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Energiantuotannon ja – siirron ympäristövaikutuksia paikallisella sekä globaalisella tasolla	- tuntee tärkeimmät sähkön tuotannon energialähteet Suomessa	- tuntee energiantuotantomuotojen ympäristövaikutukset - ymmärtää energian käytön tarpeet eri teollisuuden sektoreilla Suomessa	-osaa analysoida energian tuotannosta ja siirrosta aiheuttavia monenlaisia ympäristövaikutuksia - ymmärtää energiaan liittyvät globaalit haasteet
Uusiutuvien energialähteiden	- tietää uusiutuvien	- ymmärtää fossiilisten sekä uusiutuvien	- ymmärtää uusiutuvien

varat ja potentiaalit sekä muut vaikutukset	energian eri muotoja	polttoaineiden globaalit varannot - tietää uusiutuviin energian eri muotoihin hyötyjä sekä haittoja	energiaan liittyvät globaalit haasteet ja pystyy ne analysoimaan eri näkökulmasta
Energian liittyviä päätöksiä arjessa sekä työelämässä	- ymmärtää miten jätteiden kierrätys vaikuttaa raaka aineiden sekä energiansäästön	- tuntee eri lämmitysmuodot ja niiden ympäristövaikutukset sekä energiankulutuksen	- soveltaa osaamistaan esimerkkitapauksissa - osaa tarkastella tuotteen elinkaarianalyysia energian kulutuksen osalta
Energian käyttö ja kulutus eri teollisuuden sektoreilla ja niiden vaikutus ympäristöön	- tuntee tärkeimmät sähkön tuotannon energialähteet Suomessa	- tunnistaa energian käyttökohteet sekä Suomessa että maailmanlaajuisesti	-osaa analysoida energian tuotannosta ja siirrosta aiheuttavia monenlaisia ympäristövaikutuksia - tunnistaa energian käyttökohteet sekä Suomessa että maailmanlaajuisesti
Energiankulutuksen koskevia haasteita omassa elämässä sekä tapoja toimia energian asiallisen kulutuksen päästöjen vähentämiseksi	- tietää miten toimia vastuullisena kuluttajana valitsemalla energiansäästäviä kodinkoneita ja työvälineitä	- ymmärtää miten jätteiden kierrätys ja veden säästö vaikuttaa energiankulutukseen	- ymmärtää energiaan liittyvät globaalit haasteet ja pystyy ne analysoimaan eri näkökulmasta
Energiankulutuksen vähentäminen asumisessa, liikkumisessa sekä työssä	-osaa laskea eri laitteiden sähkönkulutuksen kustannukset	- tietää sähkölaiteisin hyötysuhteen vaikuttavat tekijät - tietää passiivitalon rakenneperiaatteet	- soveltaa osaamistaan eri elämän tilanteessa energian koskevien päätöksien tekemisissä

Energiatodistus ja rakennusten energiatehokkuus	- tietää mitä on energiantodistus ja sen kriteerit	- tuntee energiatodistusvaatimukset ja keinot niiden saavuttamiseksi	- tietää ympäristöministeriön asetuksen rakennuksen energiatodistuksesta
---	--	--	--

Oppimisympäristö: Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:		
- lukio-opintojensa perusteella: lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan <i>Energia ja ympäristö</i> -osa-alueen valinnaisia tai vapaasti valittavia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.		
Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- osaa analysoida energian tuotannosta ja siirrosta aiheuttavia monenlaisia ympäristövaikutuksia - tuntee uusiutuvien energialähteiden varat ja potentiaalit sekä muut vaikutukset - tiedä energiantuotanto ja -käyttö ympäristövaikutuksia alallisella ja paikallisella sekä globaalilla tasolla - osaa toimia oikein tekemällä energiaan liittyviä päätöksiä mm.	Osa-alueen opinnot toteutetaan ensimmäinen tai toisen opiskeluvuoden aikana Sisältöalueet: - miten energia ja ympäristö sidoksissa toisiinsa - energiatodistus - veden ja energian säästö - lämmitysmuodot - sähkönkulutus ja kustannukset - liikenne ja hiilidioksidipäästöt - energianpolitiikan lähtökohtia - energiatehokkuus - energian tuotanto ja siirto - energiankulutuksen kasvu - energianvaarat - paikallisia energiantuottavia laitoksia	Opiskelija 1.Osaa antaa esimerkkejä elämästä ja energiantehokkuudesta 2.Tietää mitä on energiantodistuksen taustalla ja miten kriteereitä savutetaan 3.Tietää mitä on lämmitysmuodot ja osaa valita oikean muodon energian kulutuksen pienentämisen sen pienentämiseksi 4.Osaa lajitella oikein sekä ymmärtää keskeisten tuotteiden elinkaaren ajatellun energian kulutusta ottaen huomion 5.Tuntee lähialueen energian valmistavia laitoksia

lämmitysmuodon kodinkoneiden vallinnassa - havainnoi energiakulutuksen koskevia haasteita omassa elämässä sekä pysty vaikutta energian asiallisen kulutuksen päästöjen vähentämiseksi - tiedä miten voisi vähentää energiankulutusta asumisessa, liikkumisessa sekä työssä - tietää mitä on energiantodistuksen kriteerit ja miten ne savutetaan	Opiskelu toteutetaan lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena.	6.Osaa analysoida maailmanlaajuisia energiatuotannon ongelmia ja tietää niiden syitä 7.Osaa edistää energian ja veden kulutuksen optimointia 8.Osaa tehdä oikeita päätöksiä valitsemalla esim. sopivan lämmitysmuodon, kodinkoneen, kuljetus sekä liikkumisen tapoja 9.Osaa toimia oikein jätteiden synnyn ehkäisemiseksi ja tietä miten se vaikutta energian kulutuksen 10.Ymmärtää uusiutuvien sekä fossiilisten poltonaineiden globaalit varannot Em. seurannassa käytetään erilaisia menetelmiä ja tapoja
Osaamisen arviointi: - kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät		

3.2.2.2 .v Kestävä kehitys, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet ,2osp

Opiskelija

- tuntee perusasiat kestävän kehityksen ekologisesta, taloudellisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta ulottuvuudesta sekä ymmärtää, että vasta niiden samanaikainen toteuttaminen tekee kehityksestä kestävän
- tietää mitä on ympäristöpassin taustalla ja miten kehitetään ympäristöpassitoimintamalli

- tietää mitä ympäristömerkki kertoo tuotteen tai palvelun vaikutuksista ympäristöön sekä mitä on merkinnän tavoitteena
- osaa toimia sekä yksityis-, että työelämässä niin, että energian ja veden kulutus pienenee
- tietää Suomen että globaalinen vesistöjen tilanne
- ymmärtää miten jätteiden kierrätys vaikuttaa energiankulutukseen ja pystyy omaksumaan kestävän kehityksen edellyttämiä toimintatapoja

Arviointi

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Kestävän kehityksen arvot ja haasteet	-osaa antaa esimerkkejä elämästä ja kestävän kehityksen toiminnasta	- osaa analysoida maailmanlaajuisia ympäristöuhkia ja tietää niiden syitä	- tietää mitä ympäristöriskejä ihmisen toiminta aiheuttaa ja pystyy toimimaan oikein -osaa tarkastella niitä monista näkökulmista (ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen, kulttuurinen)
Ympäristöpassi - ympäristöosaava ammattilainen kestävän kehityksen edistäjänä	- tietää mitä on ympäristöpassin taustalla ja miten kehitetään ympäristöpassitoimintamallia	- osaa vertailla ja valita erilaisia elintarvikkeiden raaka-aineita niiden ympäristövaikutuksen perustella	- soveltaa osaamistaan esimerkkitapauksissa
Energian ja veden kulutus sekä säästö kestävän kehityksen perusteena	- tietää mitä on vesijalanjälki - osaa toimia yksityis-, että työelämässä niin, että energian kulutus pienenee	-osaa edistää energian ja veden kulutuksen optimointia	- tietää mitä on vesijalanjälki ja osaa valita oikean toiminta muodon sen pienentämiseksi - osaa toimia sekä yksityis- että työelämässä niin,

			että energian kulutus pienenee osaa tehdä energian tuotannon analyysi ja sen ympäristön kuormitus globaalisella tasolla
Jätteiden lajittelu ja hyötykäyttö osana kestävä kehitystä	- osaa lajitella oikein - tietää toimia oikein biojätteiden määrään vähentämiseksi	- osaa toimia oikein jätteiden synnyn ehkäisemiseksi - tietää miten eri alojen ongelmajätteet käsitellään	- ymmärtää keskeisten tuotteiden elinkaaren ajattelun - ymmärtää miten jätteiden kierrätys vaikuttaa energiankulutukseen
Ympäristömerkit ja viralliset ympäristömerkit	- tietää mitä ympäristömerkki kertoo tuotteen tai palvelun vaikutuksista ympäristöön sekä mitä on merkinnän tavoitteena	-osaa tunnistaa Suomessa tavattavia ulkomaisia ympäristömerkkejä - osaa selittää Ekoenergia- merkin myöntäminen kriteereitä	- osaa selittää miksi tuotteiden ympäristömerkit auttavat kuluttajaa ja miksi ympäristömerkkejä kannattaa suosia
Vesistöjen tilanne Suomessa sekä globaalisella tasolla	- tietää mitä on Suomen vesistöjen tilanne	- tietää mitä on veden sekä Suomen että globaalin tilanne	- osaa tehdä veden tarve ja kulutuksen analyysi ja sen ympäristön kuormitus sekä paikallisella että globaalisella tasolla

Oppimisympäristö:

Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- lukio-opintojensa perusteella: lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan *Kestävä kehitys* -osa-alueen valinnaisia tai vapaasti valittavia osaamistavoitteita.

- aiempien opintojensa perusteella

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta.

Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta.

Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- tuntee perusasiat kestävän kehityksen ekologisesta, taloudellisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta ulottuvuudesta sekä ymmärtää, että vasta niiden samanaikainen toteuttaminen tekee kehityksestä kestävän - tietää mitä on ympäristöpassin taustalla ja miten kehitetään ympäristöpassitoimintamalli - tietää mitä ympäristömerkki kertoo tuotteen tai palvelun vaikutuksista ympäristöön sekä mitä on merkinnän tavoitteena - osaa toimia sekä yksityis-, että työelämässä niin, että energian ja veden kulutus pienenee - tietää Suomen että globaalinen vesistöjen tilanne - ymmärtää miten jätteiden kierrätys vaikuttaa energiankulutukseen ja pystyy omaksumaan kestävän kehityksen edellyttämiä toimintatapoja	Osa-alueen opinnot toteutetaan ensimmäinen tai toisen opiskeluvuoden aikana Sisältöalueet: - kestävän kehityksen toiminta - ympäristöpassitoimintamalli - vesijalanjälki - elinkaarianalyysi - ympäristömerkkejä - ekologisesti kestävämpi talo/ - passiivitalo - energian ja veden kulutus Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	Opiskelija 1.Osaa antaa esimerkkejä elämästä ja kestävän kehityksen toiminnasta 2.Tietää mitä on ympäristöpassin taustalla ja miten kehitetään ympäristöpassitoimintamalli 3.Tietää mitä on vesijalanjälki ja osaa valita oikean toiminta muodon sen pienentämiseksi sekä tietää mitä on Suomen vesistöjen tilanne 4.Osaa lajitella oikein sekä ymmärtää keskeisten tuotteiden elinkaaren ajatellun 5.Osaa luokitella tunnistaa kotimaisia sekä virallisia ympäristömerkkejä 6.Tietää mitä tarkoittaa ekologisesti kestävämpi talo 7.Osa analysoida maailmanlaajuisia ympäristöuhkia ja tietää niiden syitä 8.Osa edistää energian ja veden kulutuksen optimointia sekä vähentää biojätteiden määrää 9.Tietää mitä ympäristöriskejä ihmisen toiminta aiheuttaa ja pystyy toimimaan oikein

		10.Osaa tehdä oikeita päätöksiä valitsemalla esim. sopivan lämmitysmuodon, kodinkoneen, kuljetus sekä liikkumisen tapoja 11.Osaa toimia oikein jätteiden synnyn ehkäisemiseksi. 12.Tietää mitä on passiivitalo sekä miksi kannattaa se rakentaa? 13.Osaa vertailla ja valita erilaisia elintarvikkeiden raaka-aineita niiden ympäristövaikutuksen perustella 14.Tunnista oman alan ongelmajätteet ja osaa toimia niiden kanssa asianmukaisesti Em. seurannassa käytetään erilaisia menetelmiä ja tapoja Opiskelija saa kannustavaa. palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä
Osaamisen arviointi: - kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät		

3.2.3 Tieto- ja viestintätekniikka sekä sen hyödyntäminen

3.2.3.p Tieto- ja viestintätekniikka sekä sen hyödyntäminen, 1 osp (pakollinen)

Pakolliset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa käyttää yleisimpiä tieto- ja viestintätekniikan sovelluksia ja hyödyntää niiden käyttöön tarkoitettuja ohjeita ja oppaita

- osaa suojata verkkoidentiteettiään ja yksityisyyttään
- osaa toimia tekijänoikeus-, tietoturva- ja tietosuoaohjeiden ja -määräysten mukaisesti
- osaa tiedostojen eri säilytys- ja lähetyksmuodot.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Tieto- ja viestintätekniikan sovellusten käyttäminen	käyttää tarvitsemiaan sovelluksia mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	käyttää sujuvasti tarvitsemiaan sovelluksia	käyttää sovelluksia monipuolisesti eri tilanteiden ja tarpeiden mukaan
Ohjeiden ja oppaiden käyttäminen	käyttää ohjeita ja oppaita, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	käyttää sujuvasti ohjeita ja oppaita	käyttää sujuvasti ohjeita ja oppaita ja ratkaisee niiden avulla erilaisia ongelmia
Verkkoidentiteetin ja yksityisyyden suojaaminen	luo ohjattuna verkkoidentiteetin sekä arvioi sen käyttöön liittyviä riskejä ja suojautumismenetelmiä	luo verkkoidentiteetin sekä arvioi sen käyttöön liittyviä riskejä ja suojautumismenetelmiä	luo verkkoidentiteetin, arvioi sen käyttöön liittyviä riskejä ja valitsee laitteisiin ja käyttötapoihin sopivat suojautumismenetelmät
	valitsee ohjattuna tilanteeseen sopivan verkkoyhteyden suojaustason	valitsee tilanteeseen sopivan verkkoyhteyden suojaustason	valitsee erilaisiin tilanteisiin sopivan verkkoyhteyden suojaustason
	osaa valita turvallisen tavan maksuliikenteelle kotimaassa	osaa valita turvallisen tavan koti- ja ulkomaiselle maksuliikenteelle	osaa valita tilanteeseen sopivan turvallisen tavan koti- ja ulkomaiselle maksuliikenteelle
Ohjeiden ja määräysten noudattaminen	noudattaa toiminnassaan tekijänoikeus-, tietoturva- ja tietosuoaohjeita ja -määräyksiä, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	noudattaa itsenäisesti tekijänoikeus-, tietoturva- ja tietosuoaohjeita ja -määräyksiä	noudattaa itsenäisesti tekijänoikeus-, tietoturva- ja tietosuoaohjeita ja -määräyksiä, pitää tietoaan ajan tasalla ja ohjaa tarvittaessa muita

	noudattaa verkkokäytön etikettiä	noudattaa verkkokäytön etikettiä	noudattaa verkkokäytön etikettiä
Tiedostojen säilyttäminen ja lähettäminen	osaa käyttää yleisimpiä tiedostojen säilytys- ja lähetysmuotoja.	valitsee tarkoituksenmukaiset tiedostojen säilytys- ja lähetysmuodot.	valitsee tarkoituksenmukaiset tiedostojen säilytys- ja lähetysmuodot huomioiden tietoturvan.

Oppimisympäristö: Oppilaitos/Työpaikka/Verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella:

Lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole pakollista kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan *Tieto- ja viestintätekniikan ja sen hyödyntäminen* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- osaa käyttää yleisimpiä tieto- ja viestintätekniikan sovelluksia ja hyödyntää niiden käyttöön tarkoitettuja ohjeita ja oppaita - osaa suojata verkkoidentiteettiään ja yksityisyyttään - osaa toimia tekijänoikeus-, tietoturva- ja tietosuoaohjeiden ja -määräysten mukaisesti	Osa-alueen opinnot voidaan toteuttaa missä tahansa vaiheessa opintoja. Sisältöalueet: - valittujen tieto- ja viestintätekniikan sovellusten käyttäminen, - verkkoidentiteetin ja yksityisyyden suojaaminen, - tekijänoikeus-, tietoturva- ja tietosuoaohjeet ja määräykset, - tiedostojen säilyttäminen ja lähettäminen.	- Valittujen sovellusten peruskäyttö - Oman tietokoneen tietoturva-asetusten tarkistaminen - Ohjelmistolisenssien käyttöalueiden hallitseminen - Tiedostojen säilytys- ja lähetysmuotojen hallitseminen Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.

osaa tiedostojen eri säilytys- ja lähetysmuodot	Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	
Osaamisen arviointi: Konekoe		

3.2.3.1.v Suunnitteluohjelmat, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet

Opiskelija

- osaa perehtyä erilaisten tietojärjestelmien sovelluksiin, joita voidaan hyödyntää *omalla ammattialalla*
- osaa ratkaista yleisimpiin tieto- ja viestintätekniikan sovelluksiin liittyviä ongelmia

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Ammattialakohtaisten tietojärjestelmäsovelluksien hyödyntäminen	hakee tietoa itselleen uusista ammattialalla käytettävistä tietojärjestelmäsovelluksista	hakee tietoa ammattialalle kehitteillä olevista tietojärjestelmäsovelluksista	hakee tietoa aktiivisesti ammattialalla tapahtuvasta tietojärjestelmäsovellusten kehittymisestä

Oppimisympäristö:

Oppilaitos/Työpaikka/Verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella:

Lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole pakollista kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan *Tieto- ja viestintätekniikan ja sen hyödyntäminen* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- osaa perehtyä erilaisten tietojärjestelmien sovelluksiin, joita voidaan hyödyntää <i>omalla ammattialalla</i> - osaa ratkaista yleisimpiin tieto- ja viestintätekniikan sovelluksiin liittyviä ongelmia	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - omalla ammattialalla hyödynnettävien suunnitteluohjelmien käyttö: - käyttöönotto, - hyödyntäminen, - päivittäminen, - tietoturva, - ongelmatilanteiden ratkaiseminen. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	- Ohjelmien käyttöönotto - Ohjelmien hyödyntäminen - Ohjelmien päivittäminen - Tietoturvasta huolehtiminen Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: - Konekoe ja/tai portfolio ja/tai työnäyte		

3.2.3.2.v Sovellusohjelmat, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet

Opiskelija

- osaa perehtyä erilaisten tietojärjestelmien sovelluksiin, joita voidaan hyödyntää *omalla ammattialalla*
- osaa ratkaista yleisimpiin tieto- ja viestintätekniikan sovelluksiin liittyviä ongelmia

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Ammattialakohtaisten tietojärjestelmäsovelluksien hyödyntäminen	hakee tietoa itselleen uusista ammattialalla käytettävistä tietojärjestelmäsovelluksista	hakee tietoa ammattialalle kehitteillä olevista tietojärjestelmäsovelluksista	hakee tietoa aktiivisesti ammattialalla tapahtuvasta tietojärjestelmäsovellusten kehittymisestä

Oppimisympäristö: Oppilaitos/Työpaikka/Verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella: Lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole pakollista kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan <i>Tieto- ja viestintätekniikan ja sen hyödyntäminen</i> -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita. Oppimisen ohjaus: Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu. Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.		
Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- osaa perehtyä erilaisten tietojärjestelmien sovelluksiin, joita voidaan hyödyntää <i>omalla ammattialalla</i> - osaa ratkaista yleisimpiin tieto- ja viestintätekniikan sovelluksiin liittyviä ongelmia	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - omalla ammattialalla hyödynnettävien tietojärjestelmäsovellusten käyttö: - käyttöönotto, - hyödyntäminen, - päivittäminen, - tietoturva,	- Ohjelmien käyttöönotto - Ohjelmien hyödyntäminen - Ohjelmien päivittäminen - Tietoturvasta huolehtiminen

	- ongelmatilanteiden ratkaiseminen. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: - Konekoe ja/tai portfolio ja/tai työnäyte		

3.2.3.3.v Viestintälaitteet, 1osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet

Opiskelija

- osaa ottaa käyttöön uusia tieto- ja viestintätekniikan laitteita ja sovelluksia
- osaa toimia sähköisissä medioissa oman osaamisensa kehittämiseksi ja jakamiseksi
- osaa hyödyntää digitaalisia materiaaleja *ammattillisen kasvun* kuvaamisessa sekä osaamisensa ja ammattitaitonsa markkinoinnissa.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Laitteiden ja sovellusten käyttöön ottaminen	ottaa käyttöön itselleen uusia laitteita ja sovelluksia mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	ottaa sujuvasti käyttöön itselleen uusia laitteita ja sovelluksia	ottaa sujuvasti käyttöön itselleen uusia laitteita ja sovelluksia ja pystyy tarvittaessa opastamaan muita
Sähköisen median hyödyntäminen	hakee alaansa liittyvää tietoa, toimii tv- verkkoja hyödyntävissä verkostoissa ja arvioi löytämänsä tiedon käyttöarvoa, mutta	hakee alaansa liittyvää tietoa, toimii tv- verkkoja hyödyntävissä verkostoissa ja arvioi	hakee monipuolisesti alaansa liittyvää tietoa ja toimii aktiivisesti tv- verkkoja hyödyntävissä verkostoissa ja arvioi

	tarvitsee ajoittain ohjausta	löytämäänsä tietoa kriittisesti	löytämäänsä tietoa kriittisesti
Digitaalisen materiaalin hyödyntäminen	käyttää digitaalisia materiaaleja osaamisensa ja ammattitaitonsa kuvaamiseen tarviten ajoittain ohjausta.	käyttää digitaalisia materiaaleja osaamisensa ja ammattitaitonsa kuvaamiseen ja hyödyntää niitä työnhaussa.	kuvaaa ammatillista osaamistaan monipuolisesti digitaalisilla materiaaleilla ja hyödyntää niitä tehokkaasti työnhaussa.

Oppimisympäristö: Oppilaitos/Työpaikka/Verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella:

Lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole pakollista kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan *Tieto- ja viestintätekniikan ja sen hyödyntäminen* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seuranta-kohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seuranta-kohteet
- osaa ottaa käyttöön uusia tieto- ja viestintätekniikan laitteita ja sovelluksia - osaa toimia sähköisissä medioissa oman osaamisensa kehittämiseksi ja jakamiseksi - osaa hyödyntää digitaalisia materiaaleja <i>ammattillisen kasvun</i> kuvaamiseksi sekä osaamisensa ja ammattitaitonsa markkinoinnissa	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - uusien laitteiden ja sovellusten käyttöönottoaminen, - sähköinen media ja sen hyödyntäminen, - sähköinen portfolio. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	- Uusien laitteiden käyttöönottoaminen - Sähköisen median hyödyntäminen - Sähköisen portfolioon toteuttaminen Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.

Osaamisen arviointi:

- Konekoe ja/tai portfolio ja/tai työnäyte

3.3 Yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittava osaaminen, 8 osp

ARVIOINNIN KESKEISET ASIAT	Toteutus
1. Kuvaus osaamisen tunnustamisen toteuttamisesta	Ennen uuden tutkinnon osan tai sen osa-alueen aloittamista opettaja selvittää opiskelijoille osaamistavoitteet, jotta opiskelija saisi käsityksen siitä, onko tutkinnon osassa sellaista osaamista, jota hänellä jo on. Tämän perusteella opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista ja tunnustamista koko tutkinnon osasta, sen osa-alueesta tai osa-alueen osasta. Osaamisen tunnustamisesta ja tunnustamisesta vastaava opettaja tekee osaamisen tunnustamisen ja tunnustamisen. Hän haastattelee opiskelijaa osaamistavoitteisiin perustuvan olemassa olevan osaamisen selvittämiseksi. Tarvittaessa opiskelijalle annetaan mahdollisuus näyttää vaadittava osaaminen. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisen arviointipäätöksen Wilmaan tai tutkinnon osan tai sen osa-alueen oppimisen seuranta-kohteisiin ja tekee osaamisen tunnustamispäätöksen. 3.3.1 Yhteiskuntataidot, 1 osp, pakollinen osa-alue: Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit <i>Yhteiskuntatieto</i> (YH1) ja <i>Taloustieto</i> (YH2) vastaavat tavoitteiltaan <i>Yhteiskuntataidot</i> –osa-alueen pakollisia ja valinnaisia osaamistavoitteita - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. Valinnaiset osa-alueet: 3.3.1.1 Oma talous, 2 osp 3.3.1.2 Kansalaisen lakitieto, 2 osp

ARVIOINNIN KESKEISET ASIAT	Toteutus
	3.3.1.3 Kuluttajatieto, 1 osp 3.3.2 Työelämätaidot, 1 osp, pakollinen osa-alue: Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan <i>Työelämätaidot</i> –osa-alueen pakollisia ja valinnaisia osaamistavoitteita - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. Valinnaiset osa-alueet: 3.3.2.1 Työelämän pelisäännöt, 2 osp 3.3.3 Yrittäjyys ja yritystoiminta, 1 osp, pakollinen osa-alue: Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan <i>Yrittäjyys ja yritystoiminta</i> –osa-alueen pakollisia ja valinnaisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. Valinnaiset osa-alueet: 3.3.3.1 Yritystoiminnan suunnittelu, 2 osp 3.3.4. Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto, 2 osp, pakollinen osa-alue: Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion kurssit <i>Taitoa ja kuntoa</i> (LI1) tai <i>Liikuntaa yhdessä ja erikseen</i> (LI2) ja <i>Terveystietä</i> (TE1) vastaavat tavoitteiltaan Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto –osa-alueen pakollisia ja valinnaisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. Valinnaiset osa-alueet: 3.3.4.1 Liikunta 2, 2 osp 3.3.4.2 Liikunta 3, 2 osp

ARVIOINNIN KESKEISET ASIAT	Toteutus
	3.3.4.3 Liikunta 4, 1 osp 3.3.4.4 Terveystieto 2, 2 osp
2. Oppimisen arviointi	Oppimisen arviointi on opiskelijan tukemista ja ohjaamista ammattitaitovaatimusten ja tavoitteiden saavuttamisessa (ohjaava ja kannustava arviointi), oppimisen etenemisen seuraamista sekä opiskelijan itsearviointitaidon kehittämistä. Tähän tutkinnon osaan kuuluvat alla mainitut osa-alueet, joista on laadittu erilliset oppimisen suunnitelmat. Pakolliset osa-alueet: • Yhteiskuntataidot 1 osp • Työelämätaidot 1 sp • Yrittäjäyys ja yritystoiminta 1 osp • Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto 2 osp Valinnaiset osa-alueet: • Oma talous, 2 osp • Kansalaisen lakitieto, 2 osp • Kuluttajatieto, 1 osp • Työelämän pelisäännöt, 2 osp • Yritystoiminnan suunnittelu, 2 osp • Liikunta 2, 2 osp • Liikunta 3, 2 osp • Liikunta 4, 1 osp • Terveystieto 2, 2 osp Opettaja kirjaa oppimisen seurantakohteiden arviointipäätöksen tutkinnonosittain / osa-alueittain Wilmaan ennen opiskelijan osaamisen arviointia.
3. Työssäoppimisen /työpaikalla tapahtuvan opiskelun arviointi	Opiskelijalla on mahdollisuus opiskella tutkinnon osa, tutkinnon osan osa-alue tai osa-alueen osa työssäoppimisen yhteydessä, jos asiasta sovitaan erikseen tutkinnon osan osa-alueen opettajan tai opettajien ja opiskelijan kesken.

ARVIOINNIN KESKEISET ASIAT	Toteutus
	Oppimisen tavoitteet/seurantakohteet käydään yhdessä läpi opiskelijan ja osa-alueen opettajan kanssa työssäoppimisesta sovittaessa. Työssäoppimista ohjaavaa opettajaa informoidaan asiasta. Osa-alueen opettaja on yhteydessä työssäoppimista ohjaavaan opettajaan ja opiskelijaan työssäoppimisjakson aikana ja varmistaa opiskelijan tavoitteiden mukaisen oppimisen. Oppimisen arviointipäätöksen tekee osa-alueen opettaja ja merkitsee sen Wilmaan.
4. Tutkinnon osan arvosanan muodostaminen	3.3.1 Yhteiskuntataidot 3.3.2 Työelämätaidot 3.3.3 Yrittäjyys ja yritystoiminta 3.3.4. Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto Osa-alueen opettaja päättää osa-alueen arvosanasta ja kirjaa osaamisen arvioinnin Wilmaan. Kun kaikki tutkinnon osan osa-alueiden arvosanat on annettu, määritetään tutkinnon osan arvosana osaamispisteiden perusteella painottaen. Tutkinnon osan arvosanasta päättävät ne opettajat, jotka ovat antaneet osa-alueiden arvosanat. Osa-alueen arvosana dokumentoidaan Wilmaan.

3.3.1 Yhteiskuntataidot

3.3.1.p Yhteiskuntataidot, 1 osp (pakollinen)

Pakolliset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa toimia kansalaisena ja osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon
- osaa toimia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita noudattaen
- osaa suunnitella ja hoitaa omaa talouttaan sekä arvioida siihen liittyviä riskejä
- hyödyntää sosiaalista mediaa aktiivisen osallistumisen keinona
- osaa käyttää yhteiskunnan tarjoamia palveluja ja toimia kuluttajana.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Kansalaisena toimiminen ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon osallistuminen	tietää kansalaisen perusoikeuksia ja velvollisuuksia Suomessa ja osaa kertoa niistä	tietää kansalaisen perusoikeuksia ja velvollisuuksia Suomessa ja osaa kertoa niistä	tuntee kansalaisen perusoikeudet ja velvollisuudet Suomessa ja arvioi niitä suhteessa muiden maiden vastaaviin
	seuraa yhteiskunnallista päätöksentekoa	seuraa yhteiskunnallista päätöksentekoa ja ilmaisee omia mielipiteitään tarpeelliseksi kokemistaan asioista	seuraa aktiivisesti yhteiskunnallista päätöksentekoa ja osallistuu siihen eri tavoin
	osallistuu opiskelijoiden tai muiden tahojen järjestämään toimintaan ja vaikuttaa yhteisölliseen toimintaan omalta osaltaan	osallistuu opiskelijakunnan tai muiden tahojen järjestämään toimintaan ja vaikuttaa päätöksentekoon omalta osaltaan	osallistuu opiskelijakunnan tai muiden tahojen järjestämään toimintaan ja vaikuttaa aktiivisesti asioita koskevaan päätöksentekoon
Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteiden noudattaminen	toimii asianmukaisesti erilaisten ihmisten kanssa myös monikulttuurisissa työyhteisöissä	toimii muita ihmisiä arvostavalla tavalla, kohtelee yhdenvertaisesti työtovereitaan ja asiakkaitaan mahdollisesta erilaisuudesta huolimatta	edistää omalta osaltaan työyhteisön hyväksyvää ilmapiiriä ja puuttuu asianmukaisesti mahdolliseen kiusaamiseen tai häirintään
Oman talouden ja raha-asoiden suunnitteleminen ja hoitaminen	tekee ohjattuna suunnitelman menoistaan ja tuloistaan tietäen luoton ottamisen ehdot, seuraukset ja riskit	tekee suunnitelman menoistaan ja tuloistaan ennakoiden tulevia tapahtumia sekä tietäen luoton ottamisen ehdot, seuraukset ja riskit	tekee itsenäisesti ja vastuullisesti suunnitelman menoistaan ja tuloistaan ennakoiden tulevia tapahtumia sekä tietäen luoton ottamisen ehdot, seuraukset ja riskit

Sosiaalisen median hyödyntäminen	käyttää ohjattuna sosiaalista mediaa oman ja /tai edustamansa yhteisön tai yrityksen asian edistämiseen	käyttää sosiaalista mediaa oman ja /tai edustamansa yhteisön tai yrityksen asian edistämiseen	käyttää sosiaalista mediaa monipuolisesti oman ja /tai edustamansa yhteisön tai yrityksen asian edistämiseen
Yhteiskunnan palvelujen käyttäminen ja kuluttajana toimiminen	käyttää opiskelijan tarvitsemia palveluja ja ymmärtää, miten palvelut yhteiskunnassa rahoitetaan	käyttää monipuolisesti ja harkiten opiskelijan tarvitsemia palveluja ja ymmärtää, miten palvelut yhteiskunnassa rahoitetaan	käyttää itsenäisesti ja valintoja tehden opiskelijan tarvitsemia palveluja ja ymmärtää, miten palvelut yhteiskunnassa rahoitetaan
	tuntee kuluttajan oikeuksia ja velvollisuuksia sekä tietää, mistä saa apua kuluttaja-asioissa.	hakee tuotteista ja palveluista tutkittua tietoa eri lähteitä käyttämällä sekä tietää, mistä saa tietoa ja apua kuluttaja-asioissa.	hakee tuotteista ja palveluista tutkittua tietoa eri lähteitä käyttämällä sekä osaa arvioida tiedonlähteiden luotettavuutta.

Oppimisympäristö: Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- lukio-opintojensa perusteella: osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Yhteiskuntatieto* (YH1) ja *Taloustieto* (YH2) vastaavat tavoitteiltaan *Yhteiskuntataidot* –osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita
- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
--------------------------	--	----------------------------------

- osaa toimia kansalaisena ja osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon - osaa toimia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita noudattaen - osaa suunnitella ja hoitaa omaa talouttaan sekä arvioida siihen liittyviä riskejä - hyödyntää sosiaalista mediaa aktiivisen osallistumisen keinona - osaa käyttää yhteiskunnan tarjoamia palveluja ja toimia kuluttajana	Osa-alueen opinnot toteutetaan ensimmäisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - kansalaisen perusoikeudet ja velvollisuudet - yhteiskunnallisen päätöksenteon järjestelmä - oman talouden hallinta - sosiaalinen media - kuluttajapalveluiden käyttö. Mahdollisuus integroida ammatilliseen sisältöön tai työssäoppimiseen osittain: - hyödyntää sosiaalista mediaa aktiivisen osallistumisen keinona omalla osaamisalallaan Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	Opiskelija - Osaa esittää omat oikeutensa ja osallistumismahdollisuutensa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. - Osaa esittää tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteet ja syrjinnän eri ilmiöt. - Laatii omaa talouttaan koskevan suunnitelman. - Selvittää, miten hyödyntää sosiaalista mediaa. - Osaa esittää itseään koskevat yhteiskunnan palvelut ja kuluttajapalvelut ja niiden saatavuuden. Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät.		

3.3.1.1.v Oma talous, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa suunnitella ja hoitaa omaa talouttaan sekä arvioida siihen liittyviä riskejä
- tietää mitä kaikkea omaan kotiin muuttaminen ja itsenäisesti asuminen vaatii ja mitä kustannuksia siitä syntyy
- osaa seurata yhteiskunnallista keskustelua ja taloutta koskevaa uutisointia
- osaa selvittää kansantalouden peruskäsitteitä ja sen keskeisempiä toimijoita sekä arvioida niiden merkityksen kansantaloudelle

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT
------------------	--------------------

	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Oman talouden suunnittelu ja hoitaminen	tietää oman talouden suunnitteluun ja hoitamiseen liittyvistä tekijöistä ja mahdollisista riskeistä sekä luoton ottamisen seurauksista ja riskeistä	osaa suunnitella ja hoitaa omaa talouttaan ja arvioida niihin liittyviä mahdollisia riskejä sekä tietää luoton ottamisen seurauksista ja riskeistä	suunnittelee ja hoitaa itsenäisesti omaa talouttaan ja osaa arvioida niihin liittyviä mahdollisia riskejä sekä tietää luoton ottamisen seuraukset ja riskit
	tietää miten harkitseva ja hintatietoinen kuluttaja toimii ja tuntee säästämisen ja sijoittamisen periaatteet	osaa toimia harkitsevana ja hintatietoisena kuluttajana ja tietää miten voi säästää ja sijoittaa	osaa tehdä järkeviä kulutuspäätöksiä ja valintoja ja toimii hintatietoisena kuluttajana sekä tietää miten voi säästää ja sijoittaa
Omaan kotiin muuttaminen ja itsenäinen asuminen	selvittää ohjatusti omaan kotiin muuttamisen ja itsenäisesti asumisen velvoitteita ja kustannuksia	selvittää monipuolisesti omaan kotiin muuttamisen ja itsenäisesti asumisen velvoitteita ja kustannuksia	selvittää itsenäisesti omaan kotiin muuttamisen ja itsenäisesti asumisen velvoitteita ja kustannuksia
Yhteiskunnallisen ja taloutta koskevan keskustelun seuraaminen	seuraa jonkin tietolähteen avulla yhteiskunnallista ja taloutta koskevaa uutisointia	seuraa eri tietolähteistä yhteiskunnallista ja taloutta koskevaa uutisointia	seuraa aktiivisesti eri tietolähteistä yhteiskunnallista ja taloutta koskevaa uutisointia
Kansantalouden peruskäsitteet	tietää esimerkkejä kansantalouden peruskäsitteistä ja keskeisistä toimijoista	selvittää kansantalouden peruskäsitteitä ja keskeisiä toimijoita	selvittää kansantalouden peruskäsitteitä ja keskeisiä toimijoita ja ymmärtää niiden merkityksen ja niiden väliset riippuvuussuhteet

Oppimisympäristö:

Oppilaitos / verkkoympäristö

- **Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:**

- lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan *Oma talous*-osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.
- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
• osaa suunnitella ja hoitaa omaa talouttaan sekä arvioida siihen liittyviä riskejä • tietää mitä kaikkea omaan kotiin muuttaminen ja itsenäisesti asuminen vaatii ja mitä kustannuksia siitä syntyy • osaa seurata yhteiskunnallista keskustelua ja taloutta koskevaa uutisointia • osaa selvittää kansantalouden peruskäsitteitä ja sen keskeisimpiä toimijoita sekä arvioida niiden merkityksen kansantaloudelle.	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - oman talouden hoitaminen - kuluttajakäyttäytyminen - säästäminen ja sijoittaminen - lainat, pikavipit, korot - maksuhäiriöt - muutto omaan kotiin - taloutta koskeva uutisointi - kansantalouden peruskäsitteet Ei integrointia. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	Opiskelija 1. Osaa suunnitella ja hoitaa omaa talouttaan ja arvioida siihen liittyviä riskejä 2. Osaa toimia harkitsevana ja hintatietoisena kuluttajana 3. Tietää miten voi säästää ja sijoittaa 4. Tietää erilaisista lainoista ja koroista 5. Tietää miksi maksuhäiriö syntyy ja mitkä ovat sen seuraukset 6. Tietää minkälaisia kustannuksia omaan kotiin muuttamisesta syntyy 7. Osaa seurata taloutta koskevaa uutisointia 8. Osaa selvittää kansantalouden peruskäsitteitä ja sen keskeisempiä toimijoita sekä arvioida niiden merkityksen kansantaloudelle Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi:		

- kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät.

3.3.1.2.v Kansalaisen lakitieto, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- tuntee yksilön oikeusturvajärjestelmän keskeisen sisällön sekä yhteiskunnan normijärjestelmän,
- tuntee oikeutensa ja velvollisuutensa vuokra- ja velkasuhteessa,
- tuntee keskeisen perhelainsäädännön,
- tuntee asunnon ostamisen ja kiinteistökaupan oikeudelliset periaatteet,
- tuntee hallintomenettelyn sekä viranomaisten oikeudet ja velvollisuudet suhteessa kansalaisiin,
- tuntee vahingonkorvausvastuun,
- tuntee rikosoikeudellisen vastuunsa ja keskeisen rikoslainsäädännön sekä ymmärtää asemansa yhteiskunnan lakia noudattavana jäsenenä ja täysivaltaisena kansalaisena.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Yksilön oikeusturvajärjestelmän keskeisen sisällön sekä yhteiskunnan normijärjestelmän tunteminen.	- osaa tarvittaessa pyytää neuvoja viranomaisilta omaan oikeusturvaansa liittyvissä asioissa.	- pyytää tarvittaessa neuvoja viranomaisilta omaan oikeusturvaansa liittyvissä asioissa ja tuntee yhteiskunnan tarjoamat oikeusapupalvelut.	- pyytää tarvittaessa neuvoja viranomaisilta omaan oikeusturvaansa liittyvissä asioissa ja käyttää tarvittaessa apunaan yhteiskunnan tarjoamia oikeusapupalveluja sekä huolehtii oikeusturvastaan.

Oikeuksien ja velvollisuuksien tunteminen vuokra- ja velkasuhteessa.	- ymmärtää velkasuhteen merkityksen sekä osaa tehdä vuokrasopimuksen.	- ymmärtää velkasuhteen oikeudellisen merkityksen.	- tuntee velkasuhteen oikeudellisen merkityksen ja seuraukset
		- osaa tehdä vuokrasopimuksen ja tuntee vuokralaisen oikeudellisen aseman.	- tekee vuokrasopimuksen ja tuntee vuokralaisen ja vuokraajan oikeudellisen aseman.
Perhe ja perintö	- ymmärtää perhelainsäädännön keskeisen sisällön	- tunnistaa perhelainsäädännön tarjoamat toimintamahdollisuudet eri elämäntilanteissa.	- osaa eritellä esimerkein eri toimintatapoja perhelainsäädännön tarjoamien vaihtoehtoisten mahdollisuuksien perusteella.
Asunnon ostamisen ja kiinteistökaupan oikeudellisten periaatteiden tunteminen.	- tietää keskeisimmät ostajan oikeudet asuntokaupassa.	- tietää ostajan oikeudet asuntokaupassa.	- soveltaa asunto- ja kiinteistökauppaa koskevia säädöksiä erilaisissa esimerkki-tapauksissa
Hallintomenettelyn sekä viranomaisten oikeuksien ja velvollisuuksien tunteminen.	- tuntee hyvän hallinnon tärkeimmät periaatteet.	- tuntee hyvän hallinnon periaatteet.	- tuntee hyvän hallinnon periaatteet.
		- tuntee viranomaisten oikeudet ja velvollisuudet suhteessa kansalaisiin.	- tuntee viranomaisten oikeudet ja velvollisuudet suhteessa kansalaisiin. - soveltaa tietoja esimerkki-tapauksissa
Rikosoikeudellisen vastuun ja keskeisen rikoslainsäädännön tunteminen sekä lakien noudattamisen ymmärtäminen.	- osaa elää yhteiskunnan lakia noudattavana jäsenenä.	- tuntee keskeisen rikoslainsäädännön ja noudattaa lakia.	- tuntee keskeisen rikoslainsäädännön ja noudattaa lakia. - tuntee rikosoikeudellisen vastuunsa.

			- ymmärtää asemansa yhteiskunnan lakia noudattavana jäsenenä ja täysivaltaisena kansalaisena.
Vahingonkorvausvastuun yleiset periaatteet.	- tietää vahingonkorvausvastuun keskeiset periaatteet.	- tietää vahingonkorvausvastuun sisällön ja merkityksen kansalaisena ja työntekijänä.	- soveltaa ja arvioi vahingon aiheuttamisen seurauksia omassa elämässään, ammatissaan ja työsuhteessaan.

Oppimisympäristö: Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista: - lukio-opintojensa perusteella: osaamisen tunnustamisessa lukion kurssi <i>Kansalaisen lakitieto</i> vastaa tavoitteiltaan <i>Kansalaisen lakitieto</i> -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. Oppimisen ohjaus: Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu. Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.		
Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet

- tuntee yksilön oikeusturvajärjestelmän keskeisen sisällön sekä yhteiskunnan normijärjestelmän - tuntee oikeutensa ja velvollisuutensa vuokra- ja velkasuhteessa, - tuntee keskeisen perhelainsäädännön - tuntee asunnon ostamisen ja kiinteistökaupan oikeudelliset periaatteet - tuntee hallintomenettelyn sekä viranomaisten oikeudet ja velvollisuudet suhteessa kansalaisiin - tuntee vahingonkorvausvastuun - tuntee rikosoikeudellisen vastuunsa ja keskeisen rikoslainsäädännön sekä ymmärtää asemansa yhteiskunnan lakia noudattavana jäsenenä ja täysivaltaisena kansalaisena.	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - oikeusturva - vuokrasuhde - perhe ja perintö - velkasuhde - hyvä hallinto - tietosuoja - vahingonkorvausvastuu. Opiskelu toteutetaan lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Ei integrointia. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	Opiskelija 1. Tuntee yksilön oikeusturvajärjestelmän keskeisen sisällön sekä yhteiskunnan normijärjestelmän. 2. Tuntee oikeudet ja velvollisuudet vuokra- ja velkasuhteessa. 3. Tuntee keskeisen perhelainsäädännön. 4. Tuntee asunnon ostamisen ja kiinteistökaupan oikeudellisten periaatteet. 5. Tuntee hyvän hallinnon periaatteet. 6. Tuntee rikosoikeudellisen vastuunsa, keskeisen rikoslainsäädännön ja noudattaa lakeja. 7. Tuntee vahingonkorvausjärjestelmän. Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: - kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät.		

3.3.1.3.v Kuluttajatieto, 1 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- tuntee kuluttajansuojalait, oikeutensa ja velvollisuutensa kuluttajana, asiakaspalvelijana, yrittäjänä ja yrityksen työntekijänä,
- tuntee verkkokaupan säännöt
- toimii työssään ja kansalaisena kuluttajien oikeuksien, velvollisuuksien ja vastuun mukaisesti,*
- toimii kuluttajana ja työntekijänä kansantaloutta ja kestävä kehitystä edistävästi,
- tietää kuluttajansuojaviranomaiset ja valitusmenettelyt ja osaa tarpeen vaatiessa hyödyntää näitä palveluja,
- tuntee tuoteturvallisuuslain, tuotevastuulain ja muun kuluttajan asemaan ja turvallisuuteen vaikuttavan lainsäädännön,*

- tuntee ylivelkaantumisen ongelman ja sen seuraukset.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Kuluttajansuojalakien, kuluttajan, asiakaspalvelijan, yrittäjän ja yrityksen työntekijän kuluttajansuojaa koskevien oikeuksien ja velvollisuuksien tunteminen.	- tuntee kuluttajansuojalain mukaiset toimenpiteet, joihin kuluttaja ja elinkeinonharjoittaja ovat oikeutettuja.	- tuntee kuluttajansuojalain mukaiset toimenpiteet, joihin kuluttaja ja elinkeinonharjoittaja ovat oikeutettuja ja osaa puolustaa omia oikeuksiaan kuluttajana ja yhteiskunnan jäsenenä.	- toimii erilaisissa elämäntilanteissa kuluttajansuojalakien mukaisesti asiakkaana, asiakaspalvelijana, yrittäjänä tai yrityksen työntekijänä.
Verkkokaupan sääntöjen tunteminen.	- tuntee verkkokaupan yleiset pelisäännöt	- tuntee verkkokaupan yleiset pelisäännöt ja omat oikeutensa ja velvoitteensa myyjänä ja asiakkaana.	- soveltaa osaamistaan esimerkkitapauksissa.
Omassa työssään ja kansalaisena kuluttajien oikeuksien, velvollisuuksien ja vastuun mukaisesti toimiminen.	- noudattaa omassa työssään keskeisiä kuluttajan asemaa koskevia määräyksiä. - kääntyy tarvittaessa kuluttajaviranomaisten puoleen omia oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskevassa asiassa.	- noudattaa omassa työssään kuluttajan asemaa koskevia määräyksiä. - kykenee puolustamaan omia oikeuksiaan kuluttajana ja yhteiskunnan jäsenenä.	- noudattaa ja soveltaa omassa työssään kuluttajan asemaa koskevia määräyksiä. - puolustaa omia oikeuksiaan kuluttajana ja yhteiskunnan jäsenenä.

Toiminta kuluttajana ja työntekijänä kansantaloutta ja kestävää kehitystä edistävästi.	- tuntee keskeisimmät kestävää kehitystä edistävät periaatteet.	- osaa tehdä sellaisia valintoja omassa työssään ja kuluttajana, jotka palvelevat kestävää kehitystä.	- tekee sellaisia valintoja omassa työssään ja kuluttajana, jotka palvelevat kestävää kehitystä ja ovat koko kansatalouden kannalta edullisia.
Kuluttajansuojaorganisaation tunteminen ja hyödyntäminen.	- tuntee keskeisimmät kuluttajansuojaviranomaiset ja osaa tarvittaessa tehdä kuluttajavalituksen.	- tuntee kuluttajansuojaorganisaation keskeiset toimijat ja osaa hyödyntää järjestelmää kuluttajana ja työntekijänä.	- tuntee kuluttajansuojaorganisaation ja osaa hyödyntää sitä tarpeen vaatiessa.
Tuoteturvallisuuslain, tuotevastuulain ja muun kuluttajan asemaan ja turvallisuuteen vaikuttavan lainsäädännön tunteminen.	- tuntee oman ammattinsa kannalta keskeisimmät kuluttajan terveyteen ja turvallisuuteen vaikuttavat tuoteturvallisuuslain ja tuotevastuulain määräykset. - tuntee keskeisimmät hintamerkintälain määräykset.	- tuntee oman ammattinsa kannalta kuluttajan terveyteen ja turvallisuuteen vaikuttavat tuoteturvallisuuslain ja tuotevastuulain määräykset. - tuntee hintamerkintälain määräykset.	- soveltaa tuoteturvallisuuslain, tuotevastuulain, hintamerkintälain ja muiden kuluttajan terveyteen, turvallisuuteen ja asemaan vaikuttavia lakeja omassa työssään ja ammatissaan.
Ylivelkaantumisen ongelman ja sen seurauksien tunteminen.	- ymmärtää, mitä velka on.	- ymmärtää velan oton merkityksen ja ylivelkaantumisen seuraukset omassa elämässään.	- ymmärtää velan oton merkityksen ja ylivelkaantumisen seuraukset omassa elämässään, työntekijänä, yrittäjänä ja kansalaisena.

Oppimisympäristö:

Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- lukio-opintojensa perusteella: lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan *Kuluttajatieto*-osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta.

Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta.

Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- tuntee kuluttajansuojalait, oikeutensa ja velvollisuutensa kuluttajana, asiakaspalvelijana, yrittäjänä ja yrityksen työntekijänä, - tuntee verkkokaupan säännöt <i>toimii työssään ja kansalaisena kuluttajien oikeuksien, velvollisuuksien ja vastuun mukaisesti,</i> - toimii kuluttajana ja työntekijänä kansantaloutta ja kestävä kehitystä edistävasti, - tietää kuluttajansuojaviranomaiset ja valitusmenettelyt ja osaa tarpeen vaatiessa hyödyntää näitä palveluja, <i>tuntee tuoteturvallisuuslain, tuotevastuulain ja muun kuluttajan asemaan ja turvallisuuteen vaikuttavan lainsäädännön,</i> - tuntee ylivelkaantumisen ongelman ja sen seuraukset.	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - kaupankäynnin säännöt - verkkokauppa - kuluttajaviranomaiset - kestävä kehitys - tuotevastuu ja tuoteturvallisuus - työntekijän vastuu kuluttaja-asioissa - ylivelkaantuminen. Mahdollisuus integroida ammatilliseen sisältöön tai työssäoppimiseen osittain: <i>toimii työssään ja kansalaisena kuluttajien oikeuksien, velvollisuuksien ja vastuun mukaisesti.</i> Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	Opiskelija - Tuntee kuluttajansuojalakien, kuluttajan, asiakaspalvelijan, yrittäjän ja yrityksen työntekijän kuluttajansuojaa koskevat oikeudet ja velvollisuudet. - Tuntee verkkokaupan säännöt. - Toimii omassa työssään ja kansalaisena kuluttajien oikeuksien, velvollisuuksien ja vastuun mukaisesti - Toimii kuluttajana ja työntekijänä kansantaloutta ja kestävä kehitystä edistävasti - Tuntee ja hyödyntää kuluttajansuojaorganisaatiota . - Noudattaa tuoteturvallisuuslain, tuotevastuulain ja muiden kuluttajan asemaan ja turvallisuuteen vaikuttavien lakien määräyksiä omassa työssään . - Tietää ylivelkaantumisen ongelman ja sen seuraukset. Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja

		kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: - kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät.		

3.3.2 Työelämätaidot

3.3.2.p Työelämätaidot, 1 osp (pakollinen)

Pakolliset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa hakea itselleen työpaikkaa
- osaa kuvata työsopimusjärjestelmää ja työsopimuksen keskeiset asiat
- osaa perehtyä työpaikan toimintaan ja työtehtäviin sekä huolehtia työturvallisuudesta
- osaa työskennellä työpaikassa ja kehittää osaamistaan.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Työpaikan hakeminen	hakee työpaikkaa ja tekee työhakemuksen sekä CV:n tarviten jonkin verran ohjausta	hakee itsenäisesti työpaikkoja sekä laatii selkeän työhakemuksen ja CV:n	hakee aktiivisesti ja oma-aloitteisesti työpaikkoja tunnistuen omat vahvuutensa
			laatii selkeän ja omaa osaamistaan kuvaavan työpaikkahakemuksen ja CV:n
	toimii työhaastattelussa asiallisesti	toimii työhaastattelussa kohteliaasti ja asiallisesti	toimii työhaastattelussa kohteliaasti ja asiallisesti
	pukeutuu toimialan ja työpaikan mukaisesti	ottaa pukeutumisessa huomioon työpaikan ja toimialan luonteen	ottaa pukeutumisessa huomioon työpaikan ja toimialan erityispiirteet
	tuo esille omaa osaamistaan	tuo selkeästi esille omat vahvuutensa esitellessään osaamistaan	perustelee omaa osaamistaan ja vahvuuksiaan laaja-alaisesti
Median käyttäminen työnhaussa	hakee työpaikkoja koskevia tietoja mediasta	tutustuu työpaikkoihin mediatietoja hyödyntäen	käyttää monipuolisesti mediaa työnhaussa hyödyntäen sosiaalisen median mahdollisuuksia
Työsopimusjärjestelmän, työsopimuksen ja työlainsäädännön sisällön tunteminen	tuntee keskeiset asiat alan työehdoista ja oman alansa työlainsäädännöstä	tuntee oman alan työehdot ja keskeisen työlainsäädännön	tuntee hyvin oman alan työehdot ja keskeisen työlainsäädännön mahdollisuudet työtä kehitettäessä
	tuntee oman työsopimuksensa sisällön	varmistaa, että oman työsopimuksen sisältö on sovitun mukainen	varmistaa, että oman työsopimuksen sisältö on sovitun mukainen

	ottaa toiminnassaan huomioon oikeutensa ja velvollisuutensa, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	toimii työssään oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa mukaisesti	toimii työssään oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa mukaisesti sekä perustelee vastuullisesti toimintaansa
Työpaikan toimintaan ja työhön perehtyminen	hakee tietoa työpaikan toiminnasta ja työtehtävistään	hakee monipuolisesti tietoa työpaikan toiminnasta ja työtehtävistään	hakee itsenäisesti monipuolisesta tietoa työpaikan toiminnasta ja työtehtävistään
	noudattaa työstä annettuja turvallisuusohjeita	noudattaa työstä annettuja turvallisuusohjeita	soveltaa ja kehittää työstä annettuja turvallisuusohjeita
Työyhteisössä toimiminen	noudattaa annettuja työaikoja ja sovittuja toimintatapoja	noudattaa annettuja työaikoja, sovittuja toimintatapoja ja toimii joustavasti erilaisissa työtilanteissa	noudattaa annettuja työaikoja ja sovittuja toimintatapoja ja toimii joustavasti työyhteisön erilaisissa muuttuvissa tilanteissa
	huolehtii työssä vaaditusta suoja- ym. vaatetuksestaan	huolehtii työssä vaaditusta suoja- ym. vaatetuksestaan	huolehtii työssä vaaditusta suoja- ym. vaatetuksestaan
	työskentelee osana työryhmää ja erilaisten ihmisten kanssa, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta.	työskentelee luontevasti osana työyhteisöään erilaisten ihmisten ja ryhmien kanssa.	työskentelee luontevasti osana työyhteisöään erilaisten ihmisten ja ryhmien kanssa ja esittää kehittämisideoita työyhteisön ja -ryhmän käyttöön.

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- lukio-opintojensa perusteella: lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan *Työelämätaidot* –osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita
- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
• osaa hakea itselleen työpaikkaa • osaa kuvata työsopimusjärjestelmää ja työsopimuksen keskeiset asiat • osaa perehtyä työpaikan toimintaan ja työtehtäviin sekä huolehtia työturvallisuudesta • osaa työskennellä työpaikassa ja kehittää osaamistaan	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - työnhaku - työlainsäädäntö - työpaikan käytänteet Mahdollisuus integroida ammatilliseen sisältöön tai työssäoppimiseen osittain: osaa perehtyä työpaikan toimintaan ja työtehtäviin sekä huolehtia työturvallisuudesta Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	Opiskelija 1. Osaa toimia ja hyödyntää mediaa työnhakutilanteissa 2. Tuntee työsopimusjärjestelmän, työsopimuksen ja työlainsäädännön keskeisen sisällön 3. Tuntee työpaikan käytänteet ja työturvallisuusvaatimukset 4. Osaa toimia omassa työyhteisössään vaatimusten mukaisesti. Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.

Osaamisen arviointi:

- kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät.

3.3.2.1.v Työelämän pelisäännöt, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- tuntee suomalaisen työkalttuurin
- tuntee työelämän työntekijälle asettamat odotukset
- tuntee oman alansa alaitaidot ja esimieftyön
- tuntee alansa työturvallisuusvaatimukset ja työsuojelun organisaation
- tuntee oman alansa työehtosopimuskäytännön
- tuntee työriitojen ratkaisujärjestelmän
- tuntee työttömyysturvajärjestelmän
- tuntee yhteistoimintamenettelyä.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Perehtyy suomalaiseen työkalttuuriin ja sen vaatimuksiin	tietää suomalaisen työkalttuurin keskeisen sisällön ja vaatimukset omassa ammatissaan ja työsuhteessa.	osaa soveltaa suomalaisen työkalttuurin vaatimuksia omaan toimintaansa.	soveltaa ja toimii suomalaisen työkalttuurin mukaisesti omassa ammatissaan ja työssään.
	tietää esim. tasa-arvon, yhdenvertaisuuden, työaikojen noudattamisen merkityksen työelämässä.	osaa soveltaa esim. tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja työaikoja työelämässä.	soveltaa ja noudattaa esim. tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja työaikoja työelämässä.
Tunnistaa työelämän työntekijälle asettamat odotukset ja osaa toimia niiden mukaisesti	tietää työntekijälle asetetut odotukset	toimii ja käyttäytyy työelämän odotusten mukaisesti ja tunnistaa omat vahvuutensa työntekijänä	toimii ja käyttäytyy työelämän odotusten mukaisesti omassa ammatissaan, hallitsee sen erityisvaatimukset ja tunnistaa omat vahvuutensa
Alaitaidot ja esimieftyö	tunnistaa alaisen ja esimiehen roolit	toimii oman roolinsa mukaisesti omassa työssään	toimii oman roolinsa mukaisesti omassa työssään ja ymmärtää työpaikkansa muiden toimijoiden roolit

Työturvallisuuden ja työsuojelun tuntemus	tuntee oman alansa keskeiset työturvallisuussäännöt	tuntee työturvallisuuslain ja oman alansa keskeiset työturvallisuussäännöt sekä työsuojelun organisaation.	toimii työturvallisuuslain ja oman alansa keskeisten työturvallisuussääntöjen mukaisesti sekä osaa hyödyntää työsuojelun organisaatiota omassa toiminnassaan.
Työehtosopimuskäytäntö ja oman alan työehtosopimus	tuntee oman alansa työehtosopimusmenettelyn ja osaa etsiä tietoa oman alansa työehtosopimuksesta	tuntee oman alansa työehtosopimusmenettelyn ja soveltaa oman alansa työehtosopimusta omassa ammatissaan	toimii aktiivisesti työehtosopimuksen soveltamisessa omassa työssään ja ammatissaan
Työriitojen ratkaiseminen	tuntee työriitojen ratkaisujärjestelmän keskeisen sisällön	toimii omassa työssään lakien mukaisesti ja pyrkii turvaamaan työrauhan	soveltaa lakeja ja sopimuksia omassa työssään ja toimii lakien mukaisesti
Työttömyysturvajärjestelmä	tuntee keskeiset työttömyysturvajärjestelmät	tuntee työttömyysturvan eri säädökset ja toimii niiden mukaisesti	toimii työttömyysturvan eri muotoihin sisältyvien säädösten mukaisesti ja osaa soveltaa niitä omassa työssään ja elämässään
Yhteistoimintamenettely työpaikoilla	tuntee yhteistoimintamenettelyn keskeiset säädökset	tuntee yhteistoimintamenettelyn keskeisen sisällön	osaa soveltaa yhteistoimintamenettelyn sisältöjä omassa työssään ja kehittää työyhteisöään yhteistoiminnan avulla

Oppimisympäristö: Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- lukio-opintojensa perusteella: lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan *Työelämän pelisäännöt* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

- aiempien opintojensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta.

Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- tuntee suomalaisen työkuulttuurin - tuntee työelämän työntekijälle asettamat odotukset - tuntee oman alansa alaistaidot ja esimiestyön - tuntee alansa työturvallisuusvaatimukset ja työsuojelun organisaation - tuntee oman alansa työehtosopimuskäytännön - tuntee työriitojen ratkaisujärjestelmän - tuntee työttömyysturvajärjestelmän - tuntee yhteistoimintamenettelyn.	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - suomalainen työkuulttuuri ja sen osatekijät - työntekijälle asetetut vaatimukset eri ammattiteissa - alais- ja esimiestaidot - työsuojelu ja sen organisaatio - työehtosopimuskäytäntö ja työriidat - työttömyysturva - yhteistoiminta työpaikoilla.. Mahdollisuus integroida ammatilliseen sisältöön tai työssäoppimiseen osittain: - tuntee oman alansa alaistaidot ja esimiestyön - tuntee alansa työturvallisuusvaatimukset ja työsuojelun organisaation Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä	Opiskelija - Perehtyy suomalaiseen työkuulttuuriin ja sen vaatimuksiin. - Tunnistaa työelämän työntekijälle asettamat odotukset ja toimii niiden mukaisesti. - Osaa sopeutua alaisen ja esimiehen rooleihin. - Toimi työturvallisuuden vaatimusten mukaan ja hyödyntää työsuojelun organisaatiota. - Perehtyy työehtosopimuskäytäntöön ja oman alan työehtosopimukseen. - Tuntee työriitojen ratkaisemisen mekanismin ja toimintatavat. - Tuntee suomalaisen työttömyysturvajärjestelmän ja toimii sen mukaisesti. - Käyttää yhteistoimintamenettelyn suomia mahdollisuuksia työpaikan kehittämisessä. Opiskelija saa kannustavaa. palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät.		

3.3.3 Yrittäjyys ja yritystoiminta

3.3.3.p Yrittäjyys ja yritystoiminta, 1 osp (pakollinen)

Pakolliset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa arvioida ja tunnistaa oman osaamisensa ja omat vahvuutensa
- osaa ideoida omaa liikeideaa ja sen kehittämismahdollisuuksia
- osaa arvioida mahdollisuuksiaan ryhtyä yrittäjäksi
- osaa selvittää *omia ammatillisia* verkostojaan
- osaa tunnistaa kannattavan liiketoiminnan periaatteet
- osaa arvioida oman yrittäjyyden ja yritystoiminnan merkitystä omalle hyvinvoinnilleen ja Suomen kansantaloudelle.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Oman osaamisen arvioiminen ja tunnistaminen	arvioi osaamistaan ja selvittää vahvuuksiaan oman alansa toimintaan liittyen, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	arvioi monipuolisesti omaa osaamistaan ja vahvuuksiaan oman alansa toimintaan liittyen	arvioi monipuolisesti ja perustellen omaa osaamistaan ja vahvuuksiaan oman alansa toimintaan liittyen
Oman liikeidean ja sen kehittämismahdollisuuksien ideoiminen	selvittää ja ideoi yritystoimintaansa liittyviä mahdollisuuksia, yritysmuotoja, keskeisiä palveluja tai tuotteita, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	selvittää ja ideoi yritystoimintaansa liittyviä mahdollisuuksia, yritysmuotoja, keskeisiä palveluja tai tuotteita	selvittää monipuolisesti ja itsenäisesti yritystoimintaansa liittyviä mahdollisuuksia, yritysmuotoja, keskeisiä palveluja tai tuotteita
		kehittää liikeideaa	kehittää ja perustelee liikeidean
Yrittäjäksi ryhtymisen mahdollisuuksien arvioiminen	hankkii tietoa, millä toimenpiteillä ja tukipalveluilla oma yritys voidaan perustaa, mutta	selvittää monipuolisesti, mitä toimenpiteitä oman yrityksen perustamisessa tarvitaan ja mitä	selvittää monipuolisesti ja perustellen, mitä toimenpiteitä oman yrityksen perustamisessa tarvitaan ja mitä

	tarvitsee ajoittain ohjausta	tukipalveluita on käytettävissä	tukipalveluita on käytettävissä
Omien ammatillisten verkostojen selvittäminen	selvittää oman alansa yhteistyökumppanit ja ammatilliset verkostot ja kuvaa yhteistyön mahdollisuuksia eri tahojen kanssa	selvittää kattavasti oman alansa yhteistyökumppanit ja ammatilliset verkostot ja arvioi yhteistyön mahdollisuuksia eri tahojen kanssa	selvittää monipuolisesti ja itsenäisesti oman alansa yhteistyökumppanit ja ammatilliset verkostot ja arvioi kriittisesti yhteistyön mahdollisuuksia eri tahojen kanssa
Liiketoiminnan periaatteiden selvittäminen	selvittää oman liikeidean pohjalta rahoituslähteet, tuotot ja kustannukset, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	selvittää oman liikeidean pohjalta rahoituslähteet, tuotot ja kustannukset	selvittää kattavasti ja perustellen oman liikeidean pohjalta rahoituslähteet, tuotot ja kustannukset
Oman alan yritystoiminnan merkityksen selvittäminen	selvittää yritystoiminnan riskit ja merkityksen omaan elämäänsä sekä elinkeinoelämän kannalta, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta.	selvittää monipuolisesti yritystoiminnan riskit ja merkityksen omaan elämäänsä sekä elinkeinoelämän kannalta.	selvittää yritystoiminnan riskit ja merkityksen omaan elämäänsä sekä perustelee oman alan yritystoiminnan merkityksen elinkeinoelämässä ja ennakoii oman alan tulevia kehitysnäkymiä.

Oppimisympäristö:

Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- lukio-opintojensa perusteella: lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan *Yrittäjyys ja yritystoiminta* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.
- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta.

Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- osaa arvioida ja tunnistaa oman osaamisensa ja omat vahvuutensa - osaa ideoida omaa liikeideaa ja sen kehittämismahdollisuuksia - osaa arvioida mahdollisuuksiaan ryhtyä yrittäjäksi - osaa selvittää <i>omia ammatillisia</i> verkostojaan - osaa tunnistaa kannattavan liiketoiminnan periaatteet - osaa arvioida oman yrittäjyyden ja yritystoiminnan merkitystä omalle hyvinvoinnilleen ja Suomen kansantaloudelle.	Osa-alueen opinnot toteutetaan ensimmäisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - omat vahvuudet ja heikkoudet yrittäjänä - oman ammattialan yritystoiminta - yrittäjän perustamistoimenpiteet - liikeidea - yrittäjän riskit. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	Opiskelija - Arvioi omaa osaamistaan oman ammattialallaan ja osaa tunnistaa omat vahvuutensa yritystoiminnan näkökulmasta. - Kehittelee ja arvioi oman ammattialansa yritystoiminnan mahdollisuuksia - Selvittää yrityksen perustamisprosessin. - Selvittää oman ammattialansa yritystoiminnan yhteistyö- ja verkostoitumismahdollisuuksia. - Hahmottelee liikeidean, tulos- ja rahoitussuunnitelman. - Selvittää yritystoiminnan riskit. Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät.		

3.3.3.1.v Yritystoiminnan suunnittelu, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa kartoittaa *oman alan* yritystoiminnan kehittämistarpeita
- osaa selvittää oman liiketoiminnan tuloksellisuuden ja oman työpanoksen vaikutuksen siihen toteuttamalla pienen projektin
- osaa tehdä kehittämis ehdotuksia uusista toimintatavoista ja muuttaa omaa toimintaansa
- osaa suunnitella omaa toimintaansa ja ajankäyttöään.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Alan yritystoiminnan kehittämistarpeiden kartoittaminen	kartoittaa asiakkaiden tarpeiden, kilpailun ja toimintaympäristön muutoksia, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	kartoittaa monipuolisesti asiakkaiden tarpeiden, kilpailun ja toimintaympäristön muutoksia	kartoittaa itsenäisesti ja monipuolisesti asiakkaiden tarpeiden, kilpailun ja toimintaympäristön muutoksia
			ennakoi tulevia kehitysnäkymiä
Liiketoiminnan tuloksellisuuden selvittäminen	selvittää liikeideansa pohjalta, pienimuotoisessa projektissa, tuotot ja kustannukset sekä oman työpanoksensa vaikutuksen, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	selvittää liikeideansa pohjalta, pienimuotoisessa projektissa, tuotot ja kustannukset sekä oman työpanoksensa vaikutuksen	selvittää monipuolisesti liikeideansa pohjalta, pienimuotoisessa projektissa, tuotot ja kustannukset sekä oman työpanoksensa vaikutuksen sekä perustelee toimintansa
Uusien toimintatapojen kehittäminen	tekee kehittämis ehdotuksia uusista toimintatavoista ja muuttaa omaa toimintaansa, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	tekee perusteltuja kehittämis ehdotuksia uusista toimintatavoista ja muuttaa omaa toimintaansa	ennakoi tulevia kehitysnäkymiä ja tekee perusteltuja kehittämis ehdotuksia uusista toimintatavoista sekä muuttaa omaa toimintaansa

Oman toiminnan ja ajankäytön suunnitleminen	suunnittelee tehtävänsä ja niihin tarvittavan työajan pääosin itsenäisesti.	suunnittelee tehtävänsä ja niihin tarvittavan työajan itsenäisesti	suunnittelee tehtävänsä ja niihin tarvittavan työajan itsenäisesti ottaen huomioon tulevat työvaiheet
		reagoi muutostarpeisiin.	reagoi muutostarpeisiin ja tekee työhönsä liittyviä kehittämis ehdotuksia.

Oppimisympäristö: Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- lukio-opintojensa perusteella: lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan *Yritystoiminnan suunnittelu*-osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

- aiempien opintojensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta.

Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta.

Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
-------------------	---------------------------------	---------------------------

- osaa kartoittaa <i>oman alan</i> yritystoiminnan kehittämistarpeita - osaa selvittää oman liiketoiminnan tuloksellisuuden ja oman työpanoksen vaikutuksen siihen toteuttamalla pienen projektin - osaa tehdä kehittämis ehdotuksia uusista toimintatavoista ja muuttaa omaa toimintaansa - osaa suunnitella omaa toimintaansa ja ajankäyttöään.	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - liikeidean suunnittelu omalle alalle - rahoitussuunnitelma - tulossuunnitelma - liiketoimintasuunnitelma - työsuunnitelman laatiminen. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä	Opiskelija - Selvittää oman alan yritystoiminnan kehittämistarpeita ja -mahdollisuuksia - Selvittää liiketoiminnan tuloksellisuutta ja mahdollisuuksia - Ideoi uusia toimintatapoja omalle alalle - Suunnittelee omaa toimintaa ja ajankäyttöä Opiskelija saa kannustavaa. palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät.		

3.3.4 Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto

3.3.4.p Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto, 2 osp (pakollinen)

Pakolliset osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa laatia itselleen terveellisiä elämäntapoja, työkykyä ja liikuntaa edistävän suunnitelman ja toimia sen mukaisesti osaa edistää ja ylläpitää opiskelu-, toiminta- ja työkykyään
- osaa ottaa huomioon ravitsemuksen merkityksen terveydelle sekä tupakoinnin ja päihteiden haitta- vaikutukset
- osaa kuvata mielenterveyden, seksuaaliterveyden ja ihmissuhteiden merkityksen ihmisen hyvin voinnille
- osaa edistää oppilaitosyhteisön hyvinvointia
- osaa kehittää toimintatapojaan ja toimintaympäristönsä turvallisuutta ja terveellisyttä

- osaa toimia turvallisesti ja ergonomisesti, ehkäistä tapaturmia, toimia ensiaputilanteissa sekä hakea apua.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Terveellisiä elämäntapoja, työkykyä ja liikuntaa edistävän suunnitelman laatiminen ja sen toteuttaminen	ottaa suunnitelmassaan huomioon liikunnan, terveellisen ravinnon, levon, unen, virkistykseen, ihmissuhteiden ja terveyden väliset yhteydet omien liikuntatottumusten sekä oman opiskelu- ja työkyvyn ylläpitämisessä	ottaa suunnitelmassaan huomioon liikunnan, terveellisen ravinnon, levon, unen, virkistykseen, ihmissuhteiden ja terveyden väliset yhteydet omien liikuntatottumusten sekä oman opiskelu- ja työkyvyn ylläpitämisessä	ottaa suunnitelmassaan monipuolisesti huomioon liikunnan, terveellisen ravinnon, levon, unen, virkistykseen, ihmissuhteiden ja terveyden väliset yhteydet omien liikuntatottumusten sekä oman opiskelu- ja työkyvyn ylläpitämisessä
Ravitsemuksen merkityksen sekä tupakoinnin ja päihteiden haittavaikutusten huomioon ottaminen	hakee tietoja tavallisimmista terveyshaitoista sekä tavallisimmista terveyttä ja opiskelu- ja työkykyä kuormittavista tekijöistä	hakee tietoja terveyshaitoista sekä terveyttä ja opiskelu- ja työkykyä kuormittavista tekijöistä	hakee monipuolista tietoa terveyshaitoista sekä terveyttä ja opiskelu- ja työkykyä kuormittavista tekijöistä
	hakee tietoa ravitsemuksesta ja sen merkityksestä ihmisen terveydelle	hakee tietoa terveellisestä ravitsemuksesta ja sen merkityksestä ihmisen terveydelle	hakee monipuolista tietoa terveellisestä ravitsemuksesta ja sen merkityksestä ihmisen terveydelle ja vertailee ruoka-aineiden ja -tuotteiden
	ottaa tiedot huomioon suunnitelmassaan, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta terveyttä edistävän tiedon hankinnassa	ottaa tiedot huomioon suunnitelmassaan	ottaa tiedot kriittisesti huomioon suunnitelmassaan

Suunnitelman toteut- taminen	sitoutuu suunnitelmaan ja toteuttaa sitä, arvioi säännöllisesti suunnitelmaansa ja omaa toimintaansa, tekee suunnitelmaan päivityksiä, mutta tarvitsee siinä ajoittain ohjausta	sitoutuu suunnitelmaan ja toteuttaa sitä, arvioi säännöllisesti suunnitelmaansa ja omaa toimintaansa, hyödyntää arvioinnissa muilta saamaansa palautetta, tekee suunnitelmaan päivityksiä ja arvioi omaa kehittymistään	sitoutuu suunnitelmaan ja toteuttaa sitä, arvioi säännöllisesti ja kriittises- ti suunnitelmaansa ja omaa toimintaansa, hyö- dyntää arvioinnissa muil- ta saamaansa palautetta, tekee suunnitelmaan päivityksiä ja arvioi omaa kehittymistään
Opiskelu-, toiminta- ja työkyvyn edistämi- nen ja ylläpitäminen liikunnan avulla	käyttää liikunnan har- rastamiseen tarvittavia motorisia perustaitoja	käyttää ja soveltaa liikun- nan harrastamiseen tarvit- tavia motorisia perustaito- ja monipuolisesti	käyttää liikunnan harras- tamiseen tarvittavia mo- torisia perustaitoja ja liikunnan lajitaitoja monipuolisesti
	pitää yllä fyysistä toi- mintakykyään ja osallis- tuu liikuntatilanteisiin annettujen ohjeiden mukaan ja noudattaa reilun pelin periaatteita	pitää yllä fyysistä toimin- takykyään ja osallistuu liikuntatilanteisiin aktiivi- sesti reilun pelin periaat- teita noudattaen	seuraa, arvioi ja pitää yllä fyysistä toimintakykyään sekä osallistuu liikuntati- lanteisiin aktiivisesti edistäen reilun pelin periaatteita
	noudattaa turvallisuutta liikunnassa	toimii liikuntatilanteissa turvallisesti sekä itsenäisesti että ryhmässä	edistää toiminnallaan ryhmän turvallisuutta
Mielenterveyden, seksuaaliterveyden ja ihmissuhteiden mer- kityksen kuvaaminen	selvittää mielentervey- den, seksuaaliterveyden ja ihmissuhteiden mer- kitystä ihmisen hyvin- voinnille	selvittää mielenterveyden, seksuaaliterveyden ja ih- missuhteiden merkitystä ihmisen hyvinvoinnille	selvittää monipuolisesti mielenterveyden, seksu- aaliterveyden ja ihmissuhteiden merkitystä ihmisen hyvinvoinnille
	tuo esille, minkälaisilla toimenpiteillä edellä mainittuja asioita voi- daan edistää, mutta tarvitsee ajoittain ohja- usta	tuo esille ja pohtii, minkä- laisilla toimenpiteillä edel- lä mainittuja asioita voi- daan edistää	arvioi, minkälaisilla toi- menpiteillä edellä mainit- tuja asioita voidaan edis- tää

Oppilaitosyhteisön hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen	toimii opiskelijaryhmän jäsenenä hyvinvointia edistävasti ja osallistuu opiskelijoille järjestettyihin liikunta- ja muihin tapahtumiin sekä tilaisuuksiin	toimii aktiivisesti opiskelijaryhmän jäsenenä hyvinvointia edistävasti sekä suunnittelee ja osallistuu opiskelijoiden järjestämiin liikunta- ja muihin tapahtumiin sekä tilaisuuksiin	toimii aktiivisesti opiskelijaryhmän jäsenenä sekä suunnittelee ja osallistuu opiskelijoiden järjestämiin liikunta- ja muihin tapahtumiin ja tilaisuuksiin hyvinvointia edistävasti
Terveyden, turvallisuuden ja työkyvyn huomioon ottaminen	toimii sovittujen terveyttä ja turvallisuutta edistävien toimintaohjeiden mukaisesti, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	toimii sovittujen terveyttä ja turvallisuutta edistävien toimintaohjeiden mukaisesti yhteistyössä muiden kanssa	toimii sovittujen terveyttä ja turvallisuutta edistävien toimintaohjeiden mukaisesti yhteistyössä muiden kanssa ja arvioi toimintatapojen kehittämistarpeita
Tapaturmien ehkäiseminen, ensiavun antaminen sekä ergonominen toimiminen	ennakoi mahdollisia tapaturmariskejä liikuntatilanteissa	ehkäisee toiminnallaan liikuntatapaturmien syntymistä	toimii huolellisesti ja ennaltaehkäisee liikuntatapaturmien syntymistä
	osaa hakea ja antaa ensiapua tavallisimmissa ensiapua vaativissa tilanteissa	osaa hakea ja antaa ensiapua	osaa hakea ja antaa ensiapua
	ottaa toiminnassaan huomioon oman ammatin kuormittavuustekijät ja toimii ergonomisesti.	ottaa toiminnassaan huomioon oman ammatin kuormittavuustekijät ja toimii ergonomisesti.	ottaa toiminnassaan huomioon oman ammatin kuormittavuustekijät ja työskentelee erilaisissa ympäristöissä ergonomisesti.

Oppimisympäristö: Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- Lukio-opintojensa perusteella: *Taitoa ja kuntoa* (LI1) tai *Liikuntaa yhdessä ja erikseen* (LI2) ja *Terveysten perusteet* (TE1) vastaavat tavoitteiltaan *Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita
- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- osaa laatia itselleen terveellisiä elämäntapoja, työkykyä ja liikuntaa edistävän suunnitelman ja toimia sen mukaisesti; osaa edistää ja ylläpitää opiskelu-, toiminta- ja työkykyään - osaa ottaa huomioon ravitsemuksen merkityksen terveydelle sekä tupakoinnin ja päihteiden haittavaikutukset - osaa kuvata mielenterveyden, seksuaaliterveyden ja ihmissuhteiden merkityksen ihmisen hyvinvoinnille - osaa edistää oppilaitosyhteisön hyvinvointia - osaa kehittää toimintatapojaan ja toimintaympäristönsä turvallisuutta ja terveellisyttä - osaa toimia turvallisesti ja ergonomisesti, ehkäistä tapaturmia,	Osa-alueen opinnot toteutetaan ensimmäisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - terveelliset elämäntavat - ravinto ja terveys - liikunta ja terveys - liikuntaa ja terveyttä ylläpitävän suunnitelman tekeminen ja toteuttaminen - vaikuteaineiden vaikutus terveyteen - mielenterveys, seksuaaliterveys ja ihmissuhteet - oppilaitosyhteisön hyvinvoinnin edistäminen - terveys, turvallisuus ja työkyky - ergonomia, liikuntatapaturmien ehkäisy ja ensiapu Mahdollisuus integroida ammatilliseen sisältöön tai työssäoppimiseen osittain: osaa kehittää toimintatapojaan ja toimintaympäristönsä turvallisuutta ja terveellisyttä Opiskelu toteutetaan lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskelussa tehdään harjoitustehtäviä.	Opiskelija 1. Osoittaa ymmärtävänsä monipuolisen liikunnan, terveellisen ravinnon, unen, virkistykseen, ihmissuhteiden ja terveyden väliset yhteydet omien liikuntatottumusten ja oman opiskelu- ja työkyvyn ylläpitämisessä. 2. Osaa hakea tietoa terveyshaitoista sekä terveyttä ja opiskelu- ja työkykyä kuormittavista tekijöistä kriittisesti. Osaa hakea monipuolista tietoa terveellisestä ravitsemuksesta ja sen merkityksestä ihmisen terveydelle ja vertailee ruoka-aineiden ja -tuotteiden sisältöjä. 3. Osaa selvittää mielenterveyden, seksuaaliterveyden ja ihmissuhteiden merkitystä ihmisen hyvinvoinnille. Pystyy arvioimaan minkälaisilla toimenpiteillä edellä mainittuja asioita voidaan edistää. 4. Toimii opiskelijaryhmän jäsenenä sekä suunnittelee ja osallistuu opiskelijoiden järjestämiin liikunta- ja muihin

toimia ensiaputilanteissa sekä hakea apua.		tapahtumiin ja tilaisuuksiin hyvinvointia edistävästi. 5. Osaa toimia sovittujen terveyttä ja turvallisuutta edistävien toimintaohjeiden mukaisesti yhteistyössä muiden kanssa ja arvioi toimintatapojen kehittämistarpeita. 6. Toimii huolellisesti ja osaa ennaltaehkäistä liikuntatapaturmien syntymistä. Osaa hakea ja antaa ensiapua Osaa ottaa toiminnassaan huomioon oman ammatin kuormittavuustekijät ja työskentelee erilaisissa ympäristöissä ergonomisesti. Edellä mainittujen seurannassa käytetään erilaisia menetelmiä ja tapoja. Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: - Kirjallinen tai suullinen koe ja/tai suunnitelman tekeminen työkykyä ja liikuntaa edistävään toimintaan. - Liikuntataitojen ja fyysisen kunnon arviointi jatkuvalla seurannalla ja/tai liikuntatesteillä. - Osa-alue voidaan tunnustaa osaksi ammattiosaajan työkykypassia.		

3.3.4.1.v Liikunta 2, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa hyödyntää terveysliikuntaa
- osaa arvioida fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä omassa elämäntavassaan ja toimintaympäristössään
- osaa edistää ryhmän jäsenenä ryhmän toimintaa ja osallistua työ- ja opiskelukyvyn sekä hyvinvoinnin edistämiseen

- tottuu monipuoliseen liikuntaan ja saa myönteisiä liikuntakokemuksia,
- ymmärtää monipuolisen liikunnan ja fyysisen kunnon kehittämisen periaatteet harjoittelussaan,
- toimii terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta edistävasti,
- tutustuu mahdollisuuksien mukaan eri liikuntalajeihin.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Terveysliikunnan hyödyntäminen	- osaa tarvittaessa pyytää neuvoja terveysliikunnasta	- osaa hyödyntää terveysliikuntaa	- osaa hyödyntää terveysliikuntaa monipuolisesti
Fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavien tekijöiden hyödyntäminen omassa elämässä ja toimintaympäristössä.	- ymmärtää liikunnan merkityksen fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn	- hyödyntää liikuntaa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn ylläpitämisessä	- hyödyntää liikuntaa monipuolisesti fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn ylläpitämisessä ja edistämässä
Työ- ja opiskelukyvyn sekä hyvinvoinnin edistäminen ryhmässä	- ymmärtää ryhmässä työskentelyä	- osaa toimia ryhmässä	- omalla toiminnallaan edistää ryhmän toimintaa
Myönteisten kokemusten saaminen monipuolisesta liikunnasta.	- osallistuu liikuntatunteihin	- osallistuu aktiivisesti liikuntatunteihin	- osallistuu aktiivisesti ja myönteisesti liikuntatunteihin
Fyysisen kunnon kehittämisen periaatteiden ymmärtäminen harjoittelussa.	- ymmärtää harjoittelun merkityksen fyysiseen kuntoon	- tietää fyysisen kunnon ja harjoittelun vaikutukset	- hyödyntää harjoittelua fyysisen kunnon kehittämisessä
		- osallistuu tunneilla aktiivisesti fyysisen kunnon kehittämiseen	- kehittää tunneilla aktiivisesti fyysistä kuntoa

Terveysten, hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistäminen liikunnassa.	- toimii sääntöjen ja ohjeiden mukaan	- tietää säännöt ja toimii niiden mukaisesti	- huomioi myös ryhmän jäsenet toiminnassaan
Eri liikuntalajeihin tutustuminen.	- osallistuu jonkin verran erilaisiin liikuntalajeihin	- osallistuu aktiivisesti tunnille liikuntaan	- osallistuu aktiivisesti ja liikkuu monipuolisesti

Oppimisympäristö: Oppilaitos ja lähialueet

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- Osaamisen tunnustamisessa lukion syventävät ja soveltavat kurssit, joiden nimissä mainitaan kuntoliikunta ja/tai maila- ja pallopelit, vastaavat tavoitteiltaan *Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.
- aiempien opintojensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
-------------------	---------------------------------	---------------------------

• osaa hyödyntää terveysliikuntaa • osaa arvioida fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä omassa elämäntavassaan ja toimintaympäristössään • osaa edistää ryhmän jäsenenä ryhmän toimintaa ja osallistua työ- ja opiskelukyvyn sekä hyvinvoinnin edistämiseen • tottuu monipuoliseen liikuntaan ja saa myönteisiä liikuntakokemuksia, • ymmärtää liikunnan ja fyysisen kunnon kehittämisen periaatteet harjoittelussaan, • toimii terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta edistävasti, • tutustuu mahdollisuuksien mukaan eri liikuntalajeihin.	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - Fyysinen toimintakyvyn tukeminen ja vahvistaminen - Hyvinvoinnin edistäminen liikunnan avulla - Monipuolisten liikuntataitojen kehittäminen ja ylläpitäminen erilaisissa ympäristöissä - Turvallisuuden ja toimintakyvyn huomioiminen eri liikuntalajeissa Mahdollisuus integroida ammatilliseen sisältöön tai työssäoppimiseen osittain: toimii terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta edistävasti Opiskelu toteutetaan lähiopetuksena ja monimuoto-opetuksena.	Opiskelija 1. osaa hyödyntää terveysliikuntaa 2. osaa arvioida fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä omassa elämäntavassaan ja toimintaympäristössään 3. osaa edistää ryhmän jäsenenä ryhmän toimintaa ja osallistua työ- ja opiskelukyvyn sekä hyvinvoinnin edistämiseen 4. tottuu monipuoliseen liikuntaan ja saa myönteisiä liikuntakokemuksia, 5. ymmärtää liikunnan ja fyysisen kunnon kehittämisen periaatteet harjoittelussaan 6. toimii terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta edistävasti 7. tutustuu mahdollisuuksien mukaan uusiin liikuntalajeihin. Em. seurannassa käytetään erilaisia menetelmiä ja tapoja. Opiskelija saa kannustavaa. palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: - fyysisen kunnon mittaaminen - liikunnallisten taitojen testit/seuranta - toimii sovittujen ohjeiden mukaan		

3.3.4.2.v Liikunta 3, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- ymmärtää liikunnan merkityksen toiminta- ja työkyvylle,
- ymmärtää monipuolisen kuntoliikunnan merkityksen ihmisen yleiselle hyvinvoinnille,
- oppii kunnan kohottamisen perusteita sekä perusliikunnassa että palloilulajeissa,
- liikkuu ja toimii vastuullisesti sekä itsenäisesti että ryhmässä
- ymmärtää liikunnan ja fyysisen kunnan kehittämisen periaatteet harjoittelussaan,
- saa iloa ja virkistystä eri liikuntalajien parissa,
- tutustuu mahdollisuuksien mukaan eri liikuntalajeihin.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Liikunnan merkitys toiminta- ja työkyvylle	- osaa pyytää neuvoa toiminta- ja työkyvyn ylläpitämiseen	- osaa hyödyntää liikuntaa toiminta- ja työkyvyn ylläpitämisessä	- osaa hyödyntää monipuolisesti liikuntaa toiminta- ja työkyvyn ylläpitämisessä
Monipuolisen kuntoliikunnan merkitys	- ymmärtää liikunnan merkityksen fyysiseen toimintakykyyn	- hyödyntää liikuntaa fyysisen toimintakyvyn ylläpitämisessä	- hyödyntää liikuntaa monipuolisesti fyysisen toimintakyvyn ylläpitämisessä ja edistämisessä
Fyysisen kunnan kohottaminen	- yrittää kohottaa kuntoa - osallistuu kevytkuormitteisesti liikuntaharjoituksiin	- kohottaa kuntoa - osallistuu kohtuukuormitteisesti liikuntaharjoituksiin	- osaa kunnan kohottamiseen liittyviä monipuolisia harjoituksia - osallistuu raskaskuormitteisesti liikuntaharjoituksiin
Sosiaalisen hyvinvoinnin ja toimintakyvyn merkitys liikunnassa	- osallistuu liikuntatunteihin	- osallistuu aktiivisesti ja positiivisesti ryhmätoimintaan liikuntatunneilla	- osallistuu kannustavasti liikuntatunteihin

			kaikkien ryhmän jäsenten kanssa
Psyykkisen hyvinvoinnin merkitys liikunnassa	- ymmärtää liikunnan merkityksen psyykkiseen hyvinvointiin	- saa iloa ja virkistystä liikunnasta	- nauttii liikunnasta ja tuo omalla toiminnallaan iloa ja virkistystä myös muille
Eri liikuntalajeihin tutustuminen.	- osallistuu jonkin verran erilaisiin liikuntalajeihin	- osallistuu aktiivisesti tunnilla liikuntaan	- osallistuu aktiivisesti ja liikkuu monipuolisesti

Oppimisympäristö: Oppilaitos ja lähialueet

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- Osaamisen tunnustamisessa lukion syventävät ja soveltavat kurssit, joiden nimissä mainitaan fyysisen kunnon kehittäminen ja/tai palloilu ja/tai ”virkisty liikunnasta”, vastaavat tavoitteiltaan *Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.
- aiempien opintojensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
-------------------	---------------------------------	---------------------------

• ymmärtää liikunnan merkityksen toiminta- ja työkyvylle, • ymmärtää monipuolisen kuntoliikunnan merkityksen ihmisen yleiselle hyvinvoinnille, • oppii kunnon kohottamisen perusteita sekä perusliikunnassa että palloilulajeissa, • liikkuu ja toimii vastuullisesti sekä itsenäisesti että ryhmässä • ymmärtää liikunnan ja fyysisen kunnon kehittämisen periaatteet harjoittelussaan, • saa iloa ja virkistystä eri liikuntalajien parissa, • tutustuu mahdollisuuksien mukaan eri liikuntalajeihin.	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - Fyysisen kunnon kehittäminen työ- ja toimintakyvyn vahvistamisessa - Psyykkisen hyvinvoinnin edistäminen liikunnan avulla - Monipuolisten liikuntataitojen kehittäminen ja ylläpitäminen erilaisissa ympäristöissä - Turvallisuuden huomioiminen eri liikuntatilanteissa Mahdollisuus integroida ammatilliseen sisältöön tai työssäoppimiseen osittain: ymmärtää liikunnan merkityksen toiminta- ja työkyvylle Opiskelu toteutetaan lähiopetuksena ja monimuoto-opetuksena	Opiskelija 1. osaa hyödyntää liikuntaa työkykyä ylläpitävässä toiminnassa 2. osaa arvioida fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä omassa elämässään 3. tietää perusliikunnan ja palloilulajien merkityksen oman kunnon kehittämisessä 4. kantaa vastuuta itsenäisessä liikunnassa ja ryhmäliikunnassa 5. ymmärtää kestävyys- ja lihaskuntoharjoittelun periaatteet 6. löytää itselle mieluisan tavan liikkua 7. osallistuu mahdollisuuksien mukaan uusiin liikuntalajeihin. Em. seurannassa käytetään erilaisia menetelmiä ja tapoja. Opiskelija saa kannustavaa. palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: - fyysisen kunnon mittaaminen - liikunnallisten taitojen testit/seuranta - toimii sovittujen ohjeiden mukaan		

3.3.4.3.v Liikunta 4, 1 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 1 osp

- edistää liikunnan avulla terveellistä ja aktiivista elämäntapaa,
- parantaa liikuntataitojaan,
- pitää yllä fyysistä toimintakykyään perusliikunnan ja/tai palloilun avulla
- liikkuu ja toimii vastuullisesti sekä itsenäisesti että ryhmässä

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Terveellisen ja aktiivisen elämäntavan edistäminen liikunnan avulla	- ymmärtää terveellisen ja aktiivisen elämäntavan ja liikunnan yhteyden	- osaa hyödyntää liikuntaa hyvinvointinsa edistämisessä	- osaa hyödyntää monipuolisesti liikuntaa hyvinvointinsa edistämisessä
Liikuntataitojen parantaminen	- pyrkii parantamaan liikuntataitojaan	- parantaa liikuntataitojaan	- Edistyy liikuntataidoissaan
Fyysisen toimintakyvyn ylläpitäminen perusliikunnan ja/tai palloilun avulla	- pyrkii ylläpitämään liikunnallista toimintakykyä	- omaa ko. liikuntalajien perustaidot ja kykenee taitojensa ja fyysisten ominaisuuksiensa puolesta osallistumaan aktiivisesti eri liikuntasuorituksiin	- ymmärtää liikunnan merkityksen fyysiselle, psyykkiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille; hallitsee ko. liikuntalajien perustaidot
Vastuullinen liikkuminen ja toimiminen sekä itsenäisesti että ryhmässä	- osallistuu liikuntatunteihin	- osallistuu liikuntatunteihin huomioiden muut	- osallistuu aktiivisesti ja myönteisesti liikuntatunteihin ja osaa liikkua itsenäisesti ja

			vastuullisesti huomioiden muut
--	--	--	-----------------------------------

Oppimisympäristö: Oppilaitos ja lähialueet

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- Osaamisen tunnustamisessa lukion syventävät ja soveltavat kurssit, joiden nimissä mainitaan fyysisen kunnon kehittäminen ja/tai perusliikunta ja/tai maila- ja pallopelit, vastaavat tavoitteiltaan *Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.
- aiempien opintojensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
--------------------------	--	----------------------------------

• edistää liikunnan avulla terveellistä ja aktiivista elämäntapaa, • parantaa liikuntataitojaan, • pitää yllä fyysistä toimintakykyään perusliikunnan ja/tai palloilun avulla • liikkuu ja toimii vastuullisesti sekä itsenäisesti että ryhmässä	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - Fyysinen toimintakyvyn tukeminen ja vahvistaminen perusliikunnan ja palloilulajien avulla - Hyvinvoinnin edistäminen liikunnan avulla - Monipuolisten liikuntataitojen kehittäminen ja ylläpitäminen erilaisissa ympäristöissä - Turvallisuuden ja toimintakyvyn huomioiminen perusliikunnassa ja palloilulajeissa Ei integrointi mahdollisuutta. Opiskelu toteutetaan lähiopetuksena ja monimuoto-opetuksena	Opiskelija 1. osaa hyödyntää eri liikuntalajeja terveellisessä ja aktiivisessa elämäntavassa 2. pyrkii parantamaan liikuntataitojaan 3. liikkuu hyödyntäen perusliikuntaa ja/tai palloilulajeja 4. Osaa toimia itsenäisesti ja huomioida ryhmän jäsenet. Em. seurannassa käytetään erilaisia menetelmiä ja tapoja. Opiskelija saa kannustavaa. palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: - liikunnallisten taitojen seuranta ja/tai testit - toimii sovittujen ohjeiden mukaan		

3.3.4.4.v Terveystieto 2, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osoittaa halua ja kykyä ylläpitää ja edistää terveyttä,
- ymmärtää toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä omassa elämäntavassaan ja elinympäristössään,
- ymmärtää liikunnan ja kehonhuollon väliset yhteydet terveyteen
- tunnistaa ammattinsa keskeiset kuormitustekijät ja osaa kehittää työskentelytapojaan ja toimintaympäristönsä turvallisuutta ja terveellisyyttä yhteistyössä muiden kanssa,
- osaa rakentaa itselleen sellaisia kunto-ohjelmia, joiden avulla elimistö kehittyy sopusuhteisesti,
- tunnistaa omaan jaksamiseen vaikuttavia tekijöitä ja osaa toimia jaksamista edistävällä tavalla,
- tekee itselleen kestävästä kehitystä edistäviä terveysohjelmia

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Terveyden ylläpito ja edistäminen	- pyytää terveyteen liittyviä ohjeita	- osaa hyödyntää terveyttä ylläpitävää tietoa	- ylläpitää ja osaa edistää omaa ja muiden terveyttä
Toimintakykyyn vaikuttavat tekijät	- ymmärtää toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä	- hyödyntää toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä	- hyödyntää monipuolisesti toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä
Liikunnan ja kehonhuollon väliset yhteydet terveyteen	- ymmärtää liikunnan ja kehonhuollon vaikutukset terveyteen - osallistuu erilaisiin harjoituksiin	- edistää terveyttään liikunnan ja kehonhuollon avulla - osallistuu myönteisesti erilaisiin harjoituksiin	- osaa monipuolisesti hyödyntää terveyttä edistäviä harjoitteita - osallistuu aktiivisesti erilaisiin harjoituksiin

Ergonomia	- ymmärtää ergonomian merkityksen	- hyödyntää ergonomia	- osaa toteuttaa ergonomiaa omassa toiminnassa monipuolisesti
Kunto-ohjelmien suunnittelu ja toteutus	- tekee ja toteuttaa ohjatusti kunto-ohjelmia	- tekee ja toteuttaa erilaisia kunto-ohjelmia	- osaa tehdä ja toteuttaa itsenäisesti erilaisia kunto-ohjelmia
Jaksamisen edistäminen	- ymmärtää jaksamiseen liittyviä asioita	- osaa toimia omaa jaksamista edistävasti	- toimii jaksamista edistävasti ryhmässä
Kestävää kehitystä edistävät terveysohjelmat	- tekee ohjatusti kestävää kehitystä edistäviä terveysohjelmia	- tekee ja toteuttaa kestävää kehitystä edistäviä terveysohjelmia	- osaa tehdä ja toteuttaa itsenäisesti kestävää kehitystä edistäviä terveysohjelmia

Oppimisympäristö: Oppilaitos, lähialueet ja yhteistyötahot

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- Osaamisen tunnustamisessa lukion syventävät ja soveltavat kurssit, joiden nimissä mainitaan kuntosaliohjelmien suunnittelu ja/tai ergonomia, vastaavat tavoitteiltaan *Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.
- aiempien opintojensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
-------------------	---------------------------------	---------------------------

• osoittaa halua ja kykyä ylläpitää ja edistää terveyttä, • ymmärtää toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä omassa elämäntavassaan ja elinympäristössään, • ymmärtää liikunnan ja kehonhuollon väliset yhteydet terveyteen • tunnistaa ammattinsa keskeiset kuormitustekijät ja osaa kehittää työskentelytapojaan ja toimintaympäristönsä turvallisuutta ja terveellisyyttä yhteistyössä muiden kanssa, • osaa rakentaa itselleen sellaisia kunto-ohjelmia, joiden avulla elimistö kehittyy sopusuhtaisesti, • tunnistaa omaan jaksamiseen vaikuttavia tekijöitä ja osaa toimia jaksamista edistävällä tavalla, • tekee itselleen kestäväää kehitystä edistäviä terveysohjelmia	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - Kunto-ohjelmien tekeminen ja toteuttaminen - Elinikäistä terveellistä elämäntapaa vahvistavien ohjelmien tekeminen/toteuttaminen - Ergonomia ja turvallisuus Mahdollisuus integroida ammatilliseen sisältöön tai työssäoppimiseen osittain: tunnistaa ammattinsa keskeiset kuormitustekijät ja osaa kehittää työskentelytapojaan ja toimintaympäristönsä turvallisuutta ja terveellisyyttä yhteistyössä muiden kanssa Opiskelu toteutetaan lähiopetuksena ja monimuoto-opetuksena	Opiskelija 1. osaa ylläpitää ja edistää terveyttä 2. osaa hyödyntää toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä 3. osaa hyödyntää liikunnan ja terveellisyyden välisiä yhteyksiä 4. ymmärtää ergonomian merkityksen työskentelyssään 5. osaa tehdä kunto-ohjelmia 6. ymmärtää jaksamiseen vaikuttavia tekijöitä 7. osaa tehdä kestäväää kehitystä vahvistavia terveysohjelmia. Em. seurannassa käytetään erilaisia menetelmiä ja tapoja. Opiskelija saa kannustavaa. palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: - tuntiaktiivisuus - kunto-ohjelmat - kestäväää kehitystä edistävät ohjelmat		

3.4 Sosiaalinen ja kulttuurinen osaaminen, 7 osp

ARVIOINNIN KESKEISET ASIAT	Toteutus
1. Kuvaus osaamisen tunnustamisen toteuttamisesta	Ennen uuden tutkinnon osan tai sen osa-alueen aloittamista opettaja selvittää opiskelijoille sen tavoitteet ja osaamistavoitteet, jotta opiskelija saisi käsityksen siitä, onko tutkinnon osassa sellaista osaamista, jota hänellä jo on. Tämän perusteella opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista ja tunnustamista koko tutkinnon osasta, sen osa-alueesta tai osa-alueen osasta. Osaamisen tunnustamisesta ja tunnustamisesta vastaava opettaja tekee osaamisen tunnustamisen ja tunnustamisen. Hän haastattelee opiskelijaa olemassa olevan osaamisen selvittämiseksi. Tarvittaessa opiskelijalle annetaan mahdollisuus näyttää vaadittava osaaminen. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisen arviointipäätöksen Wilmaan tai tutkinnon osan tai sen osa-alueen oppimisen seurantaan ja tekee osaamisen tunnustamispäätöksen. 3.4.1. Kulttuurien tuntemus, 2 osp, valinnainen osa-alue: Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaa tavoitteiltaan <i>Kulttuurien tuntemus</i> –osa-alueen osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. 3.4.2. Taide ja kulttuuri, 2 osp, valinnainen osa-alue: Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: kaksi seuraavista lukion kursseista <i>Minä, kuva ja kulttuuri</i>(KU1), <i>Ympäristö, paikka ja tila</i> (KU2), <i>Musiikki ja minä</i>(MU1), <i>Moniääninen Suomi</i> (MU2) vastaavat yhdessä tavoitteiltaan <i>Taide ja kulttuuri</i> –osa-alueen osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. 3.4.3. Etiikka, 1 osp, valinnainen osa-alue: Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion kurssit <i>Johdatus filosofiseen ajatteluun</i> (FI1) ja jokin seuraavista kokonaisuuksista a) Uskonnon luonne ja merkitys (UE1), <i>Kirkko, Kulttuuri ja yhteiskunta</i> (UE2) ja <i>Ihmisen elämä ja etiikka</i> (UE3), tai b) <i>Ortodoksinen maailma</i> (UO1),

ARVIOINNIN KESKEISET ASIAT	Toteutus
	<i>Uskonoppi ja etiikka</i> (UO2) ja <i>Raamattutieto</i> (UO3) tai c) <i>Hyvä elämä</i> (ET1), <i>Maailmankuva</i> (ET2) ja <i>Yksilö ja yhteisö</i> (ET3) vastaavat tavoitteiltaan Etiikka- osa-alueen osaamistavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. 3.4.4. Psykologia, 2 osp, valinnainen osa-alue: Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista sekä pakollisiin että valinnaisiin osa-alueisiin: - lukio-opintojensa perusteella: lukion kurssi <i>Psyykkinen toiminta, oppiminen ja vuorovaikutus</i> (PS1) vastaa tavoitteiltaan yhden osaamispisteen (1 osp) laajuista osaa <i>Psykologia</i> –osa-alueen tavoitteista. Jos opiskelija on suorittanut edellisen lisäksi <i>Ihmissen psyykkinen kehitys</i> (PS2), <i>Motivaatio, tunteet ja älykäs toiminta</i> (PS4) ja <i>Persoonallisuus ja mielenterveys</i> (PS5), ne yhdessä vastaavat tavoitteiltaan koko <i>Psykologia</i> –osa-alueen tavoitteita. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. 3.4.5. Ympäristöosaaminen, 2 osp, valinnainen osa-alue: Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista: - lukio-opintojensa perusteella: lukion kurssi <i>Ympäristöekologia</i> (BI3) vastaa tavoitteiltaan <i>Ympäristöosaaminen</i> –osa-alueen osaamistavoitteita 1 osaamispisteen verran. - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.
2. Oppimisen arviointi	Oppimisen arviointi on opiskelijan tukemista ja ohjaamista ammattitaitovaatimusten ja tavoitteiden saavuttamisessa (ohjaava ja kannustava arviointi), oppimisen etenemisen seuraamista sekä opiskelijan itsearviointitaidon kehittämistä. Tähän tutkinnon osaan kuuluvat alla mainitut osa-alueet, joista on laadittu erilliset oppimisen suunnitelmat. Valinnaiset osa-alueet: • Kulttuurien tuntemus, 2 osp • Taide ja kulttuuri, 2 osp • Etiikka, 1 osp • Psykologia, 2 osp • Ympäristöosaaminen, 2 osp Opettaja kirjaa oppimisen seurantakohteiden arviointipäätöksen tutkinnonosittain / osa-alueittain Wilmaan ennen opiskelijan osaamisen arviointi
3. Työssäoppimisen /työpaikalla tapahtuvan	Opiskelijalla on mahdollisuus opiskella tutkinnon osa, tutkinnon osan osa-alue tai osa-alueen osa työssäoppimisen yhteydessä, jos asiasta

ARVIOINNIN KESKEISET ASIAT	Toteutus
opiskelun arviointi	sovitaan erikseen tutkinnon osan osa-alueen opettajan tai opettajien ja opiskelijan kesken. Oppimisen tavoitteet/seurantakohteet käydään yhdessä läpi opiskelijan ja osa-alueen opettajan kanssa työssäoppimisesta sovittaessa. Työssäoppimista ohjaavaa opettajaa informoidaan asiasta. Osa-alueen opettaja on yhteydessä työssäoppimista ohjaavaan opettajaan ja opiskelijaan työssäoppimisjakson aikana ja varmistaa opiskelijan tavoitteiden mukaisen oppimisen. Oppimisen arviointipäätöksen tekee osa-alueen opettaja ja merkitsee sen Wilmaan.
4. Tutkinnon osan arvosanan muodostaminen	3.4.1. Kulttuurien tuntemus 3.4.2. Taide ja kulttuuri 3.4.3. Etiikka 3.4.4. Psykologia 3.4.5. Ympäristöosaaminen Osa-alueen opettaja päättää osa-alueen arvosanasta ja kirjaa osaamisen arvioinnin Wilmaan. Kun kaikki tutkinnon osan osa-alueiden arvosanat on annettu, määritetään tutkinnon osan arvosana osaamispisteiden perusteella painottaen. Tutkinnon osan arvosanasta päättävät ne opettajat, jotka ovat antaneet osa-alueiden arvosanat. Osa-alueen arvosana dokumentoidaan Wilmaan.

3.4.1.v Kulttuurien tuntemus, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa toimia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita noudattaen ja edistää omalta osaltaan tasa-arvoa ja kaikkien yhdenvertaista kohtelua
- osaa toimia, käyttäytyä ja pukeutua tilanteen mukaisesti ja työkuulttuurin edellyttämällä tavalla
- osaa tunnistaa eri kulttuurien peruspiirteitä ja kulttuurista monimuotoisuutta *omalla alallaan*
- osaa ottaa huomioon eri kulttuuriryhmien keskeiset traditiot ja niiden vaikutukset toimintaan *omalla alallaan*
- osaa välittää *oman alan* historiaa, perinteitä ja muuttuneita käytäntöjä sekä vertailla niitä muiden kulttuurien piirteisiin.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteiden noudattaminen	kunnioittaa kulttuurista moninaisuutta ja ihmisoikeuksia sekä toimii oikeudenmukaisesti	edistää toiminnallaan yksilöiden ja ihmisryhmien kulttuuristen arvojen, uskomusten ja näkemysten vuorovaikutusta ja ymmärrystä	toimii kulttuurienvälisissä ristiriitatilanteissa eettisesti kestäväällä tavalla hyödyntämällä hankkimaansa tietoa ihmisryhmien erilaisista elämänmuodoista
Tehtävän mukaisen toimintakulttuurin toteuttaminen	tunnistaa työtehtävän edellyttämän pukeutumisen, käyttäytymisen ja toiminnan vaatimukset	ottaa pukeutumisessa, käyttäytymisessä ja toiminnassaan oma-aloitteisesti huomioon työpaikan toimintakulttuurin vaatimukset	kehittää päivittäisissä työtehtävissään työpaikan toimintakulttuurin edellyttämiä toimintatapoja ja -käytäntöjä
Kulttuurien peruspiirteiden ja monimuotoisuuden tunnistaminen	havaitsee arkipäivän elämään liittyviä kulttuurisia käytäntöjä ja huomaa niiden vaikutuksia toiminnassa	tunnistaa kulttuurisen monimuotoisuuden ja sen vaikutuksia toimintatapoihin	tunnistaa omaehtoisesti kulttuurista monimuotoisuutta ja toimii luontevasti ja aloitteellisesti kulttuurienvälisissä tilanteissa

Kulttuurien erityispiirteiden huomioon ottaminen	toimii työssään ohjattuna erilaisten kulttuuristen käytäntöjen edellyttämällä tavalla	ottaa huomioon työtehtävissään kulttuurisen monimuotoisuuden edellyttämät toimintatavat	ottaa omassa toiminnassaan huomioon kulttuurisen monimuotoisuuden ja kehittää sen pohjalta toimintaansa
Perinteiden ja käytäntöjen kehittäminen	havaitsee muutoksia oman alan käytännöissä ja tunnistaa erilaisia kulttuurisia ongelmanratkaisutapoja	tunnistaa oman alan historiaa, lähestymistapoja ja käytäntöjä sekä vertailee niitä eri kulttuurien kesken.	kehittää oman alansa käytäntöjä ja lähestymistapoja perinteiden ja kulttuurivaikutteiden pohjalta.

Oppimisympäristö: Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista: - aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella. Lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaa tavoitteiltaan <i>Kulttuurien tuntemus</i> -osa-alueen osaamistavoitteita. Oppimisen ohjaus: Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu. Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.		
Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet

Opiskelija - osaa toimia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita noudattaen ja edistää omalta osaltaan tasa-arvoa ja kaikkien yhdenvertaista kohtelua - osaa toimia, käyttäytyä ja pukeutua tilanteen mukaisesti ja työkuulttuurin edellyttämällä tavalla - osaa tunnistaa eri kulttuurien peruspiirteitä ja kulttuurista monimuotoisuutta <i>omalla alallaan</i> - osaa ottaa huomioon eri kulttuuriryhmien keskeiset traditiot ja niiden vaikutukset toimintaan <i>omalla alallaan</i> - osaa välittää <i>oman alan</i> historiaa, perinteitä ja muuttuneita käytäntöjä sekä vertailla niitä muiden kulttuurien piirteisiin.	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - oman maan kulttuuripiirteiden tunteminen ja esitleminen - käyttäytyminen työtilanteissa monikulttuurisessa ympäristössä - oman ammattialan erityispiirteiden tunnistaminen muissa kulttuureissa Oppimisen arviointi: - työskentelyn aktiivisuus ja säännöllisyys - lähiopetuksessa läsnäolo. integroinnin mahdollisuudet/kuvaus Työssäoppiminen tai muu laajempi oleskelu toisessa kulttuurissa. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	Opiskelija - toimii tasa-arvoisesti ja oikeuden mukaisesti erilaisissa kulttuuriympäristöissä. - osaa toimia oman työkuulttuurinsa edellyttämällä tavalla uusissa tilanteissa. - osaa tunnistaa ja etsiä tietoa eri kulttuuriryhmien tavoista ja perinteistä ja soveltaa tietoa ammatissaan. - osaa arvostaa ja kehittää monikulttuurisia perinteitä ja toimintamalleja. Opiskelija saa kannustavaa. palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
- Osaamisen arviointi: kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät. Tehtävän mukaisen toimintakulttuurin toteuttaminen		

3.4.2.v Taide ja kulttuuri, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa tunnistaa taiteen ja kulttuurin eri ilmenemismuotoja ja hyödyntää niitä
- osaa tutkia, ilmaista ja tulkita kulttuurista todellisuutta (esimerkiksi musiikin, tanssin, teatterin, kirjallisuuden, median, kuvataiteen tai käsityön keinoin)
- osaa arvioida ja soveltaa monimuotoista suomalaista kulttuuriperintöä ja *oman alan* vakiintuneita käytäntöjä
- osaa noudattaa kulttuurisesti kestävän kehityksen periaatteita ja ymmärtää valintojensa kulttuuriset vaikutukset
- osaa kehittää taiteelle ominaisten esittämisen tapojen ja materiaalien, oman ilmaisun, suunnitteluprosessien, palvelu- ja tuotemuotoilun ja estetiikan tuntemustaan *omalla alallaan* ja soveltaa hankkimaansa taiteen ja kulttuurin osaamistaan omassa työssään.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Taiteen ja kulttuurin tunnistaminen ja hyödyntäminen	osallistuu taide- ja kulttuuritapahtumiin	ylläpitää oppilaitoksen kulttuuria, ja sen esteettistä ilmettä sekä osallistuu jonkun tapahtuman järjestämiseen	uudistaa oppilaitoksen kulttuuria hyödyntämällä taiteen lähestymistapoja tai osallistumalla yhteisten tapahtumien järjestämiseen
Oma tuottaminen ja tulkitseminen	osallistuu ohjattuna ajatuksiaan ja kokemuksiaan esittävän teoksen toteuttamiseen ja tulkintaan	suunnittelee, toteuttaa ja arvioi ajatuksiaan, kokemuksiaan ja tutkimuksiaan esittävän teoksen	suunnittelee, kehittää, toteuttaa ja arvioi kokemuksiaan ja tutkimuksiaan esittävän teoksen
Kulttuuriperinnön soveltaminen	tunnistaa monimuotoista kulttuuriperintöä ja käyttää sitä omassa tuottamisessa ja toiminnassa	välittää eteenpäin kulttuuriperintöä hyödyntämällä sitä aktiivisesti omassa tuottamisessa ja toiminnassa	kehittää kulttuuriperintöä tuottamalla siihen omaan ideointiin ja arviointiin perustuvaa uutta sisältöä

Kestävän kehityksen periaatteiden noudattaminen	tunnistaa kestävän kehityksen osa-alueet ja perustaa omat ratkaisunsa elinkaariajattelulle	tiedostaa kestävän kehityksen periaatteet ja elinkaariajattelun vaatimukset sekä ottaa niitä aktiivisesti huomioon valintoja tehdessään	toimii johdonmukaisesti kestävän kehityksen periaatteiden ja elinkaariajattelun vaatimusten mukaisesti valintoja tehdessään
Suunnitteluprosessin toteuttaminen	suunnittelee, toteuttaa ja arvioi ohjattuna teoksen, tuotteen tai palvelun muotoilun prosessia.	suunnittelee, toteuttaa ja arvioi ja edelleen kehittää teoksen, tuotteen tai palvelun muotoilun prosessia.	kerää taustatietoa, suunnittelee, seuraa toteutusta, arvioi ja kehittää edelleen aktiivisesti teoksen, tuotteen tai palvelun muotoilun prosessia.

Oppimisympäristö: Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- lukio-opintojensa perusteella: osaamisen tunnustamisessa yhteensä kaksi seuraavista lukion kurseista *Minä, kuva ja kulttuuri*(KU1), *Ympäristö, paikka ja tila* (KU2), *Musiikki ja minä*(MU1), *Moniääninen Suomi* (MU2) vastaavat yhdessä tavoitteiltaan *Taide ja kulttuuri* –osa-alueen osaamistavoitteita.
- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
osaa tunnistaa taiteen ja kulttuurin eri ilmenemismuotoja ja hyödyntää niitä omassa elämässään ja	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet:	1. Tunnistaa ja hyödyntää taidetta ja kulttuuria 2. Suunnittelee ja tekee oman tuotoksen

monikulttuurisessa yhteisössä • osaa tutkia, ilmaista ja tulkita kulttuurista todellisuutta perustuen taiteen ja kulttuurin peruselementteihin ääni, liike, kuva, sana esimerkiksi musiikin, tanssin, teatterin, kirjallisuuden, kuvataiteen tai käsityön keinoin • osaa arvioida ja soveltaa monimuotoista suomalaista kulttuuriperintöä ja <i>oman alansa</i> vakiintuneita käytäntöjä omassa työskentelyssä ja tuotoksissa. • osaa noudattaa kulttuurisesti kestävän kehityksen periaatteita ja ymmärtää valintojensa kulttuuriset vaikutukset • osallistuu taide- ja kulttuuritapahtumiin, osaa ylläpitää oppimisyhteisön kulttuuria ja kehittää sen esteettistä ilmettä • osaa kehittää taiteelle ominaisten esittämisen tapojen ja materiaalien, oman ilmaisun, suunnitteluprosessien, palvelu- ja tuotemuotoilun ja estetiikan tuntemustaan <i>omalla alallaan</i> ja soveltaa hankkimaansa taiteen ja kulttuurin osaamistaan omassa työssään.	- oman lähiympäristön arviointi ja kehittäminen - oman tuotoksen suunnittelu ja toteutus - kulttuuriperintö - kestävä kehitys. Mahdollisuus integroida ammatilliseen sisältöön tai työssäoppimiseen osittain: • osaa arvioida ja soveltaa monimuotoista suomalaista kulttuuriperintöä ja <i>oman alansa</i> vakiintuneita käytäntöjä omassa työskentelyssä ja tuotoksissa. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	3. Esittää, miten soveltaa taiteen ja kulttuurin osa-alueita omassa elämässään 4. Esittää, miten huomioi kestävän kehityksen omassa toiminnassaan ja valinnoissaan 5. Opiskelija tunnistaa oman kotiseutunsa kulttuurin erityispiirteitä Opiskelija saa kannustavaa. palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: - kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät.		

3.4.3.v Etiikka, 1 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- pohtii arvojen, normien ja katsomusten merkitystä omassa elämässään ja ihmisten välisissä suhteissa
- osaa arvioida ihmisoikeuksien, oikeudenmukaisuuden ja kestävän kehityksen vaikutuksia *oman alan* kannalta
- osaa hankkia tietoa *oman alan* ja muiden alojen ammattieettisestä tietoperustasta
- tunnistaa eettisiä tilanteita ja osaa toimia eettisten periaatteiden mukaisesti
- osaa tunnistaa omien ja toisten arvojen merkitystä työtilanteissa sekä osaa ratkaista *oman alan* työelämän arvo- ja normiristiriitoja.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Eettisten kysymysten pohtiminen	keskustelee ohjattuna omaan elämäänsä ja ihmissuhteisiinsa liittyvistä arvoista sekä eettisistä ja katsomuksellisista kysymyksistä	keskustelee eettisistä, katsomuksellisista sekä omaan elämäänsä ja ihmissuhteisiinsa liittyvistä kysymyksistä ja arvoista	pohtii arvojen, normien ja erilaisten katsomusten merkitystä omassa elämässään, ihmisten välisissä suhteissa, työelämässä ja yhteiskunnassa
Arvojen vaikutusten arvioiminen	osoittaa tuntevansa keskeiset kansainväliset ihmisoikeussopimukset sekä niiden Suomea koskevat sitoumukset	tunnistaa oman alansa eettisiä kysymyksiä ihmisoikeuksien, oikeudenmukaisuuden ja kestävän kehityksen kannalta	arvioi työelämän ja oman alansa eettisiä kysymyksiä ihmisoikeuksien, oikeudenmukaisuuden ja kestävän kehityksen kannalta
Ammattieettisen tietoperustan hakeminen	hakee ohjattuna tietoa oman alansa eettisistä kysymyksistä ja hyödyntää tietoperustaa tutuissa tilanteissa	hankkii tietoa oman alansa ja muiden alojen ammattieettisestä tietoperustasta ja hyödyntää sitä omassa elämässään ja työssään	vertailee tietoa oman alan ja muiden alojen ammattieettisestä tietoperustasta ja hyödyntää sitä työnsä ammatillisena voimavarana
Eettisten tilanteiden tunnistaminen ja eettisesti toimiminen	toimii hyvien tapojen mukaisesti ja vastuullisesti työssään ja sen	toimii vastuullisesti ja eettisesti työnsä ja työelämän erilaisissa tilanteissa sekä käyttäytyy	toimii itsenäisesti osoittaen rehellisyyttä ja vastuullisuutta, kunnioittaa toisten

	ongelmatilanteissa, mutta tarvitsee tukea ja ohjausta uusissa tilanteissa	työssään ja ihmissuhteissaan hyvien tapojen mukaisesti	näkemyksiä ja osaa perustella toimintansa eettistä perustaa
Arvojen tunnistaminen ja arvo- ja normiristiriitojen käsitteleminen työssä	osaa ohjattuna havaita ammattinsa eettisiä ongelmatilanteita ja ratkaisee yhdessä yhteisönsä jäsenten kanssa työhönsä liittyviä arvo- ja normiristiriitoja eettisesti.	tunnistaa ammattinsa eettisiä ongelmatilanteita ja hakee niihin ratkaisua yhdessä muiden kanssa sekä arvioi ratkaisun vaikutuksia keskeisten osapuolten näkökulmista.	osaa tehdä ratkaisuehdotuksia työelämän arvo- ja normiristiriitoihin eettisesti hyväksyttävällä tavalla.

Oppimisympäristö: Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- lukio-opintojensa perusteella: osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Johdatus filosofiseen ajatteluun* (FI1) ja jokin seuraavista kokonaisuuksista a) Uskonnon luonne ja merkitys (UE1), *Kirkko, Kulttuuri ja yhteiskunta* (UE2) ja *Ihmisen elämä ja etiikka* (UE3), tai b) *Ortodoksinen maailma* (UO1), *Uskonoppi ja etiikka* (UO2) ja *Raamattutieto* (UO3) tai c) *Hyvä elämä* (ET1), *Maailmankuva* (ET2) ja *Yksilö ja yhteisö* (ET3) vastaavat tavoitteiltaan Etiikka- osa-alueen osaamistavoitteita.
- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta.

Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta.

Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
• pohtii arvojen, normien ja katsomusten merkitystä omassa elämässään, ihmisten välisissä suhteissa • osaa arvioida ihmisoikeuksien, oikeudenmukaisuuden ja	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - eettiset arvot ja normit - oman alan eettiset kysymykset - työn etiikka - erilaiset eettiset katsomukset.	Opiskelija 1. Pohtii eettisiä arvoja, normeja ja katsomuksia omassa elämässään.

kestävän kehityksen vaikutuksia oman alan kannalta - osaa hankkia tietoa <i>oman alansa</i> ja muiden alojen ammattieettisestä tietoperustasta - osaa toimia eettisten periaatteiden mukaisesti - osaa ratkaista sekä itsenäisesti että yhdessä toisten kanssa <i>oman alansa</i> työelämän arvo- ja normiristiriitoja.	Mahdollisuus integroida ammatilliseen sisältöön tai työssäoppimiseen osittain: osaa ratkaista sekä itsenäisesti että yhdessä toisten kanssa <i>oman alansa</i> työelämän arvo- ja normiristiriitoja. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	2. Arvioi eettisiä kysymyksiä työelämässä ja omassa elämässään 3. Vertailee oman ammattinsa eettisiä perusteita muihin ammatteihin 4. Toimii eettisesti työssään ja elämässään 5. Käsittelee arvo- ja normiristiriitoja yhdessä muiden kanssa Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät.		

3.4.4.v Psykologia, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa havainnoida ja ymmärtää ihmisen toimintaan vaikuttavia psykologisia tekijöitä
- osaa hyödyntää kehityspsykologista tietoa työssään erilaisissa vuorovaikutus- ja ryhmätilanteissa
- osaa selittää omaa ja muiden käyttäytymistä psykologisen tiedon avulla
- osaa toimia psyykkistä hyvinvointiaan ja *oman alan* työtehtävistä suoriutumista edistävästi
- osaa arvioida *työhönsä liittyviä* ihmissuhde- ja asiakaspalvelutilanteita ja toimia psykologista tietoa käyttäen.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Havainnoiminen ja toiminnan ymmärtäminen	tuntee psykologian keskeisiä käsitteitä ja ymmärtää niiden	käyttää psykologista tietoa ihmisten toiminnan ymmärtämisessä	soveltaa kognitiivisen psykologian ja persoonallisuuspsykologian tietoa tavallisiin työelämän tilanteisiin ja selittää niiden

	yhteyden ihmisen toimintaan	tavallisissa arki- ja työelämän tilanteissa	avulla sekä omaa että muiden ihmisten toimintaa
Psykologisen tiedon hyödyntäminen	soveltaa keskeisintä tietoa yksilön psyykkisen kehityksen perustana olevista psykologisista, biologisista ja sosiaalisista tekijöistä	havainnoi ja ymmärtää psyykkisen kehityksen perustana olevien tekijöiden välisiä yhteyksiä eri elämänvaiheissa ja eri-ikäisinä	ymmärtää yksilön psyykkisen kehityksen mahdollisia ongelmia ja ymmärtää, että kehitykseen voidaan vaikuttaa
Psyyken vaikutuksen huomioiminen käyttäytymiseen	ottaa huomioon motivaation, tunteiden ja sitoutumisen merkityksen omaan suoriutumiseensa	toimiessaan erilaisten ihmisten kanssa työ- ja opiskeluyhteisössään ymmärtää motivaation ja sitoutumisen vaikutuksen työsuorituksiin	tiedostaa omia ja toisten tunteita sekä hallitsee työelämässä tunteitaan ja asenteitaan tilanteen vaatimalla tavalla
Psyykkisen työ- ja toimintakyvyn ylläpitäminen	edistää ohjatusti psyykkistä työ- ja toimintakykyään	tietää psyykkisen hyvinvoinnin ylläpitämisen keinoja ja vaikuttaa työyhteisön hyvinvointiin myönteisellä tavalla	tiedostaa omaan jaksamiseensa ja stressinhallintaan vaikuttavia psyykkisiä tekijöitä sekä osaa vaikuttaa niihin jaksamistaan edistävästi
Toimiminen ihmissuhde- ja vuorovaikutustilanteissa	käyttää psykologista tietoa toimiessaan työpaikan tavanomaisissa asiakaspalvelu- ja vuorovaikutustilanteissa.	tietää roolien, normien ja ryhädynamiikan merkityksen ihmisten välisessä toiminnassa sekä tunnistaa erilaisia johtamistapoja ja niiden vaikutusta työkuultuuriin.	soveltaa psykologista tietoa toimiessaan työpaikan eri rooleissa ja toimii yhteistyökykyisesti erilaisista yhteiskunnallisista oloista ja kulttuuritaustoista lähtöisin olevien ihmisten kanssa.

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- lukio-opintojensa perusteella: osaamisen tunnustamisessa lukion kurssi *Psyykkinen toiminta, oppiminen ja vuorovaikutus* (PS1) vastaa tavoitteiltaan yhden osaamispisteen (1 osp) laajuista osaa *Psykologia –osa-alueen* tavoitteista. Jos opiskelija on suorittanut edellisen lisäksi *Ihmissuhde- ja vuorovaikutus* (PS2), *Motivaatio, tunteet ja älykäs toiminta* (PS4) ja *Persoonallisuus ja mielenterveys* (PS5), ne yhdessä vastaavat tavoitteiltaan koko *Psykologia –osa-alueen* tavoitteita.
- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta. Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- osaa havainnoida ja ymmärtää monipuolisesti ihmistä ja tämän toimintaan vaikuttavia psykologisia tekijöitä - osaa hyödyntää kehityspsykologista tietoa työssään erilaisissa vuorovaikutus- ja ryhmätilanteissa - osaa selittää omaa ja muiden käyttäytymistä psykologisen tiedon avulla - osaa toimia psyykkistä hyvinvointiaan ja oman alan työtehtävistä suoriutumista edistävästi - osaa arvioida <i>työhönsä liittyviä</i> ihmissuhde- ja asiakaspalvelutilanteita ja toimia psykologista tietoa käyttäen.	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - yksilön kehitys - oppiminen ja motivaatio - roolit ja normit - työ ja työhyvinvointi Mahdollisuus integroida ammatilliseen sisältöön tai työssäoppimiseen osittain: - osaa arvioida <i>työhönsä liittyviä</i> ihmissuhde- ja asiakaspalvelutilanteita ja toimia psykologista tietoa käyttäen. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	Opiskelija - Soveltaa psykologista tietoa arki- ja työelämässä - Havainnoi ja ymmärtää psykologisia tekijöitä ihmisen toiminnassa - Tunnistaa psyykkisten tekijöiden vaikutuksen käyttäytymiseen - Tiedostaa stressin ja sen vaikutukset työssä jaksamiseen - Soveltaa psykologiaa ihmissuhde- ja vuorovaikutustilanteissa. Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päätyttyä.

Osaamisen arviointi:

- kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät.

3.4.5.v Ympäristöosaaminen, 2 osp (valinnainen)

Osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa noudattaa ympäristölainsäädäntöä sekä toimia *oman alan* laatu-, ympäristö- ja turvallisuusjärjestelmien ja kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti
- hallitsee ammattitaidon kannalta keskeisten tuotteiden elinkaaren
- osaa toimia luonnon monimuotoisuuden säilyttäen
- osaa sopeutua ilmastonmuutokseen työ- ja toimintatapavalinnoilla
- osaa edistää energia- ja materiaalihyönteä ja ehkäisee jätteiden syntyä
- osaa omassa toiminnassaan ottaa huomioon mahdolliset ympäristövaikutukset, kuten päästöt ilmaan, veteen tai maaperään
- osaa lajitella jätteet ja hyödyntää kierrätyksen mahdollisuudet *omalla alallaan*.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Lainsäädännön, turvallisuusjärjestelmien ja kestävän kehityksen periaatteiden noudattaminen	noudattaa ohjattuna keskeisiä ympäristöön liittyviä säädöksiä, määräyksiä ja ohjeita	noudattaa keskeisiä ympäristöön liittyviä säädöksiä, määräyksiä ja ohjeita	noudattaa keskeisiä ympäristöön liittyviä säädöksiä, määräyksiä ja ohjeita sekä ennakoituvia muutoksia
	toimii ohjattuna ympäristö-, laatu- ja turvallisuusjärjestelmien mukaisesti	toimii ympäristö-, laatu- ja turvallisuusjärjestelmien mukaisesti	osallistuu aktiivisesti työpaikkansa ympäristö-, laatu- ja turvallisuusjärjestelmien rakentamiseen ja/tai kehittämiseen
	ei vahingoita toiminnallaan ympäristöä	perustaa toimintansa ympäristön kunnioittamiseen	perustaa toimintansa esimerkilliseen ympäristön kunnioittamiseen
	toimii ohjattuna ekotehokkaasti	toimii ekotehokkaasti	toimii ekotehokkaasti edistämällä

	vaalii ohjattuna kulttuuriperintöä ammatissaan	vaalii kulttuuriperintöä ammatissaan	osallistuu aktiivisesti lähiympäristönsä kulttuuriperinnön vaalimiseen ja edistää sitä ammatissaan
	toimii työssään suvaitsevasti	kunnioittaa kanssaihmisten arvoja ja oikeuksia	kunnioittaa kanssaihmisten arvoja ja oikeuksia ja pyrkii noudattamaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita
Elinkaariajattelun toteuttaminen	valitsee ohjattuna sellaisia tuotteita ja palveluita, jotka elinkaarivaikutuksiltaan rasittavat vähän luonnon kantokykyä	valitsee sellaisia tuotteita ja palveluita, jotka elinkaarivaikutuksiltaan rasittavat vähän luonnon kantokykyä	valitsee sellaisia tuotteita ja palveluita, jotka elinkaarivaikutuksiltaan rasittavat vähän luonnon kantokykyä sekä perustelee valintansa
Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen	pyrkii toiminnallaan luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen	pyrkii aktiivisesti toiminnallaan luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen	edistää toiminnallaan luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä
Ilmastonmuutokseen sopeutuminen	valitsee ohjattuna työ- ja toimintatavat, joilla sopeutuminen ilmastonmuutokseen on mahdollista	valitsee työ- ja toimintatavat, joilla sopeutuminen ilmastonmuutokseen on mahdollista	edistää sellaisten työ- ja toimintatapojen käyttöä, joilla sopeutuminen ilmastonmuutokseen on mahdollista
Energia- ja materiaalitehokkuuden edistäminen sekä jätteiden synnyn ehkäiseminen	valitsee ohjattuna energiatehokkuutta edistäviä välineitä ja materiaaleja	valitsee energiatehokkuutta edistäviä välineitä ja materiaaleja	edistää energiatehokasta välineiden ja materiaalien käyttöä
	huomioi ohjattuna materiaalitehokkuuden valinnoissaan	huomioi materiaalitehokkuuden valinnoissaan	edistää tehokasta materiaalien käyttöä
	ehkäisee ohjattuna jätteiden syntyä tavanomaisissa työtehtävissä	ehkäisee jätteiden syntyä	toimii aktiivisesti jätteiden synnyn ehkäisemiseksi

Toiminnan ympäristövaikutuksien huomioon ottaminen	tunnistaa ohjattuna toiminnot, jotka saattavat aiheuttaa päästöjä ilmaan, veteen tai maaperään	tunnistaa toiminnot, jotka saattavat aiheuttaa päästöjä ilmaan, veteen tai maaperään	ennakoi toiminnot, jotka saattavat aiheuttaa päästöjä ilmaan, veteen tai maaperään
	havaitsee työssään tavallisimpia ympäristöriskitekijöitä ja löytää niihin ohjattuna ratkaisuehdotuksia	havaitsee työssään tavallisimpia ympäristöriskitekijöitä ja löytää niihin ratkaisuehdotuksia	havaitsee työssään tavallisimpia ympäristöriskitekijöitä ja löytää niihin ratkaisuja
	pyrkii toiminnallaan estämään päästöjen syntymistä	ohjaa omalla esimerkillään estämään päästöjen syntymistä	ohjaa aktiivisesti omalla esimerkillään estämään päästöjen syntymistä
Jätteiden lajittelu ja kierrätys	tunnistaa ohjeiden mukaisesti tutut jättejakeet	tunnistaa jättejakeet	tunnistaa itsenäisesti jättejakeet
	lajittelee syntyvän jätteen ohjatusti tavanomaisissa työtehtävissä ja pyrkii hyödyntämään kierrätyksen mahdollisuudet	lajittelee jätteet ohjeiden mukaan ja hyödyntää kierrätyksen mahdollisuudet	lajittelee jätteet ja etsii uusia kierrätyksen mahdollisuuksia
	arvioi ohjattuna kustannussäästöjä.	arvioi kustannussäästöjä.	ohjaa kustannussäästöihin.

Oppimisympäristö: Oppilaitos / verkkoympäristö

Opiskelija voi hakea osaamisen tunnustamista:

- lukio-opintojensa perusteella: osaamisen tunnustamisessa lukion kurssi *Ympäristöekologia* (BI3) vastaa tavoitteiltaan *Ympäristöosaaminen* –osa-alueen osaamistavoitteita 1 osaamispisteen verran.
- aiempien opintojensa tai muun osaamisensa perusteella.

Oppimisen ohjaus:

Opettaja tiedottaa opiskelijoille osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta.

Opiskelija voi pyytää osa-alueen opettajalta osaamisen tunnustamista osa-alueen osasta. Opiskelijan on osoitettava osaamisensa dokumenteilla tai näytöllä. Opettaja merkitsee osaamisen tunnustamisesta päätöksen oppimisen arviointikirjan seurantakohteeseen merkinnällä osaaminen tunnustettu.

Opettaja selvittää opiskelijan toiveita oppimismenetelmien käytöstä ja ohjaa opiskelijan oppimista valitun menetelmän mukaisesti.

Osaamistavoitteet	Opiskeltava sisältö ja toteutus	Oppimisen seurantakohteet
- osaa noudattaa ympäristölainsäädäntöä sekä toimia <i>oman alansa</i> laatu-, ympäristö- ja turvallisuusjärjestelmien ja kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti - hallitsee ammattitaidon kannalta keskeisten tuotteiden elinkaaren - osaa toimia luonnon monimuotoisuuden säilyttäen - osaa sopeutua ilmastonmuutokseen työ- ja toimintatapavalinnoilla - osaa edistää energia- ja materiaalihokkuutta ja ehkäisee jätteiden syntyä - osaa omassa toiminnassaan ottaa huomioon mahdolliset ympäristövaikutukset, kuten päästöt ilmaan, veteen tai maaperään - osaa lajitella jätteet ja hyödyntää kierrätyksen mahdollisuudet <i>omalla alallaan</i>.	Osa-alueen opinnot toteutetaan toisen opiskeluvuoden aikana. Sisältöalueet: - kestävä kehitys - ympäristölainsäädäntö - elinkaariajattelu - kierrätys. Mahdollisuus integroida ammatilliseen sisältöön tai työssäoppimiseen osittain: - osaa noudattaa ympäristölainsäädäntöä sekä toimia <i>oman alansa</i> laatu-, ympäristö- ja turvallisuusjärjestelmien ja kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti. - osaa lajitella jätteet ja hyödyntää kierrätyksen mahdollisuudet <i>omalla alallaan</i>. Opiskelu toteutetaan sovitusti lähiopetuksena, verkko-opetuksena tai monimuoto-opetuksena. Opiskeluun sisältyy harjoitustehtäviä.	Opiskelija - Esittää, miten toimii lainsäädännön, laatu- ja turvallisuusjärjestelmien ja kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti lähiympäristössään - Esittää elinkaariajattelun keskeiset periaatteet - Esittää, mitä tarkoittaa luonnon monimuotoisuus ja sen säilyttäminen - Selvittää omia valintojaan ilmastonmuutokseen sopeutumiseksi - Ehkäisee jätteiden syntyä ja pyrkii energiatehokkuuden lisäämiseen - Ottaa huomioon ympäristövaikutukset omassa toiminnassaan - Tunnistaa jätejakeet ja lajittelee jätteet. Opiskelija saa kannustavaa palautetta oppimisen aikana ja kriteeriperusteisen palautteen osa-alueen opintojen päättyessä.
Osaamisen arviointi: kirjallinen tai suullinen koe ja/tai harjoitustehtävät.		